

MARLUS

SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW

Bjarne Snipsøy

Utbedringsplikten i kommersielle tilvirkningskjøp

Om bakgrunnsretten og reguleringene
i utvalgte standardkontrakter

Utbedringsplikten i kommersielle tilvirkningskjøp

Om bakgrunnsretten og reguleringene
i utvalgte standardkontrakter

Bjarne Snipsøy



Marlus nr. 466
Sjørettsfondet
Nordisk institutt for sjørett
Universitetet i Oslo

© Sjørettsfondet, 2016
ISSN: 0332-7868

Sjørettsfondet
Universitetet i Oslo
Nordisk institutt for sjørett
Postboks 6706 St. Olavs plass
N-0130 Oslo

Telefon: 22 85 96 00
Telefaks: 22 85 97 50
E-post: sjorett-adm@jus.uio.no
Internett: www.jus.uio.no/nifs

Redaktør: Professor dr. juris Trond Solvang
Bidrag sendes til trond.solvang@jus.uio.no

Abonnement og løssalg:
Den norske bokbyen <http://bokbyen.no/butikk> - post@bokbyen.no

Trykk: 07 Xpress as

Forord

Denne avhandlingen skrev jeg mens jeg var vitenskapelig assistent ved Nordisk institutt for sjørett. Utgaven som publiseres her er i hovedsak lik den jeg leverte til sensur.

Året som vitenskapelig assistent var givende. Jeg kommer til å savne flere i miljøet og de mange gode samtalene det la grunnlaget for. Faglig sett har året vært uvurderlig, og i mye større grad enn jeg hadde forventet.

Jeg vil gjerne takke alle på instituttet og alle andre som på en eller annen måte har bidratt til at jeg kom i mål med avhandlingen. Jeg må særlig takke veilederne mine, Ivar Alvik og Trond Solvang, for mange gode diskusjoner og gode råd underveis. Hver av dem har bidratt på sin måte: Ivar med sin filosoferende ro og Trond med sitt sprudlende engasjement. En særlig takk vil jeg også rette til Hans Jacob Bull. Resultatet hadde nok blitt langt mindre stringent hvis hans styrende jernhånd ikke hadde blitt involvert i sluttspurten.

Jeg vil også takke foreldrene mine og Henrik Møinichen for gjennomlesing og gode råd underveis. Ignazio Støen fortjener også en særlig takk. Han har vært en viktig sparringpartner på kontoret og en god venn helt fra starten av jusstudiet.

Til slutt vil jeg takke Trine som har støttet meg og bidratt på alle mulige måter.

Oslo, mai 2016

Bjarne Snipsøyr

Innhold

1	INNLEDNING.....	7
1.1	Emnet.....	7
1.2	Om kontraktene og tolkningen av dem	10
1.3	Rettskildebildet og metode. Særlig om bakgrunnsretten.....	13
1.4	Strukturen.....	16
2	PRINSIPIELT OM UTBEDRINGSPLIKTEN	18
2.1	Innledning	18
2.2	Historikk	19
2.3	Særstillingen i tilvirkningsforhold	21
2.4	Hensynene.....	24
3	VILKÅRENE FOR KRAV PÅ UTBEDRING: SÆRLIG OM MISFORHOLDSBEGRENSNINGEN.....	27
3.1	Vilkårene.....	27
1.1	Misforholdsbegrensningen i kjøpsloven	27
1.2	Gjelder det en misforholdsbegrensning i Standardkontraktene?.....	31
1.2.1	Innledning og utgangspunkter	31
3.1.1	Skipsbyggingskontrakten.....	33
3.1.2	NTK.....	35
3.1.3	NL.....	40
4	UTBEDRINGSPLIKTENS INNHOLD	42
4.1	Innledning	42
4.2	Hva som må utbedres – forholdet til mangelsbegrepet og «følgeskader»	43
4.2.1	Innledning og utgangspunkter	43
4.2.2	Prinsippet om tidspunktet for mangelsvurderingen. Nærmere om «følgeskader». Utgangspunkter	45
4.2.3	Mangelen «viser seg seinere».....	49
4.2.4	Reguleringene i Standardkontraktene. «Følgeskader» som ikke faller innunder det ordinære mangelsbegrepet.....	58
4.3	Aksessorisk arbeid og tilknyttede utgifter.....	63
4.3.1	Innledning. Det generelle vurderingstemaet.....	63
4.3.2	Inn- og utmontering av kontraktsgjenstanden og lignende arbeid på andre gjenstander.....	67

4.3.3	Transport av kontraktsgjenstanden	68
4.3.4	Særlig om bestillerens bruk av egne fagfolk.....	70
4.4	Tidsfristen for utbedringsarbeidet	73
4.4.1	Generelt	73
4.4.2	Særlig om «mangler» som viser seg før levering	77
5	MISLIGHOLD AV UTBEDRINGSPLIKTEN	78
5.1	Innledning	78
5.2	Naturaloppfyllelse av plikten.....	79
5.3	Ansvar for utbedringskostnader	80
5.4	Ansvar for andre tap, herunder konsekvenstap.....	88
5.5	Aktualisering av prisavslag og heving.....	91
6	FORHOLDET MELLOM UTBEDRINGSMISLIGHOLD OG ANSVARSBEGRENSNINGER	94
6.1	Innledning	94
6.2	Utgangspunktet: Brudd på utbedringsplikten som eget grunnlag for krav på erstatning	97
6.3	Bortfall av ansvarsbegrensninger. Wingull-prinsippet	105
6.4	Reguleringene i Standardkontraktene. Wingull-prinsippet's stilling.....	115
6.4.1	Innledning	115
6.4.2	Skipsbyggingskontrakten	115
6.4.3	NTK	118
6.4.4	NL.....	121
7	AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	123
	KILDEREGISTER.....	125
	VEDLEGG	131
	SJØRETTSFONDETS UTGIVELSER.....	146

1 Innledning

1.1 Emnet

Emnet for denne avhandlingen er realdebitors plikt til å utbedre i kommersielle tilvirkningskjøp. Dette faller i flere deler. I grove trekk innebærer det at vi skal se på vilkårene for at plikten skal bli aktuell, selve innholdet i plikten og følgene av at plikten ikke blir overholdt. Det er de bakgrunnsrettslige reglene som vil være den røde tråden i avhandlingen.¹ Vi skal samtidig se på «samspillet» mellom denne bakgrunnsretten og noen utvalgte standardkontrakter (heretter «Standardkontraktene»)² Dette innebærer flere ting: For det første kan det tenkes at kontraktene bidrar til bakgrunnsretten på dette området.³ For det andre skal vi se om bakgrunnsretten kan kaste lys over hvordan de enkelte kontraktene skal forstås. For det tredje skal vi se på situasjoner der de enkelte kontraktsreguleringene avviker fra det som kan hevdes å være bakgrunnsretten. Avhandlingen er altså vinklet slik at vi skal ta for oss bakgrunnsretten som sådan, samtidig som vi skal gå ganske dypt inn i enkelte kontraktsbestemmelser. Målet er at avhandlingen dermed blir interessant fra et teoretisk så vel som et praktisk ståsted.

Kort sagt innebærer utbedring å sørge for at ytelsen blir satt i kontraktsmessig stand, ved for eksempel å bytte ut de deler eller å foreta annet arbeid for å fjerne feilene som gjør at ytelsen er mangelfull.⁴ Et annet uttrykk for samme begrep er «retting». At emnet er realdebitors *plikt* til å utbedre, innebærer at realdebitors *rett* til å utbedre ikke vil være i fokus.⁵

¹ Hvordan vi skal fastlegge denne bakgrunnsretten, kommer vi nærmere inn på i punkt 1.3.

² I og med at vi skal på en del forskjellige bestemmelser i disse kontraktene, er de mest sentrale bestemmelsene gjengitt i vedleggene. Innholdet i bestemmelsene vil riktignok bli forklart fortløpende, men det vil være en fordel å slå opp og lese de fullstendige versjonene underveis.

³ Se nærmere i punkt 1.3.

⁴ Selvig (2015) s. 142.

⁵ Se nærmere i punkt 2.1.

Emnet gjør det nødvendig å forklare nærmere hva jeg legger i begrepet *tilvirkningskjøp*. Det er vanskelig å gi en helt presis definisjon. For avhandlingens formål er det heller ikke nødvendig. Vi skal derfor ikke forsøke å skjære til begrepet helt nøyaktig. Et tilvirkningsforhold, som er et videre begrep enn tilvirkningskjøp, er et kontraktsforhold der den ene parten skal levere en gjenstand som ikke allerede eksisterer på avtaleinngåelsestidspunktet.⁶ Realdebitor påtar seg å tilvirke noe som på en eller annen måte er spesifisert. En kan kalle både kontrakter som gjelder tilvirkning av en løsøre gjenstand, et bygg eller et rent åndsprodukt, for tilvirkningskontrakter. Emnet for avhandlingen er imidlertid *tilvirkningskjøp*, slik at tilvirkning av fast eiendom, altså entrepris, faller utenfor. Entrepriserett har tradisjonelt blitt behandlet som noe eget i norsk rett, og det er også ulike lover som regulerer tilvirkningskjøp og entrepris-kontrakter.⁷ Det er nok også slik at det til dels gjør seg gjeldende andre hensyn i entrepriseretten enn i kjøpsretten. Som vi skal se, er det imidlertid atskillige likhetstrekk mellom de reglene som gjelder tilvirkningskjøp og de som gjelder på entrepriserettens område. Årsaken til dette kan være at mye av kontraktsretten i Norge har en slags felles kjerne, som ofte blir omtalt som alminnelige obligasjonsrettslige prinsipper. En annen årsak kan være at det er en grunnleggende likhet mellom entrepris og tilvirkningskjøp; i begge kontraktstypene skal realdebitor skape kontraktsgjenstanden. Dette siste poenget har for øvrig visse metodiske implikasjoner som vi skal se nærmere på i punkt 1.3. Det gjør seg naturligvis gjeldende ganske ulike hensyn i kontrakter der realdebitor skal tilvirke et fysisk objekt og der han skal tilvirke et åndsprodukt.⁸ Vi skal bare se på kontraktsforhold der det er en fysisk gjenstand som er kontraktsobjektet. Mange av poengene i avhandlingen er nok likevel relevante

⁶ Simonsen (1999) s. 307 flg.

⁷ Kjøpsloven og forbrukerkjøpsloven regulerer kjøpsrett, mens bustadoppføringsloven regulerer forbrukerentreprisekontrakter. Vi har ingen lov som regulerer næringsentrepriser, slik at det er det som ofte kalles alminnelige entrepriserettslige prinsipper som utgjør bakgrunnsretten for disse kontraktene, se for eksempel Hagstrøm/Bruserud (2014) forutsetningsvis på s. 27.

⁸ Åndsprodukt eller immaterialretter kan være gjenstand for kjøp i henhold til kjøpsloven, se for eksempel Hagstrøm (2015) s. 39 og Krüger (1999) s. 7.

for åndsproduktkontrakter.

Emnet gjør det også nødvendig å si noen ord om hva jeg legger i *kommersielle* tilvirkningskjøp. Om partene er forbrukere eller ikke, spiller ingen rolle for om det er tale om et tilvirkningskjøp. Det er likevel ganske store forskjeller mellom kontrakter der partene er profesjonelle, og der en eller begge partene er forbrukere. I norsk rett har for eksempel lovgiver i stor grad søkt å beskytte forbrukere, jf. for eksempel forbrukerkjøpsloven og bustadoppføringsloven. At emnet er kommersielle kontrakter, innebærer at vi bare skal ta for oss kontraktsforhold der begge parter er profesjonelle.

Det er flere grunner til at emnet for avhandlingen er utbedringsplikten, og at det er plikten i kommersielle tilvirkningsforhold vi skal se på. For det første utbedring et interessant og spesielt kontraktsrettslig fenomen: Det er en misligholdsbeføyelse som samtidig er en naturalforpliktelse. Det at beføyelsen er en naturalforpliktelse, reiser en del grunnleggende kontraktsrettslige problemstillinger. For eksempel er det slik at denne misligholdsbeføyelsen kan bli misligholdt (utbedringen skjer for eksempel ikke innen tidsfristen), og en må derfor ha egne beføyelser mot slikt «misligholdsbeføyesmislighold». Emnet savner også etter mitt syn en bred og dyptgående behandling i litteraturen. Det er selvsagt skrevet en del om utbedringsplikten, men enkelte sentrale problemstillinger fortjener en mer inngående behandling. Vi skal se på utbedringsplikten i *kommersielle tilvirkningsforhold* blant annet fordi det er vanlig at partene i disse kontraktsforholdene bruker kontrakter som oppstiller utbedring som den primære mangelsanksjonen: Sanksjoner som prisavslag og heving kommer ikke på tale så lenge utbedring er aktuelt, og erstatning er ofte helt unntatt eller sterkt begrenset, i alle fall så lenge utbedringen fører frem.⁹ I tillegg kan det hevdes at det er en helt grunnleggende likhet mellom det å tilvirke noe og det å utbedre det, og at det i begge tilfeller dypest sett handler om å ferdigstille

⁹ At heving og prisavslag er sekundære beføyelser i denne forstand gjelder også mer generelt i kontraktsretten, mens erstatning vanligvis er en parallell beføyelse og mer uavhengig av utbedring, se nærmere i kapittel 5.

kontraktsgjensiden.¹⁰

Vi skal bare ta for oss utbedringsplikten i norsk rett. Emnet er likevel også sentralt i et internasjonalt perspektiv. FNs konvensjon om løsørekjøp, som kjøpsloven i sin tid gjennomførte, oppstiller en rett for kjøper til å kreve utbedring.¹¹ Utbedring har også en sentral plass i flere utenlandske kontrakter.¹² I tillegg er det ikke helt uvanlig at kontraktene som vi skal se nærmere på, er underlagt utenlandsk rett.

1.2 Om kontraktene og tolkningen av dem

Den første kontrakten er Norsk Totalkontrakt 2015 (heretter «NTK»). Dette er en kontraktstandard som litt forenklet sagt er tilpasset leveranser i petroleumsvirksomheten, der realdebitor har påtatt seg prosjekteringsansvaret og leveransen har et betydelig omfang. Standarden er fremforhandlet mellom Norsk olje og gass på den ene siden og Norsk Industri på den annen. Kontrakten må ses i sammenheng med Norsk Fabrikasjonskontrakt 2005. Begge kontraktene har ganske like vilkår, men den sistnevnte er myntet på leveranser av et noe mindre omfang der realdebitor ikke har påtatt seg prosjekteringen. Jeg har valgt NTK fordi det er denne som blir brukt i de største prosjektene og fordi partene nylig har blitt enige om en ny versjon. Kontrakten bygger på forløperen NTK 07, som er en meget utbredt standard. Fordi kontrakten er såpass nylig vedtatt og den gamle versjonen fortsatt er i bruk, skal vi i avhandlingen påpeke visse forskjeller mellom dem og drøfte hvilken betydning de kan få i praksis. Betydningen som forskjellene har for spørsmålene vi skal se på er riktignok ikke så store, men interessante nok.

Den andre kontrakten er Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt av 2000 (heretter «Skipsbyggingskontrakten»). Dette er en standardkontrakt som er utarbeidet for kontrakter om bygging av skip. Standarden er fremforhandlet mellom byggeverkstedsindustrien og Norges

¹⁰ Se nærmere i punkt 2.3.

¹¹ CISG art. 46 (3).

¹² Se for eksempel BIMCOs Standard Newbuilding Contract (Newbuildcon) og Orgalime General Conditions S 2012.

Rederiforbund.¹³

Den siste kontrakten er Alminnelige leveringsbetingelser for leveranser av maskiner samt annen mekanisk, elektrisk og elektronisk utstyr/utrustning i og mellom Danmark, Finland, Norge og Sverige av 2009 (heretter «NL»). Denne kontrakten er primært skrevet for kjøp av maskiner og annet mekanisk, elektrisk og elektronisk utstyr, eller utrustninger som tilvirkes særskilt for realkreditor.¹⁴ Kontrakten er utarbeidet av teknikkindustriens organisasjoner i de nordiske landene. Det er altså ikke en standard fremforhandlet mellom to forskjellige organisasjoner som representerer de typiske partene i de kontraktsforholdene kontrakten tar sikte på å regulere. I organisasjonene som har fremforhandlet kontrakten, er likevel en del selgere som også er kjøpere av slikt utstyr representert. Kontrakten er for øvrig svært lik den internasjonale kontraktstandarden Orgalime.¹⁵

Kontraktsgjenstandene som disse standardene er utformet for, spenner fra store oljeplattformer og skip til mindre maskiner. Disse forskjellene viser seg i den nærmere utformingen av kontraktene. NTK har for eksempel detaljerte regler om oppfølging og endringskompetanse for realkreditor, mens en ikke finner slike regler i NL. Samtidig, og som det vil komme klart frem av avhandlingen, er det grunn til å hevde at bestemmelsene om utbedringsplikten i kontraktene er påfallende like. I denne sammenheng er det derfor viktig å ha klart for seg at avhandlingen bare tar for seg regler på et begrenset område, nemlig de som er knyttet til utbedringsplikten. Å hevde at det gjelder felles regler på akkurat dette området, er neppe særlig oppsiktsvekkende.

Det blir tradisjonelt brukt forskjellige uttrykk for å omtale partene i disse kontraktene. I denne avhandlingen vil den parten som skal tilvirke kontraktsgjenstanden, altså realdebitor, stort sett bli omtalt som «tilvirkeren». Den som skal motta den tilvirkede gjenstanden, altså realkreditor, vil stort sett bli omtalt som «bestilleren».

¹³ Meland (2006) s. 14.

¹⁴ Bergsaker/Bergstrøm (2011) s. 13.

¹⁵ ORGALIME General Conditions S 2012. Denne er utarbeidet av teknikkindustriens organisasjoner i Europa.

For å fastlegge innholdet i disse kontraktene, må de *tolkes*. Vi skal ikke gå i dybden i metoden for tolkningen, men nøyer oss med å peke på enkelte hovedtrekk.

I Rt. 1993 s. 564 uttalte førstvoterende på s. 569 at det «primære formålet ved all kontraktstolkning er å finne ut hva partene har ment». Det vil imidlertid vanskelig foreligge noen felles partsvilje i tradisjonell forstand bak de enkelte ordene og uttrykkene som er valgt i standardkontrakter. Det sentrale blir da å se hen til hva som kan sies å ha vært partenes «berettigede forventninger».¹⁶

Det fremgår av fast rettspraksis at utgangspunktet for kontrakter mellom profesjonelle parter er at de må tolkes objektivt.¹⁷ En må likevel se hen til andre momenter enn den umiddelbare ordlyden. Høyesterett har understreket at en selv i profesjonelle forhold ikke nødvendigvis bare «er henvist til en ren ordfortolkning» og at en må se ordlyden «i lys av de formål de skal ivareta, og andre reelle hensyn».¹⁸

I tolkningsprosessen blir det ofte lagt vekt på rettsstoff uten spesifikk partstilknytning.¹⁹ Det mest sentrale her er den såkalte bakgrunnsretten, som vi kommer tilbake til i neste punkt. Bakgrunnsretten gir uttrykk for en slags «normaltilstand» som presumtivt er rimelig og fornuftig.²⁰ Det kan spørres om Skipsbyggingskontrakten art. XVIII gjør at en ikke bør legge vekt på bakgrunnsretten i denne kontrakten. Det fremgår av bestemmelsen at kontrakten «inneholder den fullstendige Kontrakt og forståelse mellom partene og skal gå foran alle tidligere forhandlinger, anførsler, løfter og avtaler vedrørende noe forhold som er omfattet av Kontrakten». Poenget er imidlertid at kontrakten skal utgjøre «den fullstendige avtale mellom partene» på den måten at den «skal gå foran alt annet som partene i forhandlinger eller tidligere utkast måtte ha forutsatt eller foreslått».²¹ Det må med dette være klart at den ikke be-

¹⁶ Woxholth (2014) s. 385.

¹⁷ Se blant annet Rt. 2014 s. 866, Rt. 2012 s. 1729 og Rt. 2010 s. 961.

¹⁸ Rt. 2010 s. 961 avsnitt 44.

¹⁹ Hov (2009) s. 274.

²⁰ Samme sted.

²¹ Meland (2006) s. 220.

grenser betydning av bakgrunnsretten.²²

1.3 Rettskildebildet og metode. Særlig om bakgrunnsretten

Med bakgrunnsretten sikter jeg til normer som ikke er en følge av partenes konkrete mellomværende og som kan tenkes å komme til anvendelse på et bestemt kontraktsforhold.²³ En kan også si at bakgrunnsretten skaper en formodning for hvordan spørsmål som kontrakten ikke uttrykkelig regulerer eller er vag om, skal løses. Et sentralt, metodisk spørsmål er hvordan en skal fastlegge denne bakgrunnsretten.

Det følger av kjøpsloven § 1 første ledd at loven gjelder «kjøp» for så vidt ikke annet er fastsatt i lov. Uttrykket «kjøp» er ikke uttrykkelig definert i loven, men systemet bygger på at alle formuesrettigheter som er overdragelige og har en økonomisk verdi, kan være objekt i et kjøp.²⁴ For at bestemte formuesrettigheter skal være unntatt fra kjøpslovens anvendelsesområde, må det komme uttrykkelig frem. Slik er det for eksempel med fast eiendom, se § 1 første ledd tredje punktum. Kjøpsloven gjelder videre bare for overdragelse, og ikke stiftelse, av rettigheter.²⁵

At kjøpsloven skal gjelde for tilvirkningskjøp er presisert i § 2 første ledd. Dette gjelder likevel ikke dersom «den som bestiller skal skaffe en vesentlig del av materialet», jf. § 2 første ledd. At bestilleren skal skaffe en slik del av materialet, *kan* være tilfelle i de kontraktsforholdene vi tar for oss, men det synes å være mer et unntak.²⁶ Både tilvirkning av mindre gjenstander så vel som større, for eksempel skip og installasjoner til oljeutvinning, omfattes altså i utgangspunktet av loven.²⁷

Utgangspunktet må altså være at kjøpsloven gjelder for disse kon-

²² Aadnesen (2001) s. 15 med videre henvisninger.

²³ Slik også Alvik (2014) s. 33, med videre henvisninger. I samme retning også Monsen (2012) s. 323.

²⁴ Hagstrøm (2015) s. 39.

²⁵ Samme sted s. 40.

²⁶ Samme sted s. 42. I kontrakter om bygging av oljeplattform, der det oftest kan være uklart om det er tale om kjøp eller ikke, er for eksempel hovedregelen at kjøpsloven gjelder, se Kaasen (2006) s. 52 med henvisninger.

²⁷ Se også forutsetningen i Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 49 og Hagstrøm (2015) s. 42.

traktstypene. Det hersker det også enighet om i teorien og har blitt lagt til grunn av blant andre Kai Krüger, Viggo Hagstrøm, Knut Kaasen, Ola Mestad, Thor Falkanger, Hans Jacob Bull og Øystein Meland.²⁸ Det har likevel gjennom årene blitt påpekt at kjøpsloven ikke passer så bra i kompliserte tilvirkningsforhold, og at en derfor bør være varsom med å anse lovens bestemmelser som bakgrunnsrett.²⁹ Det mest sentrale argumentet i den eldre litteraturen var at kjøpslovens sanksjonssystem ikke passet noe særlig.³⁰ Poenget var at utbedring, som er den helt sentrale mangelbeføyelsen i tilvirkningskontrakter, ikke var noe som kjøper hadde krav på etter den gamle kjøpsloven. Med den nye kjøpsloven av 1988, fikk imidlertid utbedring en sentral plass i sanksjonssystemet. Forskjellene mellom kontraktspraksis og lovgivningen ble med dette vesentlig mindre.³¹ En ser likevel fortsatt spor av at denne gamle litteraturen synes å ligge til grunn for standpunkt om at en bør være varsom med å bruke kjøpsloven som bakgrunnsrett.³² Dette er ikke helt heldig, i og med at situasjonen har endret seg såpass mye siden denne litteraturen ble skrevet. Sanksjonssystemet i dagens kjøpslov må sies å passe ganske godt i tilvirkningskjøpsforhold. Nå er det riktignok vanlig at partene avtaler at misligholdsansvaret skal være mer begrenset enn det som følger av loven, men både i loven og i kontraktene inntar utbedring en sentral plass i beføyelsesregisteret, og sanksjoner som prisavslag og heving er ikke aktuelle så lenge utbedring kommer på tale. Den største forskjellen er nok at erstatningsansvaret ofte er unntatt eller sterkt begrenset, men dette fører vel ikke til at kjøpsloven ikke «passer».

Et problem med dagens kjøpslov er imidlertid at den synes å være utformet med tanke på kontrakter der *overføring av eiendomsretten* til

²⁸ Krüger (1999) s. 7, 11 og s. 620–621, Hagstrøm (2015) s. 42, Kaasen (2006) s. 52, Mestad (1991) s. 235, Falkanger/Bull (2010) s. 67 og Meland (2006) s. 22.

²⁹ Hagstrøm (2015) s. 43, Kaasen (2006) s. 52, Hellner (1971) s. 246 og Brunsvig (1973) s. 175 flg.

³⁰ Hellner (1971) s. 253 og Brunsvig (1973) s. 183.

³¹ Også flere andre, mindre sentrale argumenter mistet sin relevans med den nye kjøpsloven.

³² Se for eksempel Hagstrøm (2015) s. 43 som henviser til Hellner (1982) s. 33 flg. som igjen bare henviser til Hellner (1971) og Brunsvig (1973).

en ting er det som er mest fremtredende. I kompliserte tilvirkningsforhold er ofte arbeidsinnsatsen som blir nedlagt før den formelle levering, og som kan føre til en meget spesialtilpasset kontraktsgjensstand, ofte et like sentralt element som selve levering av gjenstanden. Det kan hevdes at kjøpsloven ikke fullt ut tar høyde for dette: Den har for eksempel ingen regler om bestillers instruksjonsmyndighet under tilvirkningsprosessen. Men det at loven mangler slike bestemmelser, er vel ikke nødvendigvis ensbetydende med at den ikke «passer» – den mangler rett og slett bare reguleringer av enkelte sider av kontraktsforholdet. Det er ikke slik at de kontraktene som blir brukt i praksis er grunnleggende ulikt bygd opp: De regulerer ofte bare mer enn det kjøpsloven gjør. Dette er uansett av begrenset betydning for emnet i denne avhandlingen. Det sentrale her er utbedringsplikten som beføyelse, og både i kjøpsloven og tilvirkningsstandardkontrakter står denne plikten helt sentralt i misligholdreguleringen.

Det må altså være klart at kjøpsloven er *utgangspunktet* for å fastlegge bakgrunnsrettens regulering av utbedringsplikten i kommersielle tilvirkningskjøp. Det er imidlertid ikke til å komme unna at kjøpsloven er ganske knapp på dette feltet. Dens relative knapphet er vel et utslag av den norske lovgivningstradisjonen, men en annen faktor kan også være at loven regulerer mange ulike kontraktsforhold og at en derfor ikke har ønsket å oppstille for firkantede og detaljerte regler. Dette tilsier at en også må se hen til kilder som ikke er direkte knyttet til loven.

Det kan da for det første være grunn til å se hen til den øvrige kontraktslovgivningen. Reglene en finner i de ulike lovene er som regel påfallende like, og det er ofte meningen at de skal forstås og utøves på samme måte. En bør likevel trø varsomt i denne øvelsen. Det er for eksempel ikke sikkert at en uttalelse i forarbeidene til bustadoppføringslova kan eller bør tas til inntekt for hvordan en regel skal være i et kommersielt tilvirkningskjøp: Hensynene som har begrunnet uttalelsen kan for eksempel være rent forbrukerrettslige. Men så lenge en er oppmerksom på dette, er det altså grunn til å legge vekt på den øvrige lovgivningen. Og nettopp bustadoppføringslova står i denne sammenheng i en særstilling. Loven regulerer bare forbrukerentrepriser, men som den eneste *rene*

tilvirkningsloven i norsk rett, kan det være særlig interessant å se hvordan denne løser enkelte spørsmål.³³

For det andre kan det være grunn til å se hen til kontraktspraksis. Dersom det finnes like løsninger i flere tilvirkningskontrakter og disse har eksistert i en lengre periode, kan disse løsningene utgjøre en del av bakgrunnsretten.³⁴ Det kan særlig være grunn til å hevde dette dersom det gjelder et område kjøpsloven er vag om eller rett og slett ikke regulerer. Løsningene i kontraktspraksis kan også legges til grunn selv om de så å si strider med kjøpsloven, men da må en helst kreve noe i retning av «etablert praksis mellom partene, eller handelsbruk eller annen sedvane som må anses bindende mellom partene», jf. kjøpsloven § 3.³⁵ Det kan også være fruktbart å se på løsningene i entreprisestandarden NS 8405 i denne sammenhengen, langt på vei av samme grunn som det er interessant å se på bustadoppføringslova og den nevnte kontraktspraksisen. Dette er for øvrig en meget utbredt kontraktstandard med lange tradisjoner som er utformet for kommersielle aktører som parter.

Det er for øvrig også naturligvis grunn til å legge vekt på andre kilder, for eksempel reelle hensyn og såkalte alminnelige obligasjonsrettslig prinsipper, men det trenger ikke noen nærmere forklaring.

Til sist må vi nevne at kjøpsloven er taus om de spørsmålene vi skal se på i kapittel 6. I dette kapitlet blir forholdet mellom utbedringsplikten og ansvarsbegrensninger behandlet. Et sentralt spørsmål er i hvilken grad ansvarsbegrensninger kan bli satt til side som følge av at utbedringsplikten har blitt brutt. Rettspraksis og de reelle hensynene som gjør seg gjeldende, vil stå sentralt her.

1.4 Strukturen

I kapittel 2 skal vi knytte noen generelle og prinsipielle bemerkninger til utbedring som beføyelse og hensynene som gjør seg gjeldende på området. Kapitlet vil med dette belyse noen grunnleggende og

³³ Jf. for så vidt det som blir påpekt i Hagstrøm (2015) s. 43 om at enkelte tilvirkningskjøp «har større likhetstrekk med entreprisekontrakter enn med ordinære kjøp».

³⁴ Se Simonsen (1999) s. 313 og Kaasen (2006) s. 53 med videre henvisninger.

³⁵ Se for eksempel i punkt 4.3.3 der vi kommer inn på et slikt tilfelle.

prinsipielle sider av emnet.

I kapittel 3 skal vi se på grunnvilkårene for krav på utbedring. Det er særlig den såkalte misforholdsbegrensningen som vil være i fokus. I denne sammenhengen vil det bli drøftet om denne begrensningen gjelder i Standardkontraktene.

I kapittel 4 skal vi foreta en nærmere analyse av innholdet i utbedringsplikten. Vi skal se på hva som faktisk må utbedres, hvilke øvrige faktiske og økonomiske forpliktelser som ligger i utbedringsplikten og hvor lang tid tilvirkeren har til rådighet.

I kapittel 5 skal vi ta for oss de sentrale følgene av at utbedringsplikten blir misligholdt. Slikt mislighold utløser en rett for bestilleren til å gjøre *egne* beføyelser gjeldende, og misligholdet kan også få innvirkning på de alternative beføelsene som står til bestillerens rådighet.

I kapittel 6 er temaet forholdet mellom utbedringsmislighold og avtalte ansvarsbegrensninger. Her skal vi ta utgangspunkt i kontrakter som oppstiller en utbedringsplikt og samtidig begrenser realdebitors rett til å gjøre andre beføyelser gjeldende. Nærmere bestemt er problemstillingen på hvilken måte slikt mislighold kan føre til at begrensningene ikke kan gjøres gjeldende etter sin umiddelbare ordlyd. Vi skal også se på hvordan Standardkontraktene regulerer dette.

I kapittel 7 gjøres enkelte avsluttende betraktninger.

2 Prinsipielt om utbedringsplikten

2.1 Innledning

Utbedring har to sider i kontraktsretten. For det første kan utbedring være en offensiv beføyelse, i den forstand at realkreditor har krav på at realdebitor sørger for det. Dette er regulert i kjøpsloven §§ 34 flg. og er det vi skal se på i denne avhandlingen.

Utbedring kan for det andre være en defensiv beføyelse, i den forstand at det er noe realdebitor kan kreve å få utføre for å avskjære andre misligholdsbeføyelser. I kjøpsloven kommer den defensive siden frem av § 36 flg. Virkningen av at selgeren vinner frem med et krav om å få utbedre, er at kjøperen blir avskåret fra å kreve prisavslag og heving, jf. § 37. Vi skal som nevnt ikke gå nærmere inn på den defensive siden i denne avhandlingen, og det kan også nevnes at noen av Standardkontraktene er ganske forskjellige fra systemet i kjøpsloven på dette punktet.³⁶

Utbedring, i den forstand som denne avhandlingen tar for seg, kommer bare på tale *etter* levering og må holdes adskilt fra de tilfeller der bestilleren får tilvirkeren til å rette en feil *før* levering. For å illustrere forskjellen: Et verft har påtatt seg å bygge et skip. Dersom bestilleren etter en inspeksjon under byggingen krever at det må sveises bedre før levering, er det ikke tale om et utbedringskrav. Men dersom det mangelfulle sveisearbeidet kommer for en dag *etter* at skipet har blitt levert, og bestilleren da krever at skipet blir satt i kontraktsmessig stand, er vi over i et

³⁶ I NTK har bestilleren etter art. 25.3 (2) en diskresjonær rett til å bestemme at tilvirkeren ikke skal foreta utbedringen, men heller betale en kompensasjon beregnet ut fra hva arbeidet ville kostet beregnet som endringsarbeid. I både Skipsbyggingskontrakten og NL er det slik at det er avtalt at tilvirkeren *skal* utbedre dersom det foreligger en mangel, slik at det i prinsippet ikke er nødvendig med noe krav fra noen av partene. Bestilleren kan heller ikke kreve prisavslag eller retting med en gang. Forskjellen fra kjøpsloven er nok minimal i praksis, men det er altså en prinsipiell forskjell. I Skipsbyggingskontrakten er det i tillegg slik at bestilleren, uten noe krav til begrunnelse, kan motsette seg retting og kreve erstatning for utgiftene han pådrar seg ved å stå for utbedringsarbeidet begrenset til hva det ville kostet tilvirkeren å foreta utbedringen, se art. X.3.b.

utbedringskrav. Begrepet omfatter da heller ikke tilfeller der bestiller avviser tilvirkerens forsøk på å levere og samtidig fastholder avtalen. Dersom den mangelfulle sveisingen i det nevnte eksempelet blir oppdaget på leveringstidspunktet, er det ikke tale om et utbedringskrav dersom bestilleren nekter å motta skipet før det blir satt i kontraktsmessig stand. Slike tilfeller aktualiserer for øvrig en rekke spørsmål som ligger på siden av denne avhandlingen, for eksempel om bestiller i det hele tatt har rett til å avvise.³⁷

Utbedring må ses i sammenheng med omlevering, som også blir regulert av kjøpsloven §§ 34 flg. Omlevering er neppe praktisk i de kontraktsforholdene vi har for øyet og beføyelsen er ikke et alternativ i noen av Standardkontraktene. Vi skal ikke gå nærmere inn på det her.

I punkt 2.2 skal vi først kaste et historisk blikk på utbedringspliktens stilling i norsk rett, før vi i punkt 2.3 skal se på utbedringspliktens særstilling i tilvirkningsforhold, et tema som ikke har vært inngående drøftet i litteraturen. Til slutt skal vi i punkt 2.4 ta for oss hensynene bak utbedringsplikten. Kapittelet vil med dette belyse noen grunnleggende og prinsipielle sider av emnet.

2.2 Historikk

Det har lenge vært vanlig i forskjellige kontraktsforhold å innta såkalte garantiklausuler der realdebitor påtar seg å rette mangler ved kontrakts-gjenstanden. Utbedring har også lenge eksistert i lovgivningen, men i langt mindre utstrekning enn i nyere tid. Etter kjøpsloven av 1907 § 49 kunne selgeren kreve å få utbedre, mens kjøperen ikke hadde noen korresponderende rett. En utbredt lovfestet rett for realkreditor til å kreve utbedring kom ikke før med kjøpsloven av 1988 og den påfølgende kontraktslovgivningen. Allerede husleieloven av 1939 § 14 bestemte imidlertid at leietakeren kunne kreve at utleier skulle rette mangler ved leieobjektet. Og reglene i sjøloven av 1893 forpliktet bortfrakteren til å sørge for at skipet var i alminnelig god stand under certepartiperioden,

³⁷ Solvang (2015).

en forpliktelse vi gjerne kan betegne som en plikt til å utbedre mangler.³⁸ Det er imidlertid ganske få likhetstrekk mellom disse kontraktstypene og kjøp- og tilvirkningsforhold.

At utbedring ikke fikk en mer sentral plass i lovgivningen før på slutten av 1900-tallet, synes å være betinget av vår romerrettslige arv.³⁹ Norsk kjøpsrett har vært sterkt influert av tysk rett, og særlig av den tyske sivillovboken, som stort sett bare forsøkte å kodifisere romersk kjøpsrett hva gjaldt mangelsanksjoner.⁴⁰ Generell romerrettslig kjøpsrett var sterkt preget av at den opprinnelig tok sikte på å regulere kjøp av husdyr og slaver.⁴¹ Utbedring av slike ytelser var naturligvis vanskelig, og andre sanksjoner som prisavslag, heving og erstatning ble derfor sentrale.⁴²

Utbedring ble ikke særlig inngående behandlet i tidlig litteratur. Årsaken var nok nettopp at kjøpslovgivningen ikke oppstilte en utbedringsrett for kjøperen. Kjøpskontrakter har ofte blitt sett på som den arketypiske kontraktsvarianten og har derfor, særlig tidligere, tjent som et naturlig, og ofte helt dominerende, utgangspunkt for den alminnelige obligasjonsretten.⁴³

Til tross for dette har det lenge før kjøpsloven av 1988 vært antatt at realdebitor i tilvirkningskontrakter har rett til å kreve utbedring, selv om det ikke er avtalt. Ludvig Aubert forfektet allerede på slutten av 1800-tallet ganske bastant at «[k]ontraksstridige Mangler, som paavises i rette Tid, kan naturligvis kræves udbedrede snarest muligt».⁴⁴ Samme standpunkt finner vi også i andre obligasjonsrettslige verk som kom ut

³⁸ Sjøloven av 1893 §§ 76 og 138.

³⁹ Hagstrøm (2011) s. 390.

⁴⁰ Zimmermann (1990) s. 327. En annen sak er at hva som ble ansett som «kjøp» i romerretten ikke var det samme som hva som er «kjøp» i norsk rett. Tilvirkningskontrakter var for eksempel ikke kjøp, men «locatio conductio operis», se s. 393 flg.

⁴¹ Samme sted s. 311 flg.

⁴² Samme sted s. 328.

⁴³ Hagstrøm (2011) s. 30.

⁴⁴ Aubert (1895) s. 17.

før den nye kjøpsloven.⁴⁵ Noen dyptgående forklaring på hvorfor utbedring kunne kreves i disse kontraktsforholdene, ble imidlertid ikke gitt. Dette leder oss derfor over i noen grunnleggende spørsmål: Hvorfor har utbedring alltid blitt oppstilt som en selvfølgelig beføyelse i tilvirkningsforhold, mens ikke i for eksempel «vanlige» kjøp? Er utbedring noe spesielt i slike forhold? Og spiller det i så fall noen rolle i dag?

2.3 Særstillingen i tilvirkningsforhold

Det blir ofte hevdet at krav på utbedring bare er en annen side av krav på naturaloppfyllelse. Det synes å være bred enighet i juridisk teori om at dette er en betraktningssmåte som har noe for seg i alle kontraktstyper, altså ikke bare i tilvirkningsforhold.⁴⁶ Det har til og med blitt hevdet at det er unødvendig å si uttrykkelig i lover at en kan kreve utbedring, fordi dette er en konsekvens av retten til å kreve oppfyllelse og at denne retten allerede følger av selve avtalen.⁴⁷ Også internasjonalt synes oppfatningen om at krav på utbedring bare er en side av krav på naturaloppfyllelse å ha bred tilslutning. Det fremgår uttrykkelig av både PECL, UNIDROIT og CFR at retten til å kreve oppfyllelse innebærer, i noen tilfeller, en rett til å kreve utbedring etter levering.⁴⁸ Men hvorfor er det slik, og hva betyr det egentlig?

Det er vanlig å reservere uttrykket naturaloppfyllelse for tilfeller der levering eller overtaking ikke har skjedd.⁴⁹ Naturaloppfyllelse i denne forstand går ut på at realdebitor skal oppfylle kontrakten *in natura*, altså at han direkte, ikke via surrogat, skal sette realkreditor i den faktiske posisjon en oppfyllelse av kontrakten vil medføre. En alternativ måte å

⁴⁵ Se for eksempel Augdahl (1974) s. 264 og Arnholm (1973) s. 266. I utredningen til den nye kjøpsloven uttalte utvalget: «I norsk teori har det (uten lovhjemmel) vært antatt at selgeren plikter å foreta utbedring når han driver som erverv å tilvirke eller reparere ting som den solgte», se NOU 1976: 34 s. 35.

⁴⁶ Selvig (1999) s. 109, Hagstrøm (2011) s. 390 og Hov (1997) s. 95.

⁴⁷ Hov (1997) s. 95.

⁴⁸ Se PECL art. 9:102 (1), UNIDROIT art. 7.2.3. og DCFR 3:302 (2).

⁴⁹ Slik er det for eksempel i kjøpsloven §§ 22 flg., avhendingslova §§ 4-1 flg. og håndverkertjenesteloven §§ 11 flg. Se også Hagstrøm (2011) som behandler krav på naturaloppfyllelse og krav på retting i ulike kapitler.

«oppfylle» på er at han via surrogat, for eksempel gjennom å betale erstatning, økonomisk sett stiller realkreditor i den avtalte posisjonen; det vil så være opp til realkreditor selv å sørge for de handlingene som skal til for at han oppnår det faktiske resultatet som en korrekt oppfyllelse av avtalen ville ha medført.

Utbedring går ut på at realdebitor *direkte* sørger for å sette ytelsen i kontraktsmessig stand. Krav på utbedring av en mangelfull ytelse og krav på oppfyllelse der ytelsen har uteblitt kan på denne måten sies å være grunnleggende like.

I kontrakter der kontraktsgjenstanden ikke er tilvirket, kan det å levere primærytelsen likevel anta en ganske annen karakter enn det å skulle utbedre den.⁵⁰ Den sentrale forpliktelsen for selgeren i et alminnelig kjøpsforhold er nemlig å overføre eiendomsretten til en allerede eksisterende formuerettighet. Og det å overføre eiendomsretten til en eksisterende gjenstand og det å skulle utbedre noe, er to ganske forskjellige «ytelsesformer». Denne forskjellen kan også få betydning på et mer praktisk plan. En liten butikk kan for eksempel lett selge et avansert musikkanlegg, mens et krav om utbedring kanskje vil kreve en særlig fagkyndighet som personalet ikke besitter. Også i større forhold kan forskjellene være store: Et selskap kan for eksempel ha et godt apparat til å selge skip, men ikke kompetanse til å utbedre feil ved for eksempel de elektriske anleggene i skipene som selges. Det er jo tross alt en ganske stor forskjell mellom det å skulle overføre en eiendomsrett til et skip og det å skulle fysisk utbedre feil. Selskapet kan sannsynligvis uten store problemer leie inn tjenesten, men poenget er at det å naturaloppfylle og det å utbedre ikke *generelt* kan anses som noe som nødvendigvis er likt, verken fra en abstrakt eller en praktisk synsvinkel.⁵¹ Om en generelt skal si at utbedring bare er en annen side av naturaloppfyllelse, må en etter dette ta forbehold om at

⁵⁰ Simonsen (1999) s. 344.

⁵¹ Hvor praktisk utbedring er for en selger som driver med «ordinære» kjøp beror på flere forhold. Utbedring kan for eksempel være særlig praktisk og nærliggende for en selger som produserer gjenstandene han selger eller for en som har et velfungerende ordning med sin leverandør (noe som er ganske vanlig). «Ordinære» kjøp kan slik sett deles inn i flere typetilfeller, men det faller på siden av poenget rammene her.

det lett kan innebære to vidt forskjellige ytelser.⁵²

I tilvirkningskontrakter er situasjonen en annen. I disse kontraktene har tilvirkeren *påtatt* seg å skape et nærmere bestemt resultat gjennom arbeidsinnsats. Det å skulle gjøre dette og det i ettertid å skulle reparere det, er etter sin art meget likt: Dypest sett kan en kanskje si at begge deler handler om å slutføre ytelsen i henhold til kontrakten.⁵³ En av de største forskjellene mellom primær- og utbedringsytelsen i disse tilfellene er nok at det sistnevnte skjer på et senere tidspunkt, og at det kan måtte skje på et annet sted. Rent praktisk er det også av betydning at det er tale om en tilvirkningskontrakt. En tilvirker vil gjennomgående ha kompetansen som skal til for å utbedre: Når et verksted for eksempel har utført sveisingen på skroget under byggingen av skipet, vil det da også ha den nødvendige kompetansen som skal til for å utbedre mangler ved sveisingen. At tilvirkeren har den nødvendige kompetansen er selvsagt ikke alltid tilfelle: Det kan hende mangelen skyldes at en underleverandør har levert noe mangelfullt som tilvirkeren ikke har kompetanse til å utbedre selv. Dette rokker likevel ikke ved det grunnleggende poenget om at tilvirkeren har *påtatt* seg å skape et resultat. Det poenget står seg uavhengig av hvor mye underleverandører har levert. De praktiske implikasjonene av det vil likevel variere, selv om det nok oftest er slik at tilvirkeren i slike tilfeller lett kan få underleverandøren til å utbedre manglene.

Hovedpoenget så langt er at krav på utbedring i tilvirkningskontrakter langt på vei er det samme som krav på oppfyllelse, og det i langt større grad enn en kan si helt generelt i kjøps- og den øvrige kontraktsretten. Dette er nok også årsaken til at det såpass lenge ble hevdet at en kunne kreve utbedring i disse kontraktene, men ikke i andre. En interessant observasjon i denne sammenheng er at avhendingslova, som er den eneste loven i norsk rett som bare regulerer rene eiendomsoverføringer, ikke

⁵² Hagstrøm er muligens inne på dette poenget i sin kjøpsrettsbok: «Retting kan sies å være en side av naturaloppfyllelse, eller – mer dekkende – en videreføring av retten til naturaloppfyllelse», se Hagstrøm (2015) s. 197.

⁵³ Tilsvarende om utbedring i entrepriser, se Hagstrøm (2011) s. 394. Se også Simonsen (1999) s. 344.

oppstiller en generell utbedringsplikt.⁵⁴ Dette passer godt inn i den overordnede tankegangen om at utbedring ikke er like nærliggende i kontrakter om rene eiendomsoverføringer som i kontrakter der realdebitor har påtatt seg å skape noe gjennom en arbeidsinnsats.⁵⁵

En kan så spørre om det som har blitt drøftet så langt har noen betydning i dag. Det følger jo allerede en utbedringsplikt av den någjeldende kjøpsloven, og Standardkontraktene oppstiller også en slik plikt. Poenget er likevel at det kan være grunn til å hevde at utbedring i tilvirkningskjøp er noe mer genuint eller «naturlig» enn utbedring i alminnelige kjøp. Dette vil først og fremst fungere som et bakteppe for den videre redegjørelsen, og viser også at utbedring står i en særstilling i tilvirkningsforhold. Det kan også være med på å forklare og underbygge at utbedringsplikten i noen henseender kanskje går lenger i tilvirkningsforhold enn i mer alminnelige kjøpsforhold.⁵⁶

2.4 Hensynene

Det er flere hensyn som ligger til grunn for en utbedringsplikt for realdebitor. Hovedbegrunnelsen i kjøpslovens forarbeider er at utbedring som regel er «praktisk» og formålstjenlig for begge parter.⁵⁷ Det blir ikke sagt så mye om hva som nærmere ligger i dette. For realdebitor kan utbedring være praktisk på den måten at han ofte har gode forutsetninger for å utføre reparasjonen på en rimelig måte. Om han ikke selv har den nødvendige kompetansen eller det nødvendige utstyret, kan han ofte få

⁵⁴ Avhendingslova § 4-10. Kjøperen kan likevel kreve utbedring i to situasjoner. Den første er der selgeren har oppført huset. At selgeren har plikt til å utbedre der han har tilvirket kontraktsgjenstanden gir som nevnt god mening, og trenger ikke noen nærmere kommentar. Kjøperen kan også kreve retting «ved forbrukarkjøp av nyoppført eigarbustad som ikkje har vore brukt som bustad i meir enn eitt år på avtaletida, dersom seljaren har gjort avtalen som ledd i næringsverksemd». Utformingen av dette unntaket tilsier at begrunnelsen er forbrukerrettslig.

⁵⁵ Den reelle begrunnelsen, altså det som blir fremholdt i forarbeidene, er imidlertid at salg av eiendom oftere vil skje fra vanlige privatpersoner som ikke er produsenter eller ha tilknytning til et serviceapparat, se Ot.prp. nr. 66 (1990–1991) s. 51. Poenget er likevel interessant fra en mer overordnet og konseptuell vinkel.

⁵⁶ Se punkt 4.2.

⁵⁷ NU 1984: 5 s. 179, Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 33 og NOU 1976: 34 s. 36.

sine underleverandører til å utføre arbeidet. Utbedring vil ofte fremstå som en bedre løsning enn å måtte svare erstatning for utbedringskostnader, betale prisavslag, eller i verste fall ta kontraktsgjenstanden tilbake og tilbakebetale hele vederlaget. For realkreditor vil utbedring ofte være en praktisk løsning fordi hovedinteressen hans må antas å være å få en kontraktsmessig yelse; det er jo det han har kontrahert for. Det vil også ofte være slik at han har en særlig interesse i at realkreditor står for utbedringen, fordi han kan utføre det på en effektiv måte og, som forarbeidene fremhever, det kan være slik at han er den eneste som besitter den nødvendige kunnskapen som skal til.⁵⁸

Forarbeidene fremhever også at utbedring ofte ikke bare er formålstjenlig fra partenes synspunkt, men også mer allment sett.⁵⁹ Det blir ikke uttalt noe mer om hva som ligger i dette, men tanken er vel at det samfunnsmessig er mest effektivt at selgere avhjelper mangler. Forarbeidene til håndverkertjenesteloven berører nok det sentrale poenget. Departementet uttaler der at «samfunnsøkonomisk er [utbedring] en rasjonell og god måte å løse misligholdet på sammenlignet med alternativene, som er erstatning, prisavslag og hevning, med den følge at andre må utføre oppdraget eller avhjelpe mangelen».⁶⁰ Utbedringsbestemmelsene i håndverkertjenesteloven og kjøpsloven har for øvrig samme ordlyd.⁶¹

Utbedringsplikten må også ses i sammenheng med den norske rettstradisjonen. Utgangspunktet er at man har ønsket å beskytte oppfyllelsesinteressen, og hovedregelen er at kontrakter kan kreves oppfylt in natura. Vi har generelt sett ikke noen prinsipielle motforestillinger overfor det å fremtvinge oppfyllelse.⁶² I forlengelsen av dette må krav på utbedring historisk og idémessig ses i sammenheng med prinsippet om «pacta sunt servanda». Det bærende argumentet er likevel ikke prinsippet om avtalebundethet i seg selv.⁶³ Det avgjørende er hva som er en formålstjenlig

⁵⁸ NU 1984: 5 s. 180.

⁵⁹ Samme sted s. 179.

⁶⁰ NOU 1979: 42 s. 48.

⁶¹ Håndverkertjenesteloven § 24.

⁶² Krüger (1989) s. 749.

⁶³ Tilsvarende om naturaloppfyllelseskrev i Hagstrøm (2011) s. 377 og særlig Hellner (1986) s. 340 flg.

sanksjon, jf. for så vidt de nevnte uttalelsene i forarbeidene.

At det i første rekke er pragmatisme og samfunnsmessige hensyn som bærer utbedringsplikten, impliserer også at plikten bør ha visse skranker. Vi kan for det første lett tenke oss situasjoner der utbedring ikke er praktisk eller fordelaktig for partene. Utbedring kan være så kostbart eller byrdefullt at det ikke er ønskelig fra tilvirkerens side. Et ikke upraktisk eksempel i kommersielle tilvirkningsskjøp kan være at utbedringskostnadene langt overstiger det verdiminuset som mangelen representerer, slik at han foretrekker å gi prisavslag. Utbedring kan også være så byrdefullt for bestilleren at han heller ønsker å gjøre andre sanksjoner gjeldende, noe som kan begrunne en innsnevring av *tilvirkerens* rett til å kreve utbedring, men som ikke er relevant for *bestillerens* rett til å kreve det. For det andre kan en ubegrenset plikt til å utbedre være samfunnsøkonomisk uheldig. Tilvirkerens kostnader og ulemper kan overstige bestillerens interesse i å få mangelen utbedret. Fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er det uheldig om tilvirkeren blir pålagt å utbedre i slike tilfeller.

Denne type betraktninger har nok vært styrende for utformingen av kjøpslovens regel om at en ikke kan kreve utbedring dersom det vil «volde selgeren urimelig kostnad eller ulempe», jf. § 34 første ledd. Men forarbeidene er svært knappe om begrunnelsen. I arbeidet med det første kjøpslovutkastet ble det bare uttalt at den nevnte begrensingen «må være en tilstrekkelig betryggelse for selgers interesse».⁶⁴ Hensynet til selgeren synes altså å ha vært avgjørende her. Noe mer sies ikke i forarbeidene til kjøpsloven, men det fremgår av forarbeidene til håndverker-tjenesteloven at noe annet enn en misforholdsbegrensning vil være urimelig overfor realdebitor og «samfunnsøkonomisk uheldig».⁶⁵ Dette er i tråd med betraktningene ovenfor.

⁶⁴ NOU 1976: 34 s. 36.

⁶⁵ Ot.prp. nr. 29 (1988–1989) s. 39.

3 Vilkårene for krav på utbedring: særlig om misforholdsbegrensningen

3.1 Vilkårene

I dette kapittelet skal vi se nærmere på vilkårene for å kreve utbedring. Et grunnleggende vilkår er at det foreligger et kontraktsbrudd, eller som kjøpsloven uttrykker det: en «mangel» som ikke «skyldes kjøperen eller forhold på hans side», jf. § 30. Vi skal ikke behandle vilkåret nærmere her.⁶⁶ Det er naturligvis også slik at det må foreligge en mangel for å kreve utbedring i Standardkontraktene.⁶⁷ Hva som utgjør en mangel er definert i kontraktene.⁶⁸

Et annet vilkår er at bestilleren overholder kravene til nøytral og spesifisert reklamasjon i henholdsvis §§ 32 og 35. Krav til reklamasjon gjelder også i Standardkontraktene.⁶⁹ Vi skal ikke gå nærmere inn på dette heller.

Emnet i det følgende er den såkalte misforholdsbegrensningen. Vilkåret kommer til uttrykk i kjøpsloven § 34 første ledd som bestemmer at en bare kan kreve utbedring dersom dette kan skje «uten å volde selgeren urimelig kostnad eller ulempe». Vi skal først se litt nærmere på innholdet i vilkåret i punkt 3.2, før vi i punkt 3.3 skal drøfte om et slikt vilkår gjelder i Standardkontraktene til tross for at det ikke følger uttrykkelig av ordlyden..

1.1 Misforholdsbegrensningen i kjøpsloven

Vilkåret i kjøpsloven er altså at utbedring må kunne skje «uten å volde selgeren urimelig kostnad eller ulempe», jf. § 34 første ledd. Lignende

⁶⁶ Vi skal imidlertid se på noen sider av mangelsbegrepet i punkt 4.1.

⁶⁷ NTK art. 25.1, Skipsbyggingskontrakten art. X og NL punkt 21.

⁶⁸ Samme sted.

⁶⁹ NTK art. 23.1, Skipsbyggingskontrakten art. X og NL punkt 25.

begrensninger finnes også i de øvrige kontraktslovene.⁷⁰ En finner også en parallell i begrensningen på retten til å kreve naturaloppfyllelse.⁷¹ Fordi både naturaloppfyllelse og utbedring handler om å oppfylle in natura, er dette nærmest nødvendig for å oppnå konsekvens i systemet.

Vi har allerede vært inne på hvilke hensyn som ligger til grunn for denne begrensningen i punkt 2.4. Det sentrale er at man i utgangspunktet har funnet grunn til å beskytte bestillerens direkteoppfyllelsesinteresse. Beskyttelsen skal imidlertid ikke gjelde for enhver pris: Hensynet til realdebitor og samfunnsmessige betraktninger har ført til at en ikke kan kreve oppfyllelse i visse særlige tilfeller.

Begrensningen bør også ses i sammenheng med den lojalitetsplikten som hviler på partene i et kontraktsforhold, og kan også konseptuelt ses på som et spesielt utslag av det som i nordisk rett har blitt omtalt som «rettsmisbrukslæren». Denne læren kan sies å være forankret i lojalitetsplikten, og går blant annet ut på at det ikke er adgang til å utøve en rett dersom det foreligger et vesentlig misforhold mellom rettshaverens interesse i å utøve den og den annen parts interesse i at retten ikke blir utøvet.⁷² Likhetene mellom denne læren og vurderingstemaet i misforholdsbegrensningen er slående, uten at det har blitt påpekt i litteraturen.

Ordlyden i kjøpsloven § 34 gir anvisning på en bred totalvurdering, og det vil derfor være vanskelig å forsøke å oppstille klare regler for når begrensningen kommer til anvendelse.⁷³ Vi må derfor nøye oss med å forsøke å oppstille visse retningslinjer for vurderingen. I det følgende vil vi se på noen hovedmomenter og typetilfeller, og forsøke å dra opp noen mer overordnede linjer.

⁷⁰ Håndverkertjenesteloven § 24 første ledd, bustadoppføringslova § 32 første ledd, avhendingslova § 4 annet ledd, forbrukerkjøpsloven § 29 og husleieloven § 2-10.

⁷¹ Kjøpsloven § 23.

⁷² Nazarian (2007) s. 68 og Evald (2001) s. 267 flg. Se også NOU 1979: 32 s. 53 som slår fast at avtaleloven § 36 i visse tilfeller kan ramme «misbruk av rettigheter».

⁷³ I Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 83 uttalte departementet: «Hva som er urimelig kostnad eller ulempe må avgjøres konkret ut fra en samlet skjønsmessig vurdering.»

Dersom utbedring er umulig å gjennomføre, må det være en klar regel at vilkårene i misforholdsbegrensningen er oppfylt. Det kan ikke foreligge en plikt til å utføre det umulige. Et eksempel på en slik situasjon har vi der det viser seg at det er fysisk umulig eller det ikke finnes teknologi som kan oppnå de avtalte egenskapene ved ytelsen.

Dersom det ikke foreligger umulighet, blir avgjørelsen mer skjønnsmessig. Utgangspunktet må være at vilkårene ikke lett blir oppfylt. Ordlyden «urimelig» forstås naturlig slik at det skal en del til før vilkåret er oppfylt. Et sentralt moment i vurderingen vil være en interesseavveining mellom tilvirkerens utgifter og ulemper på den ene siden og bestillerens interesse i oppfyllelse på den andre. At en slik interesseavveining er sentral kommer riktignok ikke uttrykkelig frem av ordlyden, men kan utledes av de nevnte hensynene som regelen bygger på og følger også av forarbeidene.⁷⁴ I denne avveiningen må en også ha i bakhodet det helt grunnleggende utgangspunktet i norsk rett om at realkreditors direkteoppfyllelsesinteresse er beskyttet.

Et annet viktig moment er at bestilleren regelmessig vil ha krav på prisavslag og erstatning i stedet for utbedring, og at dette ofte er adekvate alternativer.⁷⁵ Det er en viktig del av kjøpslovens system at bestilleren vil ha slike krav i bakhånd. Selv om bestilleren ikke kan kreve utbedring, blir interessene hans, i alle fall et stykke på vei, ivaretatt og mangelen får konsekvenser for tilvirkeren.

Det skal ellers legges vekt på de tekniske og praktiske mulighetene for utbedringen. Her vil mangelens art og tilvirkerens sakkunnskap stå sentralt.⁷⁶ Dette må innebære at tilvirkeren må tåle større kostnader dersom det for eksempel er tale om en feil som får følger for sikkerheten eller driften, enn dersom det for eksempel er tale om en feil av rent estetisk art.

I kommersielle tilvirkningsforhold innebærer disse momentene at

⁷⁴ Se punkt 2.4 og NU 1984: 5 s. 277. Se også Hagstrøm 2015 s. 200 og Simonsen (1999) s. 347.

⁷⁵ NOU 1976: 34 s. 36.

⁷⁶ Ot.prp. nr. 80 (1987–1987) s. 84.

terskelen for at begrensningen skal komme til anvendelse er særlig høy.⁷⁷ Tilvirkeren i disse forholdene har som regel gode forutsetninger for å sørge for utbedring all den tid han har påtatt seg å tilvirke gjenstanden. I tillegg er det som regel svært viktig for bestilleren å få en kontraktsmessig ytelse, fordi det gjerne er vanskelig å oppnå samme ytelse via en dekningsstransaksjon. Det kan for eksempel være svært få som har den nødvendige kompetansen til å utbedre den ofte høyteknologiske og spesialtilpassede gjenstanden. Og her kan en kanskje oppstille en mer fast retningslinje: Er det slik at mangelen har en praktisk betydning som ikke er ubetydelig og den ikke kan utbedres av noen andre, må det kreves særlig mye før misforholdsbegrensningen slår til.

Vi kan tenke oss en situasjon der en mangel får så store og alvorlige konsekvenser for bestilleren at en nødig vil karakterisere utbedringskostnadene for *uforholdsmessige* i forhold til det bestilleren oppnår med utbedringen, selv om utbedringskostnadene blir ekstremt høye og kanskje til og med overstiger kontraktsprisen. Det kan ikke utelukkes at et fullt ansvar i et slikt tilfelle vil få såpass alvorlige konsekvenser for tilvirkeren, at en likevel må si at utbedringsplikten må beskjæres i kraft av misforholdsbegrensningen.⁷⁸ Ordlyden i loven er vid nok til å romme en slik begrensning, men det må nok kreves sterke grunner før det blir aktuelt å begrense utbedringsplikten på denne måten.⁷⁹

Fokuset så langt har vært på tilvirkerens kostnader. Ifølge loven kan utbedring heller ikke kreves der det vil føre til en «urimelig [...] ulempe» for tilvirkeren. Dette vilkåret har bare selvstendig betydning dersom utbedring ikke i seg selv vil føre til en «urimelig kostnad». Det er imidlertid ikke så lett å tenke seg praktiske situasjoner der dette vilkåret får betydning i kommersielle tilvirkningsforhold. En forutsetning for at det skal få betydning er at det er tale om ulemper som ikke er av økonomisk

⁷⁷ Slik også Hagstrøm (2015) s. 200.

⁷⁸ Slik også Tapper (1983) s. 216.

⁷⁹ Det er viktig å være klar over at selgeren etter kjøpsloven kan avskjære et utbedringskrav med å kreve omlevering, jf. § 36, jf. Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 88. At utbedringskostnadene blir høyere enn verdien på en ny ting kan derfor ikke nødvendigvis bli avgjørende: Dersom selgeren vil unngå å utbedre i et slikt tilfelle, kan han jo bare kreve å få omlevere.

karakter. Og i kommersielle forhold er det vanskelig å tenke seg ulemper som ikke også utgjør eller kan omregnes til en bedriftsøkonomisk kostnad.⁸⁰ En kan kanskje tenke seg en situasjon der tilvirkeren for å utbedre må misligholde en annen kontrakt, for eksempel fordi han har begrenset verftkapasitet. Dersom dette misligholdet vil skade tilvirkerens rykte, uten at det er så lett å verdsette det, kan en kanskje tale om en relevant ulempe i bestemmelsens forstand. Dette synes imidlertid ikke særlig praktisk, og det skal nok også en god del til før slike «ulemper» kan tillegges nevneverdig vekt. For å finne andre eksempler, må vi helst bevege oss bort fra de kontraktstypene vi har for øyet. Vi kan for eksempel tenke oss at en kommersiell kunster har påtatt seg å male et bilde til en bedrift. Vi kan så se for oss at forholdet mellom partene skjærer seg, slik at bildet ikke får det særpreget som kjennetegner andre malerier fra kunstneren og som bedriften med rette kunne forvente. Å utbedre bildet kan gjøres for en ikke særlig stor kostnad, men det vil kreve at kunstneren bruker sine strengt personlige uttrykksformer og karakter. I norsk rett har det tradisjonelt vært antatt at en ikke kan kreve oppfyllelse i et slikt tilfelle, og mer generelt der oppfyllelse vil innebære et «urimelig inngrep i den personlige frihet».⁸¹ Denne regelen kan forankres i «ulempe»-vilkåret i loven.⁸²

1.2 Gjelder det en misforholdsbegrensning i Standardkontraktene?

1.2.1 Innledning og utgangspunkter

Verken Skipsbyggingskontrakten, NTK eller NL inneholder noen uttrykkelige misforholdsbegrensninger. Problemstillingen i det følgende er om kontraktene må tolkes slik at det likevel gjelder en slik begrens-

⁸⁰ Slik også Hagstrøm (2015) s. 201.

⁸¹ Hagstrøm (2011) s. 381.

⁸² Hagstrøm behandler dette som noe annet enn det som følger av misforholdsbegrensningen for oppfyllelseskrev, se Hagstrøm (2011) s. 381 og s. 385. Det er det etter mitt skjønn ingen grunn til det når kjøpsloven åpner for å forankre det i lovens ordlyd.

ning.⁸³ Vi skal først ta for oss noen momenter som gjelder for alle kontraktene, og deretter drøfte hver enkelt kontrakt for seg med det som utgangspunkt.

Vurderingen må ta utgangspunkt i kontraktens ordlyd. Felles for alle er at ordlyden ikke tilsier noen begrensning: Den oppstiller en utbedringsplikt som tilsynelatende gjelder uavhengig av hvor tyngende den kan bli.⁸⁴ Samtidig fremgår det ikke *uttrykkelig* av kontraktens ordlyd at det *ikke* skal gjelde en slik begrensning. Kontrakter mellom profesjonelle parter må som utgangspunkt fortolkes objektivt, jf. dommen i Rt. 2014 s. 866 avsnitt 40 flg. med videre henvisninger til tidligere praksis. En må likevel se hen til andre momenter enn den umiddelbare ordlyden. I den nevnte dommen understreket Høyesterett at en selv i profesjonelle forhold ikke nødvendigvis bare «er henvist til en ren ordfortolkning» og at en må se ordlyden «i lys av de formål de skal ivareta, og andre reelle hensyn», se avsnitt 42.

Formålet med misforholdsbegrensningen tilsier at det bør kreves klare holdepunkter for at den ikke skal gjelde i kontraktene. Begrensningen kommer inn i spesielle situasjoner der en utbedring vil være svært tyngende for realdebitor eller føre til samfunnsøkonomisk uholdbar sløsing. I tillegg kan i alle fall deler av begrensningen ses på som et utslag av den generelle og grunnleggende lojalitetsplikten og rettsmisbrukslæren. Dette er klart nok sentralt også i kommersielle tilvirkningsforhold.

I standardkontraktene i entrepriseretten er det uttrykkelig oppstilt en misforholdsbegrensning.⁸⁵ Dette underbygger at hensynene bak begrensningen også gjør seg gjeldende i større kommersielle tilvirkningsforhold.

I juridisk teori er det flere som har tatt til orde for at en generelt må innfortolke misforholdsbegrensninger. Lasse Simonsen har fremholdt at en misforholdsbegrensning må «innfortolkes i avtaler som tilsynela-

⁸³ Utbedringsplikten kan i visse situasjoner bli revidert i kraft av avtaleloven § 36 eller forutsetningslæren. Slik sett har utbedringsplikten uansett visse grenser, i alle fall teoretisk. Dette sporet skal vi ikke forfølge her.

⁸⁴ Skipsbyggingskontrakten art. X.3.a, NTK art. 25.2 og NL pkt. 21 og 26.

⁸⁵ NS 8405 pkt. 36.2 og NS 8407 pkt. 42.3.1.

tende pålegger debitor en ubegrenset rettingsplikt». ⁸⁶ Han hevder også at det må kreves «temmelig klare holdepunkter» for ikke å gjøre dette. Tore Sandvik har hevdet det samme for entreprisekontrakter. ⁸⁷ Det er særlig i teorien knyttet til fabrikkasjonskontraktene i offshoreindustrien at det motsatte er hevdet. Vi kommer nærmere inn på denne teorien nedenfor.

På bakgrunn av disse momentene, bør det kreves ganske klare holdepunkter for at det *ikke* skal gjelde en misforholdsbegrensning i kontraktene vi skal se nærmere på. En utbedringsplikt uten en slik begrensning, utgjør et grunnleggende brudd med bakgrunnsretten og ingen av kontraktene gir *uttrykkelig* uttrykk for at et slikt brudd er meningen. Samtidig må spørsmålet ses i sammenheng med kontraktens totale balanse og risikofordeling. Det kan være slik at kontraktene selv inneholder mekanismer som ivaretar de samme hensynene som ligger til grunn for misforholdsbegrensningen. Det kan også være slik at en innfortolkning av begrensningen vil føre til at den totale risikofordelingen som følger uttrykkelig av ordlyden blir forrykket.

Med dette som utgangspunkt, skal vi nå se på hver enkelt kontrakt og drøfte problemstillingen mer konkret. Tatt det som er sagt her i betraktning, vil hovedfokuset være på om det er noe i kontraktene som tilsier at en bryter med bakgrunnsretten slik at det *ikke* skal gjelde en misforholdsbegrensning. Det er grunn til å minne om at misforholdsbegrensningen i kommersielle tilvirkningsforhold bare er aktuell der det er tale om et ganske stort misforhold. Det er altså sjelden begrensningen vil være aktuell.

3.1.1 Skipsbyggingskontrakten

Et første poeng i denne kontrakten er at utbedringsansvaret ikke er beløpsmessig begrenset på noen måte. Hensynet til tilvirkeren, som er et sentralt argument for misforholdsbegrensningen, blir på denne måten ikke ivarettatt på andre måter. En ubetinget utbedringsplikt kan derfor

⁸⁶ Simonsen (1999) s. 347.

⁸⁷ Sandvik (1966) s. 400–401.

få svært vidtrekkende konsekvenser. Samtidig er utgangspunktet i kontrakten at tilvirkers ansvar er begrenset til bare å gjelde for mangler som viser seg innen ett år, noe som gjennomgående vil være kortere enn det som ville ha fulgt av bakgrunnsretten. I tillegg kommer at tilvirkeren ikke blir erstatningsansvarlig for tap med mindre mangelen ikke blir utbedret. Det totale misligholdsansvaret vil nok derfor som regel bli mindre enn etter bakgrunnsretten. Det er vel likevel klart at dette ikke er tilstrekkelig for å hindre at det vil kunne oppstå problematiske misforhold.

I kontrakten er utbedring i utgangspunktet bestillerens eneste beføyelse. Dette gjelder likevel bare «under forutsetning av at alle mangler har blitt korrigert innen rimelig tid».⁸⁸ Kontrakten legger med dette opp til at en kan kreve andre beføyelser dersom mangelen ikke blir utbedret. Mangelsreguleringen i kontrakten er altså ikke uttømmende. Det er viktig å merke seg at det etter ordlyden ikke er en forutsetning at tilvirkeren har *misligholdt* utbedringsplikten sin for at en skal kunne kreve andre beføyelser; det er tilstrekkelig at mangelen rent faktisk ikke har blitt utbedret. På denne måten åpner ordlyden for at andre beføyelser kan gjøres gjeldende, selv om en skulle komme til at tilvirkeren ikke har noen utbedringsplikt overhodet. Dersom en innfortolker en misforholdsbegrensning, kan altså bestillerens interesser bli ivaretatt ved at han for eksempel kan kreve prisavslag eller erstatning.

Det foreligger en voldgiftsdom om skipsbygging som illustrerer problematikken, og som taler for å oppstille en misforholdsbegrensning. I ND 1933 s. 116 hadde et verksted levert et skip med mangelfull bunnramme. Etter kontrakten var verkstedet forpliktet til å erstatte den mangelfulle delen. For å utbedre mangelen på kontraktsmessig vis, måtte hele rammen skiftes ut og hovedmotoren måtte først rives ned og så bygges opp igjen. Dette ville koste kr. 38.300. Et alternativ var å foreta en reparasjon med sveising som ville koste maksimalt kr. 4.800. En slik reparert bunnramme ville imidlertid medføre en «kjøpelyte» på skipet, altså noe som potensielt kunne forringe skipets verdi. Voldgiftsretten kom likevel under henvisning til misforholdet til at den sistnevnte

⁸⁸ Skipsbyggingskontrakten art. X.1 og X.3.a.

metoden kunne benyttes. I tillegg måtte verkstedet betale kr. 4.000 i erstatning for den ulempen som reparasjonsmetoden medførte. Retten innfortolket altså en misforholdsbegrensning i kontrakten, men kom likevel til et resultat som de mente førte til at bestilleren ble holdt skadesløs.

For Skipsbyggingskontraktens forgjenger, som i det vesentlige hadde samme mangelsregulering, var det antatt at det gjaldt en misforholdsbegrensning.⁸⁹ Også i tidligere litteratur har det blitt fremholdt at det må gjelde en slik begrensning i skipsbyggingsforhold.⁹⁰ Problemstillingen er imidlertid ikke berørt i kommentarutgaven til dagens kontrakt.⁹¹

Samlet sett er det etter mitt syn grunnlag for å forstå kontrakten slik at det skal gjelde en misforholdsbegrensning.⁹² Det avgjørende er at det ikke er klare nok holdepunkter i kontrakten for at partene har ment at denne grunnleggende begrensningen ikke skal gjelde, at kontrakten ikke har noen totalansvarsbegrensning eller begrensning knyttet til utbedring av mangler som kan ivareta de hensynene begrensningen bygger på, og at bestilleren får adekvate, alternative beføyelser.

3.1.2 NTK

Knut Kaasen har konkludert med at en «neppe» kan innfortolke en misforholdsbegrensning i NTK 05, som hadde samme mangelsregulering som NTK 07.⁹³ Begrunnelsen er at noe slikt ikke følger av ordlyden, at en ikke kan kreve prisavslag og at mangelsansvaret i alle tilfeller er begrenset til 15 % av kontraktsprisen.⁹⁴ NTK 07 skiller seg fra NTK 15 i en grad som er interessant for dette spørsmålet. Vi skal behandle disse to kontraktene parallelt.

De momentene vi så på i punkt 3.3.1 tilsier som nevnt at det må kreves

⁸⁹ Knudtzon (1984) s. 63, som bygger dette på den nevnte dommen i ND 1933 s. 116.

⁹⁰ Lund (1971) s. 353 og Brunsvig (1952) s. 249.

⁹¹ Meland (2006) s. 155 flg.

⁹² Slik også Holdø (2003) s. 41.

⁹³ Kaasen (2006) s. 644.

⁹⁴ Også andre har hevdet at misforholdsbegrensninger ikke er aktuelle i offshorekonstruksjonskontraktene, fordi de har en beløpsmessig begrensning av mangelsansvaret, se Tapper (1983) s. 216–217 og Borchsenius (1989) s. 140.

ganske klare holdepunkter i kontrakten for å konkludere med at det *ikke* skal gjelde en misforholdsbegrensning.

Et første poeng er at *NTK 07* art. 25.4 oppstiller en egen begrensning for mangelsansvaret:

«Leverandørens ansvar for utbedringsarbeider etter at Leveringsprotokoll er utstedt og for erstatning etter art. 25.3 er begrenset til 15% av Kontraktsprisen opp til en kontraktspris på NOK 1 milliard, og 5% av den del av Kontraktsprisen som overstiger NOK 1 milliard. Leverandørens totale mangelsansvar skal likevel aldri overstige NOK 200 millioner.»

Denne begrensningen gjør kanskje en misforholdsbegrensning noe mindre praktisk viktig enn ellers. Men ansvarsbegrensningen gjelder i prinsippet et annet spørsmål enn misforholdsbegrensningen. Det sentrale i misforholdsbegrensningen er jo ikke hvor høye utbedringskostnadene blir sammenlignet med den totale kontraktssummen: Det sentrale er å sammenligne tilvirkerens kostnader med bestillerens interesse i å få utbedring. Det kan lett tenkes situasjoner med et betydelig misforhold selv om tilvirkerens kostnader er langt under 200 millioner kr.

Samtidig ivaretar den avtale ansvarsbegrensningen noen av de samme hensynene som misforholdsbegrensningen: Den innebærer at en unngår de største misforholdene og verner tilvirkeren for et ubegrenset ansvar. Dette kan tale for at kontrakten selv har tatt stilling til og lagt terskelen for misforholdsvurderingen, og trekker i retning av at en ikke bør innfortolke en misforholdsbegrensning. Det fremgår imidlertid ikke av kontrakten at dette skal være den eneste begrensningen på ansvaret og en kan som nevnt lett tenke seg problematiske misforhold innenfor dette taket. Den avtale ansvarsbegrensningen i *NTK 07* kan derfor ikke utelukke at det skal gjelde en misforholdsbegrensning.

Denne begrensningen er fjernet i *NTK 15*. I tillegg legger kontrakten opp til at det ikke gjelder noen fast beløpsmessig begrensning på tilvir-

kerens totalansvar, men at dette kan avtales i det enkelte tilfellet.⁹⁵ Ved å fjerne denne begrensningen, har en fjernet en av de kontraktsmekanismerne som har bidratt sterkest til at det har blitt hevdet at en misforholdsbegrensning ikke er aktuell.⁹⁶

Et annet argumentet kan være at en ikke kan innfortolke en slik begrensning fordi kontrakten tilsynelatende stenger for å kreve prisavslag: Prisavslag er ikke nevnt som et alternativ i verken NTK 07 eller NTK 15, og er dermed i utgangspunktet utelukket i kraft av art. 25.5 som bestemmer at det som er fastlagt i kontrakten «er Selskapets eneste beføyelser mot Leverandøren for mangler». Kaasen synes som nevnt å legge vekt på dette.⁹⁷ Poenget er vel at det er lite ønskelig at bestilleren ikke skal ha noen beføyelser mot visse mangler, og at det vil bli resultatet dersom en oppstiller en misforholdsbegrensning.⁹⁸

Dette argumentet tilsier imidlertid bare at det må innfortolkes en prisavslagsrett i kontrakten som skal gjelde i de tilfellene der misforholdsbegrensningen blir aktuell.⁹⁹ Dersom andre momenter tilsier at det skal gjelde en slik begrensning, bør ikke det at kontrakten i utgangspunktet ikke gir grunnlag for alternative beføyelser være avgjørende. En kan se det slik at en er over i en situasjon som kontraktens ordlyd ikke tar høyde for, og at det da ikke bør være noe i veien for å supplere kontrakten. I tillegg kommer det at hensynet bak art. 25.5 må antas å være å presisere at tilvirkeren ikke skal ha et *større* ansvar enn det som følger av kontrakten. I vårt tilfelle er det tale om det motsatte: Ansvaret for leverandøren blir totalt sett mindre enn det hadde blitt om en tok kontrakten på ordet.

Det bør også nevnes at det bare er nødvendig å innfortolke en pris-

⁹⁵ Se NTK 15 art. 32.2. I NTK 07 oppstiller art. 32.2 en fast begrensning for tilvirkerens «ansvar for kontraktsbrudd» på 25 % av kontraktsprisen. Uttrykket «kontraktsbrudd» sikter til så vel mangler som forsinkelser.

⁹⁶ Se fotnote 94.

⁹⁷ Kaasen (2006) s. 644.

⁹⁸ Systemet i kjøpsloven er som nevnt at bestilleren kan gjøre andre beføyelser gjeldende dersom han ikke kan kreve utbedring, slik at han som regel ikke vil bli stående helt uten beføyelser.

⁹⁹ Slik også Holdø (2003) s. 36, som for øvrig hevder at en likevel *ikke* kan innfortolke en misforholdsbegrensning.

avslagsrett der kontraktens *egne* erstatningsregler ikke gir adekvate løsninger, noe den nok ofte vil gjøre.

I NTK 07 er det slik at selskapet kan kreve erstatning «etter ellers gjeldende regler», jf. art. 25.3. Dette må være en henvisning til bakgrunnsretten, altså kjøpsloven §§ 40 og 67 flg. Bestilleren kan i alle fall etter disse reglene kreve erstatning for de ulempene mangelen medfører, for eksempel tap som består av at han må iverksette tiltak for å overkomme virkningene av manglende utbedring. I tillegg må bestilleren i prinsippet kunne kreve erstatning for det verdiminuset som mangelen representerer.¹⁰⁰ Slike tap blir som regel tatt hånd om av prisavslagsreglene, men det endrer ikke på at verdiforringelser utgjør et tap med erstatningsrettslig vern.¹⁰¹ Dersom en oppstiller en misforholdsbegrensning, kan altså erstatningsreglene ofte gi en adekvat løsning på problemet, dersom erstatningsvilkårene er oppfylt.¹⁰²

I NTK 15 er erstatningsbestemmelsen i art. 25.3 (3) endret og bestemmer nå at bestilleren kan kreve erstatning for «tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og beslektede utgifter som er direkte knyttet til mangelen eller mangelsutbedringen». På samme måte som i NTK 07 bør bestilleren kunne kreve erstatning for de ulempene mangelen medfører, for eksempel tap som består av at han må iverksette tiltak for å overkomme virkningene av manglende utbedring. Dette er utgifter som er «direkte knyttet til mangelen». Det må videre være klart at denne ordlyden ikke åpner for at bestilleren kan kreve erstatning for verdifallet

¹⁰⁰ Se Almeløv (1986) s. 71–72 der han fremholder det samme om den tilsvarende bestemmelsen i en eldre versjon av kontrakten, Det er så vidt jeg kan se ikke noen andre som har påpekt dette. Vi skal ikke gå nærmere inn på rekkevidden av det her, men poenget er i alle fall av betydning i vår sammenheng. Det kan riktignok hevdes at det er vanskelig å påvise noe tap i slike tilfeller – det er nesten ikke mulig å fastslå noen «markedsverdi» på offshoreinstallasjoner, og det er aldri meningen at de skal selges på noe marked, se Almeløv (1986) s. 71. Tapet kan likevel bli utmålt mer skjønnsmessig, slik også prisavslag ofte blir beregnet, se Hagstrøm (2011) s. 215.

¹⁰¹ I Simonsen (1999) s. 362 flg. blir det fremhevet at det generelt i kontraktsretten er slik at en kan kreve erstatning for det verdiminuset en mangel representerer.

¹⁰² Det er med dette ikke sagt at bestilleren kan få erstatning for et beløp som er overstiger det kostnadsnivået som utløste misforholdsbegrensningen: Det må være klart at bestilleren ikke kan «omgå» begrensningen på denne måten, jf. også tankegangen i punkt 5.3

en mangel fører til. Et verdifall passer rett og slett ikke inn i samleuttrykket «beslektede utgifter». Et annet poeng er at ordlyden ikke henviser til bakgrunnsretten eller oppstiller noen krav til ansvarsgrunnlag. Det kan derfor spørres det skal gjelde et objektivt ansvar for den type tap bestemmelsen regulerer.¹⁰³

Både NTK 07 og NTK 15 inneholder ellers detaljerte reguleringer av mangelsansvaret, hvilke kostnader hver av partene skal bære osv. Dette gir uttrykk for en risikofordeling som partene klart har avtalt. Generelt bør en være forsiktig med å tolke en kontrakt slik at denne type fordelinger og balanser blir forrykket. Det må særlig gjelde når det er tale om en standardkontrakt som har blitt utviklet over lang tid. Å innfortolke en misforholdsbegrensning vil etter mitt syn likevel ikke i nevneverdig grad kunne forrykke den risikofordelingen og balansen som følger uttrykkelig av kontraktens ordlyd. Begrensningen vil for det første bare bli aktuell dersom det er tale om et markert misforhold. For det andre vil betydningen av begrensningen for bestilleren regulært være at han kan kreve erstatning eller prisavslag i stedet for utbedring. Og for tilvirkeren vil den bety at han vil få lavere kostnader som følge av mangelen. Det blir altså ikke snakk om å snu følgene av den aktuelle mangelen på hodet sammenlignet med det som følger uttrykkelig av ordlyden; det blir snarere tale om en nyansering av ansvaret.

Dette gir etter mitt syn grunnlag for å konkludere med at begge kontraktene må forstås slik at det gjelder en misforholdsbegrensning for utbedringsplikten. Selv om NTK 07 inneholder en egen type begrensning, er ikke dette nok til å ivareta de grunnleggende hensynene som gjør seg gjeldende, og det gir heller ikke grunnlag for å slutte at det er meningen at det ikke skal gjelde en misforholdsbegrensning. I NTK 15, som ikke har en slik avtalt begrensning, må det være enda klarere at det skal gjelde en misforholdsbegrensning. Når den totale risikofordelingen ikke blir forrykket i nevneverdig grad, bør heller ikke det at kontraktene i ut-

¹⁰³ At det skal gjelde et objektivt ansvar støttes av at man bevisst har valgt å fjerne delen om «ellers gjeldende regler» og at det gir god mening at tilvirkersiden har godtatt et noe strengere ansvarsgrunnlag mot at de ikke svarer for like mange tapsposter som de gjorde etter den gamle kontrakten.

gangspunktet utelukker prisavslag stenge for å innfortolke en slik begrensning. I tillegg vil nok erstatningsbestemmelsene i kontraktene ofte gi adekvate resultater.

3.1.3 NL

I NL er ikke utbedringsansvaret beløpsmessig begrenset. En ubetinget utbedringsplikt kan derfor bli meget tyngende for tilvirkeren. På den andre siden er NL i utgangspunktet ganske «tilvirkervennlig». Det klare utgangspunktet er at bestilleren bare kan kreve utbedring med mindre utbedringsplikten blir misligholdt, jf. pkt. 34. Og selv da er kravene sterkt begrenset: Prisavslagskrav er begrenset til bare 20 % av kontraktssummen og en kan bare kreve erstatning med samme beløpsbegrensning dersom det foreligger en vesentlig mangel og en samtidig hever. I tillegg er tilvirkeren bare ansvarlig for mangler som viser seg i løpet av ett år. Det kan hevdes at det å oppstille en misforholdsbegrensning vil gjøre kontrakten *enda* mer «tilvirkervennlig» og dermed for ubalansert. Misforholdsbegrensningen er jo en mekanisme som er til fordel for tilvirkeren. Dette er i og for seg viktige momenter, men det å oppstille en slik begrensning fører ikke til en total omkalfatring av partenes plikter og rettigheter, men mer en nyansering.¹⁰⁴ En misforholdsbegrensning i denne kontrakten vil da neppe gjøre den veldig mye mer «tilvirkervennlig». I tillegg kommer det at begrensningen bygger på mer samfunnsmessige hensyn. Disse blir i alle fall ikke ivaretatt i kontrakten.

Et argument mot å innfortolke en slik begrensning kunne være at den tilsynelatende stenger for å kreve prisavslag og andre beføyelser. Kontrakten oppstiller bare rett til andre beføyelser dersom utbedringsplikten blir misligholdt, og i et misforholdstilfelle, vil det ikke foreligge noen plikt å misligholde.¹⁰⁵ Kontrakten bestemmer også at tilvirkeren «har intet ansvar for mangler utover det som er foreskrevet i [kontrak-

¹⁰⁴ Jf. de mer nyanserte betraktningene i punkt 3.3.3.

¹⁰⁵ Av kontraktens pkt. 32 følger det at bestilleren bare kan gjøre gjeldende andre beføyelser enn utbedring, dersom «forpliktelsene» til å utbedre ikke blir «oppfylt» innen tidsfristen. Forutsetningen for at en kan gjøre disse alternative beføyelsene gjeldende, er altså at tilvirkeren *misligholder* forpliktelsen til å utbedre. Det er altså ikke nok at mangelen rent faktisk ikke blir utbedret, slik tilfellet er i Skipsbyggingskontrakten.

ten]», jf. pkt. 34. En naturlig språklig forståelse av «ansvar for mangler utover» er imidlertid at kontrakten stenger for at tilvirkeren får et *større* ansvar enn det som følger av kontrakten. Kontraktens ordlyd stenger dermed ikke for at bestilleren kan kreve prisavslag og erstatning i tilfeller der en kommer til at det ikke foreligger noen utbedringsplikt i kraft av misforholdsbegrensningen. Ansvaret i vår sammenheng vil jo bli *mindre* enn ellers, ikke større. Formålet med bestemmelsen må også være at ansvaret ikke skal bli større, slik at en innfortolkning av alternative beføyelser neppe strider med det.

Kommentarutgaven til kontrakten går ikke inn på problemstillingen.¹⁰⁶

Under noe tvil mener jeg at de momentene vi har sett på, gir grunnlag for å oppstille en misforholdsbegrensning i kontrakten. Et argument mot er som nevnt at kontrakten med dette vil bli for ubalansert i favør tilvirkeren. Men terskelen for og konsekvensene av at begrensningen blir aktuell, tilsier at dette ikke bør være avgjørende. Kontrakten inneholder heller ikke andre mekanismer som kan ivareta hensynene, og det er ikke tilstrekkelig grunnlag for å hevde at det har vært meningen å utelukke denne grunnleggende begrensningen. Forutsetningen må være at bestilleren får andre beføyelser å gjøre gjeldende, slik det har blitt argumentert for.

¹⁰⁶ Bergsaker/Bergstrøm (2011) s. 68 flg.

4 Utbedringsplikstens innhold

4.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva som ligger i utbedringsplikten. Vi skal ta for oss hvilket arbeid tilvirkeren er forpliktet til å utføre, hvilke kostnader han er forpliktet til å dekke i henhold til plikten og hvilken tidsfrist som gjelder for arbeidet.

Hovedtrekkene i kjøpslovens system er at kjøperen etter § 34 første ledd kan kreve at selgeren «for egen rekning retter mangel», og at utbedringen skal skje innen «rimelig tid», jf. forutsetningsvis § 37 første ledd.¹⁰⁷ Hovedtrekkene i utbedringsplikten som Standardkontraktene oppstiller er de samme, men med noen forskjeller.¹⁰⁸ Forskjellene og betydningene av dem vil bli kommentert fortløpende.

Under punkt 4.2 skal vi ta for oss utbedringsplikstens omfang i betydningen *hva* selgeren er forpliktet til å utbedre. Kjøpsloven bestemmer at det er «mangel» som skal utbedres. Det sentrale blir da å fastlegge hva dette nærmere innebærer. Et viktig tema blir hvordan utbedringsplikten stiller seg til mangler som utvikler seg eller forvolder andre skader på kontraktsgjenstanden. I punkt 4.3 er problemstillingen hvilket annet arbeid som utføres som ledd i utbedringen selgeren er ansvarlig for. Utgangspunktet er selvsagt at tilvirkeren er ansvarlig for *selve* utbedringsarbeidet, men problemstillingene her knytter seg til arbeid og kostnader som er mer indirekte følger av utbedringen. Tidsfristen for utbedringsarbeidet skal vi behandle i punkt 4.4.

¹⁰⁷ I Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) blir det således uttalt på s. 86 at «[s]elgerens manglende oppfyllelse av rettingsplikten kan enten komme til uttrykk ved at han overhodet ikke gjør noe forsøk på retting eller at han ikke gjør det innen rimelig tid, jf § 37».

¹⁰⁸ Skipsbyggingskontrakten art. X, NTK art. 25 og NL pkt. 21 flg.

4.2 Hva som må utbedres – forholdet til mangelsbegrepet og «følgeskader»

4.2.1 Innledning og utgangspunkter

Problemstillingen i det følgende er *hva* tilvirkeren er forpliktet til å utbedre for å overholde utbedringsplikten. Ordlyden i § 34 første ledd «retter mangel» peker på at utbedringsplikten omfatter selve mangelen. Forpliktelsen er å sette kontraktytelsen i den stand som bestilleren kan kreve etter avtalen og bakgrunnsrettens mangelsdefinisjon.¹⁰⁹ For å fastlegge omfanget av utbedringsplikten, og dermed hva som skal til for å overholde den, er det altså nødvendig å vurdere hva som utgjør en «mangel». Å redegjøre helt generelt for mangelsbegrepet vil føre for langt. I det følgende er problemstillingen derfor bare hvordan mangelsens *omfang* skal fastlegges.

Vi kan allerede her presisere at vi skal fastlegge utbedringspliktens *omfang* ved å fastlegge mangelsbegrepet. Selv om vi på denne måten kanskje «presser» mangelsbegrepet, er dette noe som følger av at kjøpsloven uttrykkelig sier at det er *mangler* som skal utbedres. Det er også hensiktsmessig å forsøke å samle det som skal utbedres i samme uttrykk.¹¹⁰

En lignende bestemmelse som den i kjøpsloven finnes i bustadoppføringsloven § 32 første ledd. Det synes som om regelen her går lenger enn den i kjøpsloven idet det følger av bestemmelsen at utbedringsplikten i tillegg til mangelen omfatter «skade som mangelen har ført til på arbeid eller eigedom som er omfatta av avtalen [...] dersom skaden er ei nærliggjande og pårekeleg følge av mangelen». I forarbeidene blir det uttalt at regelen «inneber objektivt ansvar for visse følgeskadar og går helst lenger enn reglane i handverkartenestelova og kjøpslova om retting».¹¹¹ Uttalelsene forutsetter altså at skader på selve kontraktsgjenstanden som oppstår som følge av en mangel, ikke

¹⁰⁹ Se Ot.prp. nr. 44 (2001–2002) s.183 der departementet uttalte om den nesten likelydende formuleringen i forbrukerkjøpsloven at de fant det «unødvendig å presisere dette i lovteksten».

¹¹⁰ Et alternativ hadde vært å si at utbedringsplikten omfatter mangler og «noe mer». Det skal ikke vi gjøre her.

¹¹¹ NOU 1992: 9 s. 39.

nødvendigvis kan karakteriseres som en del av mangelen og dermed kan falle utenfor utbedringsplikten.

Uttalelsene i forarbeidene peker med dette på noe interessant som ikke er avgjørende for om det foreligger en mangel, men som likevel er av direkte betydning for omfanget av utbedringsplikten: Kan «følgeskader» karakteriseres som en del av mangelen slik at utbedringsplikten også omfatter disse, eller faller slike skader utenfor plikten? Etter kjøpsloven er det som nevnt *mangler* som skal rettes og da må utgangspunktet være at skader som ikke kan karakteriseres som mangler faller utenfor utbedringsplikten.¹¹² Slike følgeskader kan naturligvis fanges opp av erstatningsreglene, men vilkårene for å kreve erstatning er som kjent strengere enn for å kreve utbedring. I tillegg kan tilvirkeren ha begrenset eller fraskrevet seg erstatningsansvaret. Skillet har derfor mer enn prinsipiell interesse.

Skillet er også av betydning for krav på prisavslag; det er nemlig gjennomgående det verdiminuset som mangelen utgjør eller kostnadene forbundet med å utbedre mangelen som legger grunnlaget for størrelsen på prisavslag.¹¹³ At det er samme uttrykk som legger grunnlaget for disse to mangelsanksjonene gir også god mening: Begge innebærer et slags objektivt ansvar for kontraktsbrudd, i betydningen av at det ikke stilles krav til særskilt ansvarsgrunnlag, vesentlighet eller lignende. Det vil derfor også være fruktbart å trekke på rettskilder knyttet til prisavslag når mangelsbegrepet og omfanget av utbedringsplikten skal fastlegges. Skillet er også av betydning for krav på heving, men vilkårene for dette legger opp til en nokså sammensatt helhetsvurdering. Utgangspunktet

¹¹² Krüger er også av den oppfatningen at skillet mellom selve mangelen og det han kaller «spredningsskade» er helt avgjørende for hvor langt en kan strekke utbedringsplikten, se Krüger (1999) s. 205. Se også Hagstrøm (2014) s. 364 der han påpeker at skillet spiller en stor rolle for utbedringsansvaret.

¹¹³ I kjøpsloven følger dette av at grunnlaget for vurderingen er forholdet mellom «tingens verdi i mangelfull og kontraktsmessig stand», jf. § 38. Se også forbrukerkjøpsloven § 31 første ledd, håndverkertjenesteloven § 25, avhendingslova § 4-12, jf. Ot.prp. nr. 66 (1990–1991) s. 107 og bustadoppføringslova § 33. En bør samtidig være oppmerksom på at noen alternative utmålingsregler er mer skjønsmessige, jf. håndverkertjenesteloven § 25 annet ledd og forbrukerkjøpsloven § 31 annet ledd som slår fast at avslaget i visse tilfeller kan settes lik mangelens «betydning».

for vurderingen er riktignok mangelens omfang og karakter, men i tillegg kommer en rekke andre momenter, herunder kontraktsbruddets betydning for realkreditor.¹¹⁴ Det er likevel ikke grunn til å se bort i fra kilder knyttet til heving om vi bare er oppmerksomme på poenget og behandler dem med varsomhet.

I det følgende skal vi altså ta for oss spørsmålet om utbedringsplikten omfatter «følgeskader». I neste punkt skal vi se nærmere på hvorfor problemstillingen oppstår, hva jeg legger i «følgeskader» og skissere opp noen utgangspunkter. I punkt 4.2.3 skal vi gå svært grundig til verks og ta stilling til hvordan problemstillingen må løses etter kjøpsloven. Til slutt i punkt 4.2.4 skal vi se på hvordan dette stiller seg i Standardkontraktene, og om det kan gjelde en egen regel for tilvirkningskontrakter om dette.

4.2.2 Prinsippet om tidspunktet for mangelsvurderingen. Nærmere om «følgeskader». Utgangspunkter

Problemstillingen oppstår på grunn av prinsippet om tidspunktet for mangelsvurderingen som har kommet til uttrykk i kjøpsloven § 21 første ledd.¹¹⁵ Bestemmelsen synes å være et utslag av et prinsipp som gjelder mer generelt i obligasjonsretten; den er blant annet inntatt i hele den moderne kontraktslovgivningen.¹¹⁶ Vi skal i det følgende derfor også se hen til rettskilder som ikke er direkte knyttet til kjøpsloven.

Bestemmelsen fastslår at «[v]ed bedømmelse av om tingen har mangel,

¹¹⁴ Hagstrøm (2011) s. 428 flg.

¹¹⁵ Det kan innvendes at prinsippet i § 21 første ledd ikke er av betydning for spørsmålet som drøftes her. Bestemmelsen sier strengt tatt bare noe om tidspunktet for vurderingen av om tingen har en mangel. Og dette er kanskje et annet spørsmål enn spørsmålet om hva mangelens *omfang* er. Men dette bygger etter mitt syn på en ganske anstrengt og kasuistisk tolkning som jeg ikke har sett spor av i øvrig teori. At en må ta utgangspunkt i prinsippet om tidspunktet for mangelsvurderingen i vurderingen av en mangels omfang, støttes også opp av uttalelser i høyesterettsdommen i Rt. 1998 s. 1510 (Hussoppdom III) som vi kommer tilbake til i punkt 4.2.3. Om omfanget av en mangel uttalte Høyesterett på s. 1518 at «det i prinsippet [er] forholdene på det tidspunkt kjøperne overtok [kontraktytelsen] som skal legges til grunn».

¹¹⁶ Forbrukerkjøpsloven § 18, avhendingsloven § 3-1 annet ledd, bustadoppføringslova § 45, håndverkertjenesteloven § 20 og husleieloven § 2-7. Se også Hagstrøm (2011) s. 173.

skal det tidspunktet da risikoen går over på kjøperen legges til grunn, selv om mangelen først viser seg seinere». Dette tidspunktet er som regel ved levering, jf. § 13 første ledd.¹¹⁷ Ordlyden i bestemmelsen gjør det klart at avviket fra korrekt oppfyllelse må foreligge ved levering for at tingen kan sies å lide av en mangel. Det generelle utgangspunktet er altså at en må ta utgangspunkt i leveringstidspunktet når en skal vurdere om det foreligger en mangel.¹¹⁸ Alle feil, skader eller avvik som oppstår som følge av en mangel etter dette tidspunktet er det jeg ovenfor og i det følgende betegner som «følgeskader». Jeg tenker altså på alt fra at en mangel så å si utvikler eller sprer seg, for eksempel at en sprekk i et skrog blir større og sprer seg, til at en mangel fører til andre typer skader, for eksempel at en feil ved en elektrisk kobling fører til brannskader. Med en «opprinnelig mangel» mener jeg en mangel slik den var ved overleveringstidspunktet. Spørsmålet er altså om følgeskader er omfattet av mangelsbegrepet og dermed utbedringsplikten. Dette skal vi se nærmere på i dette og i de følgende underpunktene.

Et sett av «følgeskader» kan sjaltes ut med en gang. Skader som oppstår på andre gjenstander enn kontraktsgjenstanden selv, kan klarligvis ikke betegnes som mangler. Mangelkonseptet i kjøpsloven tar utgangspunkt i en vurdering av kontraktsgjenstanden og da kan en naturligvis ikke også trekke inn forhold ved andre gjenstander. Skader på andre gjenstander enn den kontrakten dreier seg om, og som en «opprinnelig mangel» har forvoldt, omfattes altså ikke av utbedringsplikten.

De tvilsomme tilfellene oppstår der det foreligger en mangel på

¹¹⁷ Risikoen kan undertiden gå over før levering, jf. § 13 annet ledd og tredje ledd. Vi skal i det følgende bruke leveringstidspunktet som betegnelsen på skjæringstidspunktet, selv om altså andre tidspunkt også kan tenkes.

¹¹⁸ Dette utgangspunktet har blitt kritisert i teorien, først og fremst fordi det er problematisk når en skal avgjøre om en ytelse lider av en «levetidsmangel», se blant annet Krüger (1999) s. 211 og Simonsen (2015) kapittel 17.3.2. Denne kritikken er rettet mot spørsmålet om det i det hele tatt foreligger en mangel, mens spørsmålet som behandles her er, forutsatt at det først foreligger en mangel, hvordan mangelens omfang skal fastlegges. Det første spørsmålet faller altså utenfor emnet her. Jeg nevner likevel at jeg er enig med Krüger når han påpeker at § 21 ikke utelukker «en forståelse av kjøpsforholdet dihten at varighets- og holdbarhetsmangler – der det er grunnlag for slike – konstrueres som en latent potensiell svakhet til stede ved skjæringstidspunktet etter kjl. § 21», se Krüger (1999) s. 211.

overtakelsestidspunktet som fører til skader på selve kontraktytelsen. Et par eksempler kan illustrere problematikken: En tilvirket plattform blir levert med dårlig sveising på skroget slik at det bare er et tidsspørsmål før skroget vil utvikle større sprekker. Den mangelfulle sveisingen blir så ikke oppdaget umiddelbart slik at mangelen fører til at det faktisk oppstår større sprekker i skroget. Det må være klart at den mangelfulle sveisingen er en mangel, men hva med sprekken i skroget? Og for å ta et annet eksempel: Et tilvirket skip blir levert med en komfyr som har en defekt slik at det bare er et tidsspørsmål før den vil føre til brann. Defekten oppdages ikke og fører til at byssa blir totalskadet av brannen som oppstår. Det er klart nok at den defekte ovnen i seg selv er en mangel, men hva med den totalskadde byssa?

Umiddelbart kan det friste å si at hele problemstillingen synes noe oppkonstruert. Kan en ikke bare si at dette handler om hvordan en «formulerer» mangelen? Kan en ikke bare si at det i det første eksempelet foreligger en mangel ved skroget som sådan? I så fall blir jo realdebitor ansvarlig. Og i det andre eksempelet: Kan en ikke bare si at det foreligger en mangel ved byssa? Dette blir nok for enkelt. En kan klart nok ikke «formulere» seg ut av problemstillingen. Det må være klart at en må se på det fysiske avviket som konstituerer mangelen og at *det* blir utgangspunktet for vurderingen. Det er dette mangelen består av. I eksemplene er altså den «opprinnelige» mangelen den dårlige sveisingen og defekten ved ovnen.

Bestemmelsen i kjøpsloven § 21 annet ledd synes også umiddelbart å gi veiledning. Etter denne svarer selgeren «også for mangel som oppstår seinere dersom den skyldes kontraktbrudd fra hans side». En «opprinnelig» mangel er jo strengt tatt et kontraktsbrudd (forutsatt at selger bærer risikoen for den), slik at en ut i fra ordlyden skulle tro at følgeskader som oppstår som følge av mangelen også er mangler. Dette er nok likevel ikke meningen med bestemmelsen. Det er for det første påfallende at uttrykket «skyldes kontraktbrudd fra hans side» har blitt valgt, og ikke for eksempel «skyldes *en mangel eller* kontraktbrudd fra hans side» eller lignende. Mangler blir nemlig gjennomgående omtalt som nettopp «mangler» i loven. For det andre blir det uttalt i forarbeidene:

«Kontraktbrudd fra selgerens side vil på dette tidspunkt kunne inntre dersom han etter avtalen har plikter som går ut over tiden for risikoens overgang. Det kan f eks være tale om plikt til montering av tingen eller pakking og transport av den.»¹¹⁹

Tilsvarende bestemmelser finnes i den øvrige kontraktslovgivningen, og også i forarbeidene til disse kan en finne lignende uttalelser.¹²⁰ Forarbeidene taler klart for at uttrykket «kontraktbrudd» i denne bestemmelsen må forstås slik at den bare omfatter brudd på plikter som selgeren skal utføre *etter* risikoens overgang. «Opprinnelige» mangler er da klart nok ikke omfattet av uttrykket. Bestemmelsen i § 21 annet ledd må etter dette forstås slik at den ikke gir veiledning til spørsmålet om følgeskader kan anses som mangler fordi den bare regulerer tilfellene der selgeren skal utføre plikter etter levering.

Trygve Bergsåker har hevdet at den tilsvarende bestemmelsen i avhendingslova § 3-1 tredje ledd må forstås slik at den medfører at også følgeskader omfattes av mangelsbegrepet.¹²¹ Dette kan neppe være riktig; det uttales nemlig i forarbeidene at regelen skal være den samme som i kjøpsloven og de uttalelsene som er sitert ovenfor er inntatt der.¹²² Jo Hov synes også å være av samme oppfatning som Bergsåker.¹²³ Standpunktet er kritisert av Kåre Lilleholt som treffende skriver at «[s]lik har disse føresegnene neppe vore meinte».¹²⁴ Lasse Simonsen har uttalt at det «kan [...] være noe uklart hvorledes disse tilfellene skal bedømmes», men viser til uttalelsene i forarbeidene som drar klart i retning av det standpunktet Lilleholt har inntatt.¹²⁵

¹¹⁹ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 64.

¹²⁰ Håndverkertjenesteloven § 20 tredje ledd bokstav a, jf. Ot.prp. nr. 29 (1988–1989) s. 85, avhendingslova § § 3-1 tredje ledd, jf. Ot.prp. nr. 66 (1990–1991) s. 78, bustadoppføringslova § 28, jf. NOU 1992: 9 s. 39.

¹²¹ Bergsåker (2013) s. 243.

¹²² Ot.prp. nr. 66 (1990–1991) s. 78

¹²³ Hov (2002) s. 124.

¹²⁴ Lilleholt (2001) s. 143.

¹²⁵ Simonsen (2015) kapittel 17.3.3.

4.2.3 Mangelen «viser seg seinere»

Selv om utgangspunktet etter § 21 første ledd er at bedømmelsestidspunktet skal være ved levering, følger det som nevnt også av bestemmelsen at det kan være tale om en mangel «selv om mangelen først viser seg seinere». Ordlyden forstås naturlig slik at den ikke utvider mangelsbegrepet til å gjelde nye avvik eller skader. En streng fortolkning tilsier at det er en forutsetning at mangelen foreligger på leveringstidspunktet: Det at en skal ta hensyn til at en mangel «viser» seg senere, medfører jo strengt tatt ikke at avvik som *oppstår* senere skal tas i betraktning. I eksempelet med skroget som sprekker opp, er den skjulte mangelen i alle fall selve sveisingen. Den foreligger på overtakelsestidspunktet og den «viser seg» på et senere tidspunkt. Sprekkene som oppstår senere, forelå ikke ved overtakelsestidspunktet og det er strengt tatt ikke de som «viser seg».

Det kan likevel tenkes at tilføyelsen ikke burde tolkes så strengt. I forarbeidene til de ulike kontraktslovene er det uttalt at tilføyelsen innebærer at realdebitor svarer for «skjulte mangler». I forarbeidene til kjøpsloven, håndverkertjenesteloven, avhendingsloven og forbrukerkjøpsloven kan en videre finne uttalelser som tilsier at uttrykket «viser seg seinere» også omfatter avvik som oppstår etter levering såfremt årsaken til avviket forelå ved leveringstidspunktet.

I forarbeidene til kjøpsloven uttaler den nordiske arbeidsgruppen at «[d]et avgörande är således att felet har sin grund i en omständighet som förelåg vid den tidpunkt som enligt stadgandet skall läggas till grund för felbedömningen».¹²⁶ I forarbeidene til håndverkertjenesteloven er det uttalt at «[s]kjulte feil som først viser seg senere, men som forelå latent ved oppdragets avslutning [...] dekkes direkte av første og annet ledd», og «[s]kyldes feilen en svakhet som er til stede ved risikoens overgang, kan mangelsansvar gjøres gjeldende selv om den først slår ut på et senere tidspunkt».¹²⁷ I forarbeidene til forbrukerkjøpsloven uttaler departementet følgende:

¹²⁶ NU 1984: 5 s. 238. Min oversettelse av sitatet: Det avgjørende er således at mangelen har sin grunn i en omstendighet som forelå ved tidspunktet som ifølge bestemmelsen skal legges til grunn for mangelsbedømmelsen.

¹²⁷ Ot.prp. nr. 29 (1988–1989) s. 85 og NOU 1979: 42 s. 104.

«Etter bestemmelsen må det trekkes et skille mellom feil som kan tilbakeføres til begivenheter etter risikoens overgang, og feil som kan tilbakeføres til forhold som foreligger allerede ved risikoens overgang. Bare den siste gruppen kan etter bestemmelsen utgjøre en kjøpsrettslig mangel som gir grunnlag for å gjøre krav gjeldende. Det er imidlertid ikke noe krav at feilen viser seg allerede ved risikoens overgang, også skjulte feil er omfattet.»¹²⁸

Uttalelsene i forarbeidene til avhendingslova er nok de som er mest kategoriske. I kommentarene til hva det innebærer at det kan være tale om en mangel, selv om den viser seg senere, uttaler departementet:

«Ofte er det ikkje store feilen til å begynne med, men t d ein konstruksjonsfeil kan føre til at det over tid utviklar seg ei langt større skade. Det er i samsvar med gjeldande rett at også dette er manglar seljaren heftar for, såfram skaden skriv seg frå ein feil som var der før vågnaden gjekk over på kjøparen og som seljaren etter avtala eller lova svarer for.»¹²⁹

Samlet sett gir disse uttalelsene inntrykk av at en følgeskade kan bli regnet som en mangel, såfremt årsaken til skaden forelå ved leverings-tidspunktet. Men betyr dette da at alle følgeskader er (skjulte) mangler? Bergsåker kan se ut til å mene det. Han uttaler følgende om det han omtaler som tilfeller der «[l]iten mangel får store konsekvenser» etter avhendingslova:

«Det kan være at en bygningsmessig svakhet [...] som utgjør mangel ved eiendommen, senere får dramatiske følger i form av f. eks. omfattende stormskader på bygningen. Eller det kan være en feil på det elektriske anlegget som fører til en senere brann. I slike tilfeller utgjør skadens endelige omfang mangel som selgeren hefter for [...]».¹³⁰

Han bygger dette først og fremst på de nevnte uttalelsene i forarbeidene

¹²⁸ Ot.prp. nr. 44 (2001–2002) s. 174.

¹²⁹ Ot.prp. nr. 66 (1990–1991) s. 78.

¹³⁰ Bergsåker (2013) s. 243.

som er knyttet til hva det innebærer at en mangel «viser seg seinare», jf. avhendingslova § 3-1 annet ledd.¹³¹ Disse uttalelsene er som vi har sett ganske kategoriske isolert sett, men dette blir nok litt for unyansert. For det første bruker forarbeidene uttrykket «utviklar», noe som taler for at ikke alle følgeskader er omfattet og at det ikke er tilstrekkelig at det bare foreligger formell årsakssammenheng. For det andre vil dette føre til at en gjennom utbedrings- og prisavslagsbestemmelsene pålegger realdebitor et objektivt ansvar uten adekvansbegrensninger for totaltap av kontrakts-gjenstanden som følger av opprinnelige mangler.¹³²

I tillegg kommer det at alle de uttalelsene som er sitert ovenfor har vært kommentarer til hva som ligger i det at «mangelen først viser seg seinere». En bør naturligvis tolke uttalelsene i lys av dette. Rent språklig smaker det ikke særlig godt å si at *alle* følgeskader bare er mangelen som «viser seg». For å bruke eksempelet nevnt ovenfor med den defekte ovnen i skipet som fører til at byssa blir totalskadet: Det faller vel ikke særlig naturlig å si at den totalskadde byssa bare er mangelen som «viser seg» og at alle skadene derfor utgjør en mangel? Men det kan derimot kanskje være nærliggende å si at sprekkene som sprer seg i skroget på et skip er mangelen som «viser seg». Kanskje kan en basert på uttalelsene i forarbeidene sammenholdt med ordlyden i lovene si at skjulte mangler, i tillegg til de fysiske feilene som faktisk forelå ved levering, er *de helt nære og nærmest sikre følgene av den opprinnelige mangelen*.

Det er muligens i disse baner Lilleholt tenker når han etter å ha kritisert Bergsåkers nevnte standpunkt, fremholder at «[e]i anna sak er at det ikkje alltid er lett å skilje mellom mangelen og følger av mangelen».¹³³ Spørsmålet er for øvrig ikke særlig inngående behandlet i annen litteratur,

¹³¹ I tillegg viser han til at det samme skal følge av regelen i § 3-1 tredje ledd, se det som er sagt ovenfor i slutten av punkt 4.2.2

¹³² For å ta et eksempel (som for øvrig er brukt i en litt annen sammenheng i Lilleholt (2001) s. 146): Et bygg blir levert med hull i takpappen. Det kan så tenkes at dette fører til at undertaket får fuktskader som fører til en større ansamling av vann lenger inne i bygget som fører til at et elektrisk apparat kortslutter som fører til at det oppstår brann i sikringsskapet som så fører til at hele huset brenner ned. Realkreditors krav som følger av et slikt totaltap ville fort ha blitt begrenset av adekvansreglene i kontrakterstatningsretten.

¹³³ Lilleholt (2001) s. 143–144.

men noe stoff finnes. Det er for det første nærliggende å forstå Viggo Hagstrøm slik at han mener at i alle fall visse følgeskader er omfattet av mangelsbegrepet (og derfor utbedringsplikten) idet han uttaler at «spiren» til det som senere manifesterer seg som en mangel, må være til stede ved risikoens overgang» og at det at «mangelen har en latenstid for å utvikle seg, er altså irrelevant».¹³⁴ Kai Krüger har under henvisning til prinsippet i kjøpsloven § 21 hevdet at «spredningsskade» som oppstår senere enn levering i seg selv ikke [er] noen mangel» og at for slike skader er en «ute av selve mangelsbegrepet og over i reglene om selgerens erstatningsansvar for *tap og skader* som mangler i kjøp påfører kjøperen».¹³⁵ Hva han legger i uttrykket «spredningsskade» kommer likevel ikke helt klart frem. Han nevner noen eksempler på at enkle feil får større konsekvenser, men det er ikke helt klart om disse konsekvensene faller utenfor det han legger i mangelsbegrepet. Uansett er følgeskadene i eksemplene han nevner ikke noe som er nærliggende å betegne som noe som er mangelen som «viser seg» etter det vurderingskriteriet som ble skissert ovenfor: Det ene eksempelet går ut på at en bruktbil blir levert med en defekt oljepumpe eller radiatorlekkasje som fører til et motorhavari, mens det andre går ut på at en bolt fører til at hele anlegget den er brukt i kollapser.¹³⁶ Olav Bergsaker og Mats Bergstrøm har hevdet det helt motsatte av Krügers standpunkt. I sine kommentarer til NL skriver de at det «er en alminnelig regel at mangelsansvaret ikke bare omfatter selve mangelen [...] men også den skade denne [mangelen] har medført på det produktet han har levert».¹³⁷ En nærmere begrunnelse for at dette er en «alminnelig regel» gis imidlertid ikke.

Det finnes noe rettspraksis som kan belyse problemstillingen. Spørsmålet i dommen i Rt. 1991 s. 719 (Hardhausdommen), er helt i kjernen av problematikken vi har sett på så langt. Saken handlet om et nybygd skip som var levert med et mangelfullt manometer som førte til en brann i maskinrommet. Spørsmålet for Høyesterett var om byggeverk-

¹³⁴ Hagstrøm (2015) s. 85.

¹³⁵ Krüger (1999) s. 205.

¹³⁶ Samme sted.

¹³⁷ Bergsaker/Bergstrøm (2011) s. 72.

stedet var ansvarlig for denne følgeskaden, altså brannskadene. Partene hadde brukt skipsbyggingskontraktstandard fra 1981. Kontrakten hadde en bestemmelse som uttrykkelig definerte omfanget av verkstedets ansvar til skader som var en «direkte og umiddelbar» følge av mangelen. Vurderingstemaet var altså ganske likt det vi antydte ovenfor, men kanskje *noe* videre. Dommen handler uansett om tolkningen av denne konkrete bestemmelsen og mesteparten av drøftelsen til Høyesterett går med til å gå inn på hva de som hadde utformet standardkontrakten mente lå formuleringen.¹³⁸ I og med at Høyesterett synes å ha lagt ganske mye vekt på hva disse konsipistene hadde ment, bør en være forsiktig med å legge for mye vekt på premissene i denne sammenhengen. Helt uten interesse er den nok likevel ikke. Høyesterett kom til at skadene falt innunder ansvaret til verkstedet og uttalte i den sammenheng:

«I dette tilfelle er det etter min mening tilstrekkelig nærhet mellom mangel og skade. Jeg peker på at manglene ved monteringen av manometeret skapte en betydelig risiko for oljelekkasje, med påfølgende gassdannelse og eksplosjon. Nettopp denne risikoen realiserte seg. Tidsforløpet fra manometeret brakk til eksplosjonen inntrådte var trolig meget kort. Skadene var, iallfall for det alt vesentlige, begrenset til maskinrommet og de innretninger som befant seg der.»¹³⁹

Det er særlig interessant at Høyesterett synes å legge stor vekt på graden av sannsynlighet, jf. uttalelsen om at mangelen «skapte en betydelig risiko for oljelekkasje». Dette er noe som bør stå sentralt også etter bakgrunnsretten, jf. det vi allerede har vært inne på. Den någjeldende Skipsbyggingskontrakten har for øvrig snevret inn hvilke følgeskader tilvirkeren er ansvarlig for som en konsekvens av denne dommen.¹⁴⁰ Vi skal gå nærmere inn på den någjeldende reguleringen i neste punkt.

I Rt. 2008 s. 963 (Rottedommen) var spørsmålet om det forelå en

¹³⁸ Se for øvrig Falkanger (1997) s. 301 for en kritikk av Høyesteretts fremgangsmåte i denne saken.

¹³⁹ Rt. 1991 s. 719 på s. 720.

¹⁴⁰ Meland (2006) s. 166.

mangel ved en eiendom som ga rett på prisavslag etter avhendingslova. Det som er interessant for vårt tema, er det førstvoterende uttalte i avsnitt 28:

«Dersom det ved risikoens overgang forelå en mangel i forhold til avhendingslova § 3-9 annet punktum, vil selgeren som utgangspunkt også være ansvarlig for de skader som inntreffer på et senere tidspunkt på grunn av denne mangelen, jf. Ot.prp.nr.66 (1990–1991) side 78.»

Det er ikke helt åpenbart hva som ligger i at selgeren vil «være ansvarlig» for denne type skader. Det er greit nok at han kan bli erstatningsansvarlig. Men kan uttalelsen tas til inntekt for at førstvoterende mente at slike skader omfattes av mangelsbegrepet? Mye kan tale for det. Spørsmålet i saken var om kjøperen kunne kreve prisavslag, og det er som kjent det verdiminuset som *mangelen* utgjør som skal legge grunnlaget for et slikt avslag.¹⁴¹ Samtidig er det inntatt en reservasjon gjennom uttrykket «som utgangspunkt». Kanskje ligger det i dette at han mener at selgeren ikke skal svare for *alle* følgeskader? Førstvoterende med flertallet kom uansett til at det ikke forelå en mangel ved risikoens overgang. Utsagnet er derfor etter min mening et eksempel på en slengbemerkning.¹⁴² Og den er heller ikke særlig inngående begrunnet: Begrunnelsen er nemlig en enkel henvisning til forarbeidene, som vi har sett ikke gir grunnlag for å hevde noe så generelt. Totalt sett kan nok uttalelsen til førstvoterende støtte opp under det at visse følgeskader fanges opp av mangelsbegrepet, men ikke særlig mer.

I Rt. 1998 s. 1510 (Hussoppdom III) var spørsmålet om en mangel ved en eiendom, som bestod i et soppangrep, ga rett til heving eller prisavslag. Under drøftelsen av om mangelen ga rett til heving, blir det uttalt at det sentrale momentet er «mangelens karakter og mangelens omfang», se s. 1518. Det blir videre uttalt følgende om mangelens omfang:

¹⁴¹ Avhendingslova § 4-12.

¹⁴² Eller et «obiter dictum», som er det latinske uttrykket.

«Hussoppangrepets omfang må bestemmes ut fra forholdene i 1994, da mangelen kom for en dag. Riktignok er det i prinsippet forholdene på det tidspunkt kjøperne overtok leiligheten som skal legges til grunn, dvs forholdene i juni 1988. Men i og med at hussoppangrepet var i gang allerede da, og at det i perioden 1988-94 var under fortsatt, kontinuerlig utvikling, må selgerne ha risikoen også for merskader som følge av soppangrepet frem til 1994, da det ble oppdaget og reklamasjon fant sted.»

Mangelens omfang omfattet altså også følgeskadene som i denne saken dreide seg om en utviding av soppangrepet. Høyesterett kom til at det ikke forelå hevingsrett, men ga prisavslag beregnet ut fra mangelens omfang slik den hadde utviklet seg etter overtakelse.¹⁴³ Dommen bygger oppunder det at visse følgeskader omfattes av mangelsbegrepet. I dette tilfellet synes følgeskadene, altså utvidelsen av soppangrepet, å være en helt nær og nærmest sikker konsekvens av den opprinnelige mangelen.

Dommen i Rt. 1998 s. 774 (Videospillerdommen) handlet om mangelutbedring etter kjøpsloven. Faktum i saken var at en fjernkontrollsignalmottaker i en videospiller sluttet å fungere etter flere år som følge av at det forelå en svakhet ved overlevering. Høyesterett kom frem til at det forelå en mangel og kjøperen fikk erstatning for å bytte ut delen som sluttet å fungere. Svakheten som forelå ved levering var «enten såkalt produksjonsspredning, dvs avvik i de elektroniske komponentene som erfaringsmessig kan oppstå ved normal serieproduksjon av slike komponenter, særlig halvledere, eller en uheldig sammenstilling av komponenter innenfor de tekniske spesifikasjoner», se dommen s. 779. Denne svakheten fikk den konsekvensen etter levering at hele signalmottakeren sluttet å fungere. Kjøperen fikk som nevnt erstatning for å bytte ut hele signalmottakeren. Det er vanskelig å si om Høyesterett var av den oppfatningen at det forelå en mangel ved signalmottakeren som sådan, eller om det bare var selve svakheten som forelå ved overlevering som utgjorde

¹⁴³ Det er nok derfor grunn til å legge mer i Høyesteretts utsagn enn det Lilleholt gjør når han under henvisning til dommen skriver at «[s]kadepotensialet må i alle fall kunne vera eit moment når ein skal vurdere om mangelen er vesentlig», se Lilleholt (2001) s. 144.

mangelen. Men dette var nok uten betydning i saken: Selv om svikten, altså at hele mottakeren sluttet å fungere, oppstod etter levering, påvirket nok ikke dette utbedringsplikten. Utbedringsplikten ble ikke mer omfattende av at svakheten førte til en svikt med større konsekvenser. Poenget er nemlig at om svakheten som forelå helt fra levering skulle ha blitt utbedret, måtte nok hele signalmottakeren uansett ha blitt byttet ut. Og her berører vi kanskje et mer prinsipielt poeng: Det er ikke sikkert at skillet mellom mangler og følgeskader alltid er av betydning for utbedringsplikten. Det kan tenkes situasjoner der den utbedringsmetoden som er nødvendig for å utbedre den opprinnelige skaden, nødvendigvis vil føre til at følgeskadene også blir utbedret. For å ta et annet eksempel: Et nybygd skip blir levert med et skrog som er laget av en dårlig stållegering som vil sprekke innen noen måneder. Det er klart at bestilleren kan forvente at skroget er laget av et bedre materiale slik at det foreligger en mangel ved overlevering. Men de sprekke som oppstår etter hvert, forelå ikke ved levering. Poenget her er at det er poengløst å skille mellom den opprinnelige mangelen og følgeskadene: For å utbedre den opprinnelige mangelen, vil nødvendigvis også sprekke, som en eventuelt kunne ha betegnet som følgeskader, måtte ha blitt utbedret.

Samlet sett gir rettskildebildet inntrykk av at visse følgeskader kan anses som mangler og dermed omfattet av utbedringsplikten.¹⁴⁴ Også mer reelle hensyn taler for en slik løsning. En regel som bare oppstiller en plikt til å rette mangelen slik den forelå ved levering, kan lett få et illusorisk preg. Et eksempel kan illustrere poenget: En motor er levert med en defekt bolt. Bolten er klart nok en mangel og kan kreves utbedret. Før bestilleren oppdager dette, får imidlertid defekten den følge at det oppstår større skader på motoren. Gir det da en god regel at tilvirkeren simpelthen kan gi bestilleren en ny bolt for å overholde utbedringsplikten? En slik form for «utbedring» vil jo knapt tilføre bestilleren noe som helst. Å si at mangelen bare var den defekte bolten og at det derfor bare er

¹⁴⁴ Det kan som nevnt innvendes at vi med dette «presser» mangelsbegrepet for mye. Men etter mitt skjønn er det hensiktsmessig å holde seg til lovgivningens ordlyd og samle sammenfatningen av rettskildene i ett uttrykk eller én «modell», jf. det som ble sagt i punkt 4.2.1.

denne som kan kreves utbedret, har et noe kasuistisk preg over seg. Og her er det viktig å merke seg at et stort antall «opprinnelige» mangler vil få større konsekvenser: En rustskade vil for eksempel høyst sannsynlig spre seg, en mangel ved en bolt i en motor vil høyst sannsynlig føre til større skader osv. Det kan kanskje til og med hevdes at langt de fleste mangler som ikke oppdages ved levering vil «utvikle» eller «spre» seg; det er jo nettopp når dette skjer at mangelen oppdages. Og da gir det neppe en god regel å skulle forsøke å lokalisere den «opprinnelige» mangelen og avgrense utbedringsplikten til bare denne.

Et hovedpoeng har vært å vise at *noe* av det som blir betegnet som det at mangelen «viser seg seinere», i realiteten kan dreie seg om at visse følgeskader blir regnet som en del av mangelen. Hvilke følgeskader som etter dette faller innenfor mangelsbegrepet, og hvilke som faller utenfor, er vanskelig å gi noe entydig svar på. Men ordlyden i kontraktslovene, sammenholdt med uttalelsene i forarbeidene og rettspraksis, tilsier at en kan stille opp et slags nærhets- og sannsynlighetskrav. Vurderingstemaet må nødvendigvis bli noe skjønnsbasert. Noe som synes å passe godt med rettskildematerialet er, i tråd med det som ble skissert ovenfor, at det bare er de helt nære og nærmest sikre følgeskadene som fanges opp av mangelsbegrepet. Dette vil altså gjerne være tilfeller der en også kan si at mangelen nærmest bare «utvikler» seg, se særlig det siterte fra forarbeidene til avhendingslova og Hussoppdom III.

Følgeskader som etter en slik vurdering ikke faller innunder denne betegnelsen, kan ikke anses som en del av mangelen og vil derfor i utgangspunktet falle utenfor utbedringsplikten. Uten at det har noen særlig selvstendig betydning, vil et slikt vurderingstema være snevrere enn det som stilles opp i bustadoppføringslova § 32 første ledd annet punktum, og harmonerer derfor godt med uttalelsene i forarbeidene om at regelen i bustadoppføringslova går lenger enn reglene i kjøpsloven.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Se fotnote 111.

4.2.4 Reguleringene i Standardkontraktene. «Følgeskader» som ikke faller innunder det ordinære mangelsbegrepet.

Vi har så langt sett at visse typer «følgeskader» faller innenfor mangelsbegrepet. De øvrige følgeskadene kan ikke betegnes som mangler og faller dermed i utgangspunktet utenfor utbedringsplikten. Men det kan også tenkes at kjøpsloven kan suppleres på dette punktet. Den stenger ikke for at andre prinsipper kan utfylle reglene om utbedringsplikten.

For tilvirkningskjøp foreligger det en omfattende kontraktspraksis. I Skipsbyggingskontrakten er det bestemt at tilvirkeren er forpliktet til å utbedre det som kontrakten definerer som en mangel og i tillegg «de av skipets del/deler som er blitt beskadiget som en direkte og umiddelbar følge av mangelen uten noen mellomliggende årsak, og forutsatt at slik del eller deler ansees å utgjøre en del av samme utstyr eller samme system».¹⁴⁶ Kontraktens ordlyd stiller strenge krav til årsakssammenheng mellom mangelen og de skadene som omfattes av utbedringsansvaret. Etter ordlyden er det bare de helt nære følgene som omfattes av mangelsansvaret, noe som synes å være i samsvar med det vi har vært inne på i kjøpsloven. I den forrige versjonen av kontrakten var som nevnt tilvirkerens ansvar for følgeskader noe videre, slik at denne løsningen er relativt ny.¹⁴⁷ Selv om det er tale om nyanser, er det grunn til å hevde at den forrige versjonen gikk noe lenger enn både dagens kontrakt og kjøpsloven.¹⁴⁸

I NL er tilvirkeren forpliktet til å utbedre «skade på Produktet forårsaket av mangelen».¹⁴⁹ Ordlyden rommer alle følgeskader, uavhengig av adekvans, slik at tilvirkerens ansvar er videre enn det som følger av kjøpsloven og Skipsbyggingskontrakten. NL er imidlertid utformet med tanke på levering av mindre kontraktsgjenstander, som for eksempel maskiner og lignende utstyr. Det er derfor vanskelig å tenke seg følgeskader som er helt upåregnelige eller avledede. Men regelen går altså lenger enn det som følger av både kjøpsloven og Skipsbyggingskontrakten.

¹⁴⁶ Skipsbyggingskontrakten art. X. 3.a.

¹⁴⁷ Se omtalen i punkt 4.2.3.

¹⁴⁸ Se omtalen samme sted.

¹⁴⁹ NL pkt. 21 (2).

Lignende regler gjelder også for andre tilvirkningsforhold som ikke er tilvirkningskjøp. Som nevnt oppstiller bustadoppføringslova, som er den eneste loven i norsk rett som utelukkende regulerer tilvirkningsforhold, en regel om at skader som er «nærliggjande og pårekleleg følgje av mangelen» kan kreves utbedret.¹⁵⁰ Også etter NS 8405 er tilvirkeren forpliktet til å rette slike «adekvate» følgeskader.¹⁵¹ Konstruksjonen i kontrakten er at pkt. 36.1 (2) bestemmer at som «mangel regnes også skade på kontraktarbeidet som oppstår etter overtakelsen, og som er en nærliggende og påregnelig følge av den opprinnelige mangelen». Løsningen har eksistert i entreprisekontraktpraksis i over 25 år.¹⁵² Disse bestemmelsene omfatter flere følgeskader enn det kjøpsloven og den någjeldende Skipsbyggingskontrakten gjør. Vurderingstemaet «nærliggende og påregnelig» er videre enn «direkte og umiddelbar» og «helt nære og nærmest sikre».

En kan muligens her skimte konturene av en regel som bør gjelde i alminnelighet i tilvirkningsforhold. Kan en kanskje si at det i tilvirkningskontrakter er en alminnelig regel at tilvirkeren er forpliktet til å rette «adekvate» følgeskader på kontraktsobjektet? De ovennevnte kontrakts- og lovbestemmelsene taler for det. Den nye Skipsbyggingskontrakten har som nevnt en tilsvarende regulering som den vi finner i kjøpsloven, men denne løsningen er altså relativt ny. Med «adekvate» sikter jeg for øvrig til et vurderingstema der «nærliggende og påregnelig» er sentrale stikkord, og som er noe mindre strengt enn det som følger av kjøpsloven og bakgrunnsretten.

En slik regel synes også å være rimelig i slike forhold: Det er tilvirkeren som har påtatt seg å skape kontraktsgjenstanden. Det må derfor være han som i alminnelighet har best forutsetninger for å utbedre slike skader. Kanskje er dette annerledes i alminnelige kjøp der selgeren jo bare har påtatt seg å levere en gjenstand. Men i tilvirkningsforhold har tilvirkeren påtatt seg å skape en gjenstand, og gjerne gjennom en betydelig arbeids-

¹⁵⁰ Bustadoppføringslova § 32 første ledd annet punktum.

¹⁵¹ NS 8405 pkt. 36.1 (2).

¹⁵² Løsningen var ikke å finne i NS 3401, men kom med NS 3430 i 1989, se Kolrud (2004) s. 437.

innsats. Å forlenge denne innsatsfaktoren til også å gjelde adekvate følgeskader, fremstår på mange måter som en naturlig løsning. Rent konseptuelt gir det også god mening at regelen kanskje går lenger i tilvirkingsforhold enn i andre kontraktsforhold i og med at det kan sies at utbedring er noe mer genuint eller «naturlig» i tilvirkningskontrakter, jf. det som ble sagt i punkt 2.3.

Samtidig er det verdt å merke seg at både NL, NS 8405 og skipsbyggingkontrakten av 1981 kombinerer denne utvidede utbedringsplikten med ansvarsbegrensninger.¹⁵³ En bør derfor være varsom med å forsøke å trekke ut et prinsipp om en utvidet utbedringsplikt i tilvirkningskontrakter, uten å være oppmerksom på dette. Men generelt kan det nok være grunn til å hevde at det i tilvirkningskontrakter kan gjelde et slikt prinsipp, og det kan særlig være grunn til å hevde det dersom tilvirkeren har begrenset erstatningsansvaret sitt.

Et slikt prinsipp vil i så fall kunne få betydning i NTK, som ikke sier noe uttrykkelig om følgeskader. Mangelbestemmelsen i kontraktens art. 23.1 lyder som følger:

«Leverandøren garanterer:

- a) at Leveransen gjennom Garantiperioden svarer til Selskapsets Dokumenter og Leverandørens Spesifikasjon,
- b) at Kontraktsgjenstanden gjennom Garantiperioden svarer til det endelige resultat av Leverandørens prosjektering,
- c) at Leverandørens Spesifikasjon og hans prosjektering er egnet for det formål og den bruk dette etter Kontrakten er ment å tjene,
- d) at Materialer som Leverandøren leverer for inkorporering i Kontraktsgjenstanden er nye, og
- e) for utførelsen av Arbeidet.»

¹⁵³ NS 8405 pkt. 36.2 (1) og 36.5, og NL pkt. 21, 32 og 34.

Ordlyden forstås, isolert sett, naturlig slik at tilvirkeren blir ansvarlig for alle avvik fra spesifikasjonene i garantiperioden, uansett årsak. Men som Kaasen også påpeker, er dette åpenbart ikke meningen.¹⁵⁴ Det må i alle fall være slik at bestemmelsen må tolkes innskrenkende slik at leverandøren ikke er ansvarlig for avvik forårsaket av normal slitasje, bestilleren selv eller andre ytre begivenheter. Men hva med skader som oppstår som følge av en mangel?

En forståelse dithen at alle følgeskader er tilvirkerens ansvar, vil også stride med bestemmelsene i art. 30 som knesetter det såkalte «knock for knock»-systemet. Dette systemet går ut på at partene skal holde hverandre skadesløse for visse typer tap. Art. 30.2 har følgende ordlyd:

«[Bestilleren] skal holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

[...]

b) tap av eller skade på eiendom som tilhører [bestilleren],

og [...] som er voldt av Kontraktsgjenstanden i dens levetid.»

Følgeskader som en opprinnelig mangel påfører kontraktsgjenstanden faller også innenfor denne bestemmelsens ordlyd. Følgeskader på kontraktsgjenstanden er jo nettopp «skade på eiendom som tilhører [bestilleren] og [...] er voldt av Kontraktsgjenstanden». Situasjonen blir derfor den at kontrakten har to forskjellige bestemmelser som etter sin ordlyd regulerer samme situasjon, og trekker opp vidt forskjellige rettsfølger: Om art. 23 skal tas på ordet, betyr det at *tilvirkeren* blir ansvarlig for følgeskader, og om art. 30.2 skal tas på ordet, betyr det at *bestilleren* blir ansvarlig for følgeskader. En form for harmonisering av bestemmelsene er derfor nødvendig: En av eller begge bestemmelsene må tolkes innskrenkende.

Denne motstriden har blitt påpekt i teorien. Det har blitt hevdet at

¹⁵⁴ Kaasen (2006) s. 557.

alle følgeskader er bestillerens risiko.¹⁵⁵ Knut Kaasen har også påpekt at det er «nærliggende å se [følge]skaden som en mangel i seg selv, siden skaden innebærer at kontraktsgjenstanden ikke svarer til kontraktens krav».¹⁵⁶ Han fremhever også, under henvisning til Hans Jacob Bull, at selv om en ikke skulle betrakte følgeskaden som en mangel i kontraktens forstand, vil følgeskadene uansett være omfattet av utbedringsplikten fordi det ville «virke unaturlig og gi dårlig sammenheng i reglene om ansvarsreglene kom inn og løste dette problemet».¹⁵⁷ En nærmere begrunnelse for hvorfor dette vil «virke unaturlig» og «gi dårlig sammenheng» gis av verken Kaasen eller Bull.

En løsning på problemet er å legge vekt på det «tilvirkningsprinsippet» vi har skissert, og tolke art. 23 og 30.2 i samsvar med det. Løsningen blir da at «adekvate» følgeskader omfattes av mangelsansvaret og dermed utbedringsplikten. Inadekvate følgeskader, altså skader som antar en upåregnelig og avledet karakter, vil derimot falle utenfor utbedringsplikten og blir selskapets risiko etter knock-for-knock-reglene. At slike følgeskader faller utenfor, gir god mening i og med at slike skader kan anta en helt uberegnelig og avledet karakter sett i forhold til den opprinnelige mangelen. Og sånn sett kan slike skader minne om skader som oppstår som følge av helt ytre begivenheter, som klart nok faller utenfor mangelsansvaret.¹⁵⁸

I *praksis* blir dette nesten det samme som det Kaasen og Bull har vært inne på, men regelen blir noe mer nyansert. Og begrunnelsen er altså at en kan hevde at dette er i samsvar med et prinsipp som gjelder for tilvirkningskontrakter mer generelt, og ikke bare at det er en nærliggende og naturlig tolkning av kontrakten. Hvilke skader som etter dette faller utenfor tilvirkerens utbedringsansvar, kan for øvrig være vanskelig å avgjøre. Men et tilfelle der en feil ved en mindre elektrisk kobling fører

¹⁵⁵ Se Almeløv (1986) s. 74 og Høeg-Rasmussen (2005) s. 77 som omtaler forløpere til dagens kontrakter.

¹⁵⁶ Kaasen (2006) s. 787–788. Se også s. 644.

¹⁵⁷ Samme sted s. 788 og Bull (1988) s. 401.

¹⁵⁸ Kaasen (2006) s. 557, jf. ovenfor.

til store brannskader på «toppsiden» av oljeplattformen, vil nok for eksempel fort være utenfor mangelsansvaret.

4.3 Aksessorisk arbeid og tilknyttede utgifter

4.3.1 Innledning. Det generelle vurderingstemaet

Problemstillingen i dette punktet er hvilket arbeid tilvirkeren er forpliktet til å utføre i forbindelse med utbedringen og hvilke kostnader han er forpliktet til å dekke. Utgangspunktet etter kjøpsloven er at bestilleren kan kreve at tilvirkeren «for egen rekning retter mangel», jf. § 34 første ledd.

I Standardkontraktene er utgangspunktet det samme.¹⁵⁹ I Skipsbyggingsforhold er det for øvrig praktisk at bestilleren selv sørger for utbedring. Etter art. X.3.b har bestilleren nemlig en diskresjonær kompetanse til selv å stå for utbedringsarbeidet. En sentral følge av at retten blir benyttet er at tilvirkeren blir ansvarlig for å betale «kostnaden til reparasjon, inkludert reise og fremsendelseskostnader [...], men begrenset til prisen for arbeidet som Verkstedet normalt ville kreve ved sitt verksted». Hva som ligger i «kostnaden til reparasjon» må vurderes på bakgrunn av det vi skal ta for oss her: I mangel av andre holdepunkter, må det være hva som ligger i den «normale» utbedringsplikten som blir avgjørende.

Det fremgår ikke noe mer av kjøpslovens ordlyd om *hvilket* arbeid tilvirkeren er forpliktet til å utføre eller *hvilke* kostnader han må dekke. Ordlyden er altså meget generell og gir i seg selv begrenset med veiledning. Utgangspunktet er selvsagt at tilvirkeren må utføre og betale for *selve* utbedringen, men hva med arbeid og kostnader som er mer indirekte følger av utbedringsplikten? Eksempler på slikt er arbeid og kostnader som er forbundet med inn- og utmontering, transport, tilrigging osv.

¹⁵⁹ NTK art. 25.2 (1) bestemmer at tilvirkeren må «utbedre mangelen for egen regning». Skipsbyggingskontrakten art. X.2 bestemmer at tilvirkeren «påtar seg å reparere og bringe i orden for sin egen kostnad og utgift [...] enhver mangel». NL pkt. 26 bestemmer at selgeren skal «avhjelpe mangelen» og «selv bære kostnadene ved dette i henhold til reglene i 21-33».

Forarbeidene er også ganske knappe, men visse uttalelser kan kaste lys over problemstillingen. Standardkontraktene oppstiller til dels detaljerte regler om noen av disse spørsmålene, mens noen av spørsmålene ikke er uttrykkelig adressert. På dette området kan reguleringene i Standardkontraktene bidra til bakgrunnsretten.

Hvilket arbeid tilvirkeren er forpliktet til rent faktisk å *utføre* etter kjøpsloven, beror i første rekke på en tolkning av uttrykket «retter mangel». En kan imidlertid ikke stoppe her. Bestilleren har nemlig plikt til å «yte slik medvirkning som det er rimelig å vente av ham for at selgeren skal kunne oppfylle kjøpet», jf. kjøpsloven § 50. I og med at utbedring er en del av tilvirkerens oppfyllelse av kontrakten, kan en si at ordlyden oppstiller en plikt for bestilleren til å medvirke til utbedringsarbeidet.¹⁶⁰ At bestilleren har en slik plikt bekreftes også av forarbeidene der departementet uttaler at det forutsettes at han må «yte rimelig medvirkning til rettingen».¹⁶¹ At bestilleren bør yte medvirkning kan også forankres i mer generelle lojalitetsbetraktninger. I og med at bestilleren er forpliktet til å yte «rimelig» medvirkning, vil det bero på «en konkret vurdering hvor langt medvirkningsplikten strekker seg».¹⁶² Dette innebærer videre at det ikke er så lett eller veldig interessant å si generelt hvilket arbeid tilvirkeren er forpliktet til å utføre utover *selve* reparasjon; det vil i siste instans kunne koke ned til hva som er «rimelig» å vente av bestilleren i det enkelte tilfellet. I tillegg vil nok kommersielle aktører være mest opptatt av hvem som må bære kostnadene med arbeidet.

Fokuset i redegjørelsen vil mot denne bakgrunnen være på spørsmålet om hvem som må bære kostnadene for arbeidet som utbedringen medfører, herunder de mer avledede arbeidspostene. Det fremgår av forarbeidene til kjøpsloven at tilvirkeren kan måtte betale for et arbeid, selv

¹⁶⁰ Hagstrøm synes å hevde at bestemmelsen bare gjelder medvirkning før levering og forankrer poenget i ordlyden, se Hagstrøm (2015) s. 107. Ordlyden oppstiller som nevnt ikke en slik begrensning. Forarbeidene er ikke helt tydelige, men tilsier utvilsomt at anvendelsesområdet for bestemmelsen er videre enn det Hagstrøm hevder, se særlig nederst på s. 102 i Ot.prp. nr. 80 (1986–1987).

¹⁶¹ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 83.

¹⁶² Samme sted s. 103.

om det er bestilleren som er forpliktet til å utføre det.¹⁶³ Det at bestillerens medvirkningsplikt blir aktualisert, har altså ingen prinsipiell innvirkning på tilvirkerens kostnadsansvar.

Dersom en skal forsøke å oppstille et mer overordnet vurderingstema for hvilke utgifter tilvirkeren må dekke, må nok dette bli ganske generelt. Det har blitt gjort få forsøk i teorien på å formulere noe slikt. Lasse Simonsen har fremholdt at det kan «være plass for en mer generell påregnelighets- eller risikobetraktning» der det sentrale er om omkostningene «ligger innenfor den naturlige risikozonen som knytter seg til utbedringsarbeidet».¹⁶⁴ Det er ikke så lett å komme noe nærmere et generelt vurderingstema. Det Simonsen nevner bør være viktig i vurderingen. I tillegg indikerer forarbeidene til kjøpsloven at det om kostnadene er nødvendige bør stå helt sentralt. I forslaget til ny kjøpslov fra den nordiske arbeidsgruppen, inneholdt nemlig utbedringsbestemmelsen et ledd som hadde følgende ordlyd:

«Når selgeren har rettet eller skal rette en mangel, kan kjøperen kreve erstatning for sine utlegg til transporten av tingen og til annet som har vært nødvendig for å sette selgeren i stand til å gjennomføre rettingen.»¹⁶⁵

Dette leddet ble sløyfet av departementet under henvisning til at det var overflødig. I denne sammenheng ble det uttalt:

«Som nevnt ovenfor anses uttrykket «for egen rekning» [i § 34 første ledd] etter proposisjonsutkastet også å dekke de forhold arbeidsgruppens erstatningsregel tok sikte på.»¹⁶⁶

Bestilleren kan altså kreve dekket utgifter til transport og «til annet som har vært nødvendig for å sette selgeren i stand til å gjennomføre

¹⁶³ Forarbeidene forutsetter for eksempel at kjøperen i noen tilfeller må være forpliktet til å sende tingen, men at han da kan kreve tilbake transportutgiftene fra selgeren, se Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 83 og forutsetningsvis på s. 88.

¹⁶⁴ Simonsen (1999) s. 352.

¹⁶⁵ NU 1984: 5 s. 445.

¹⁶⁶ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86.

rettingen» i kraft av første ledd.

Det sentrale må altså være om utgiftene oppstår som følge av det som kan kalles en naturlig del av utbedringsarbeidet og om utgiftene har vært nødvendige. Dette stemmer også bra med ordlyden som fastsetter at det er *mangelrettingen* som skal skje «for egen rekning»: ikke annet arbeid. Hva som er en «naturlig del» må bero på en nokså konkret vurdering der særlig stikkord som nærhet og påregnelighet må stå sentralt. Det er verdt å nevne at en i entrepriseretten har presisert dette vurderingstemaet både i bustadoppføringslova og i NS 8405 dithen at tilvirkeren er ansvarlig for utgifter som er en «direkte og nødvendig» følge av utbedringsarbeidet.¹⁶⁷

Nedenfor skal vi spisse inn vurderingen for ulike typesituasjoner. Noen situasjoner er såpass åpenbare at vi ikke skal gå særskilt inn på dem. Det må for eksempel være helt klart at tilvirkeren er ansvarlig for å betale for tilrigging av kontraktsgjenstanden dersom dette er nødvendig for å gjennomføre utbedringen. Samtidig kan vi heller ikke ta for oss alle de uklare situasjonene.

Vi må ellers ha klart for oss at problemstillingen som vi behandler her ikke er om bestilleren kan kreve *erstatning* for visse utgifter. Problemstillingen er i hvilken grad selve utbedringsplikten statuerer en plikt for tilvirkeren til å dekke visse utgifter. Dersom det foreligger et ansvarsgrunnlag i erstatningsrettslig betydning og utgiftene må anses som adekvate tapsposter, er det klart at tilvirkeren blir ansvarlig for dem på grunnlag av erstatningsreglene. Det vil likevel ikke alltid være slik at disse erstatningsvilkårene er oppfylt. I tillegg er det vanlig at tilvirkeren begrenser erstatningsansvaret sitt. Problemstillingen har dermed så vel prinsipiell som praktisk interesse. Det kan nevnes her at problemstillingen er interessant for både Skipsbyggingskontrakten og NL fordi de i utgangspunktet unntar erstatningsansvaret. Problemstillingen er ikke uten interesse for NTK heller, men denne har en egen erstatningsbestemmelse som gjør den mindre interessant, jf. art. 25.3 som bestemmer at bestiller i tillegg til utbedring kan «kreve erstatning for tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og beslektede utgifter som er direkte knyttet

¹⁶⁷ Bustadoppføringslova § 32 fjerde ledd og NS 8405 pkt. 36.2 (1).

til mangelen eller mangelsutbedringen, med mindre annet følger av Kontrakten».

Spørsmålet om hva konsekvensen av at tilvirkeren ikke dekker de kostnadene han er forpliktet til i henhold til utbedringsplikten, skal vi behandle i neste kapittel, se særlig punkt 5.3. Her er spørsmålet bare hvem som i utgangspunktet er forpliktet.

4.3.2 Inn- og utmontering av kontraktsgjenstanden og lignende arbeid på andre gjenstander

Utbedringen kan for det første forde at det blir foretatt inngrep eller lignende i andre gjenstander enn kontraktsgjenstanden. Det tilvirkede kjøleanlegget er for eksempel innmontert i et skip og det må tas ut igjen for å kunne repareres. Bestilleren er deretter interessert i å få anlegget innmontert på ny. Det kan også ha blitt lagt rør eller lignende som må demonteres for å få tilgang til det som skal bli utbedret.

Spørsmålet er altså hvem som er ansvarlig for kostnadene forbundet med slikt inngrepsarbeid. Ordlyden «for egen rekning» gir ikke særlig med veiledning. I forarbeidene kommer det frem at det under høringen av lovforslaget ble fremsatt et forslag om at det ble inntatt en bestemmelse i loven som eksplisitt fritok selgeren for monteringsomkostninger.¹⁶⁸ Departementet fant det ikke naturlig å innta en slik bestemmelse og uttalte i den anledning:

«Departementet er for øvrig i tvil om det er rimelig med en generell regel av det innhold som foreslått. Dersom f eks tingen er beregnet spesielt på innmontering i en annen ting, er det ikke uten videre gitt at kjøperen skal bære utgiftene med demontering og ny innmontering når det viser seg å være mangler ved salgstingen.»¹⁶⁹

Dette gir inntrykk av at departementet lot spørsmålet om hvem som skal dekke disse kostnadene stå mer eller mindre åpent. Samtidig gir andre deler av forarbeidene inntrykk av at departementet mente at selgeren

¹⁶⁸ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 83.

¹⁶⁹ Samme sted.

skulle være ansvarlig: Som nevnt i forrige punkt, så departementet det slik at uttrykket «for egen rekning» blant annet betydde at selgeren måtte dekke «utlegg [...] til annet som har vært nødvendig for å sette selgeren i stand til å gjennomføre retting».¹⁷⁰ Den type arbeid som vi har for øyet her, er jo klart nok arbeid som er «nødvendig for å sette selgeren i stand til å gjennomføre retting». Disharmonien mellom departementets uttalelser i de ulike delene av forarbeidene tilsier at de bør vektlegges varsomt, men samlet sett drar de i retning av at det er selgeren som bør være ansvarlig for kostnadene. Spørsmålet har etter det jeg kan se ikke blitt tatt stilling til i teorien eller rettspraksis.

NL og NTK bestemmer uttrykkelig at bestilleren skal bære kostnadene.¹⁷¹ Etter Skipsbyggingskontrakten er det imidlertid tilvirkeren som skal dekke dem.¹⁷² Og for å kaste et raskt blikk til entrepriseretten: Både i bustadoppføringslova og NS 8405 er det tilvirkeren som skal dekke kostnadene, på samme måte som i Skipsbyggingskontrakten.¹⁷³

Dette kildematerialet peker ikke mot noen klar løsning om hva som skal være den bakgrunnsrettslige regelen. Uttalelsene i forarbeidene sammenholdt med det at slikt arbeid er et nødvendig steg frem mot det å utbedre selve mangelen, taler for at utgangspunktet bør være at det er tilvirkeren som må dekke slike kostnader. Etter mitt skjønn må nok dette være regelen, med mindre det foreligger konkrete holdepunkter i den enkelte sak som tilsier at bestilleren skal bli belastet. Om en vil unngå dette ansvaret, bør en altså innta en uttrykkelig kontraktbestemmelse om det, slik som det er gjort i NL og NTK.

4.3.3 Transport av kontraktsgjenstanden

Det er ofte slik at utbedringsarbeidet fører til at enten hele eller deler av kontraktsgjenstanden må transporteres. Et skip må for eksempel seiles til byggeverkstedet i Norge eller til nærmeste verksted i utlandet for reparasjon. Det kan også være slik at deler av skipet eller en egen mindre

¹⁷⁰ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86, jf. NU 1984: 5 s. 445.

¹⁷¹ NL pkt. 27 og NTK art. 25.4 (2) a.

¹⁷² Skipsbyggingskontrakten art. X.3.c.

¹⁷³ Bustadoppføringslova § 32 fjerde ledd og NS 8405 pkt. 36.2 (1).

kontraktsgjenstand må sendes til et aktuelle utbedringsstedet. Spørsmålet er hvem som er forpliktet til å betale for transportkostnader.

Ordlyden i § 34 gir liten veiledning. I forarbeidene er det helt generelt fremholdt at det bør være tilvirkeren som skal bære disse kostnadene. Departementet uttalte som nevnt at de mente at uttrykket «for egen rekning» blant annet betydde at tilvirkeren må dekke «utlegg til transport» i forbindelse med utbedringen.¹⁷⁴ I både Skipsbyggingskontrakten og NTK er det derimot slik at det er bestilleren som er ansvarlig for transportkostnadene.¹⁷⁵ Bakgrunnen for reguleringen er nok at frakt-kostnadene kan bli meget store i disse kontraktene og at det er bestilleren som oftest har best forutsetninger for å sørge for at transporten skjer på en mest kostnadseffektiv måte. I tillegg kan transportkostnadene i tilknytning til et skip anta en helt uberegnelig karakter idet det er vanskelig å forutse på forhånd hvor i verden skipet vil befinne seg når utbedringsarbeidet blir aktuelt. I NL er utgangspunktet at det er tilvirkeren som er ansvarlig for transportkostnadene.¹⁷⁶ Bestilleren må imidlertid dekke «de merkostnader» som «forårsakes av at Produktet befinner seg på et annet sted enn [det avtalte eller faktiske] leveringsstedet».¹⁷⁷ Dette fremstår som en ganske balansert løsning og fører i praksis til samme kostnadsfordeling som i Skipsbyggingskontrakten i og med at skip vil bli levert ved byggeverkstedet. Særreguleringen i NTK gir også god mening tatt i betraktning at kontraktsgjenstanden her vil befinne seg langt ute på havet på permanent basis.

Tatt disse kontraktene i betraktning, kan en spørre om regelen etter bakgrunnsretten ikke bør være noe mer nyansert enn det forarbeidene antyder. Ved kjøp av ting, tilvirkede eller ei, kan transportutgiftene bli svært store og uberegnelige dersom tingen flyttes på. En kan se for seg at en tilvirket maskin blir levert til et sted i Norge og at begge partene ser for seg at den skal brukes der. Etter noen måneder bestemmer imidlertid bestilleren seg for at den heller kan brukes på andre siden av kloden

¹⁷⁴ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86. Se også s. 83.

¹⁷⁵ Skipsbyggingskontrakten art. X.3.a og NTK art 25.4 a.

¹⁷⁶ NL pkt. 28.

¹⁷⁷ NL pkt. 29.

i et prosjekt han har gående der. Er det en god regel at tilvirkeren skal dekke transportutgiftene i et slikt tilfelle? Vel er det slik at disse utgiftene oppstår som følge av tilvirkerens kontraktsbrudd, men samtidig er kanskje en like fremtredende årsaksfaktor at bestilleren har valgt å flytte på gjenstanden. I erstatningsrettslig sammenheng kan det lett tenkes at et krav om erstatning i slike tilfeller vil bli avskåret etter adekvansreglene. En regel som sikrer forutberegnelighet i slike tilfeller er at dersom tilvirkeren visste eller burde vite at kontraktsgjenstanden ville bli flyttet, må han dekke hele transportkostnaden såfremt han ikke har fraskrevet seg ansvaret. Og om han ikke visste eller burde vite det, må bestilleren dekke merkostnadene som følger av at gjenstanden ikke befinner seg i leveringsområdet. I og med at ordlyden i kjøpsloven er uklar om spørsmålet, kan en legge vekt på kontraktspraksis og de reelle hensynene som har blitt nevnt, slik at dette blir den alminnelige regelen, i alle fall i kommersielle tilvirkningsforhold.

4.3.4 Særlig om bestillerens bruk av egne fagfolk

Det er ikke uvanlig at en bestiller bistår under utbedringsarbeidet med egen kompetanse og egne folk. Det kan være flere årsaker til at dette blir gjort. Det kan tenkes at bestilleren bare er interessert i å se til at arbeidet blir gjort skikkelig, men det kan også tenkes at han ser på det som helt nødvendig å bistå, for eksempel fordi han innehar en spesiell type kompetanse som er viktig for å få utført arbeidet på en ordentlig måte. Det kan også tenkes at han er *forpliktet* til å bistå, og da i kraft av den generelle medvirkningsplikten vi har vært inne på. Dette siste vil typisk være tilfellet der bestilleren har en spesiell kompetanse som gjør det naturlig at han bistår. Eksempler på slikt arbeid har vi der bestilleren stiller med inspektører eller andre fagfolk og holder oppsyn med og bistår i forbindelse med utbedringen.

Spørsmålet blir så hvem som skal dekke kostnadene slikt arbeid fra bestillerens side representerer. Dersom det er tilvirkeren som ber om at bestilleren bistår, må utgangspunktet være at han bærer kostnadene med mindre bestilleren ikke hadde grunn til å tro noe annet, jf. utgangspunktet om at det er tilvirkeren som skal bære kostnadene ved utbedringsar-

beidet. Det avgjørende må nok ellers bli det som følger av forarbeidene: Kan denne typen arbeid anses som noe som er «nødvendig for å sette selgeren i stand til å gjennomføre rettingen»?¹⁷⁸ Det er ikke så enkelt å gi noe generelt svar på dette. Spørsmålet må helst ses i sammenheng med medvirkningsplikten: Om bestilleren er forpliktet til for eksempel å stille med sine ingeniører i kraft av denne plikten, må kostnadene forbundet med det kunne sies å være nødvendige i den forstand at de kan kreves dekket. Selv om tilvirkeren skulle protestere på at det er nødvendig at bestilleren bistår på denne måten, kan omstendighetene vise at utbedringen ikke ville ha ført frem på en tilfredsstillende måte uten bestillers bistand, slik at kostnadene kan kreves dekket.

I NTK må uttrykket «utbedre mangelen for egen regning» i art. 25.2 forstås på samme måte som kjøpsloven slik at en i visse tilfeller kan kreve denne typen utgifter dekket med forankring i bestemmelsen.¹⁷⁹ Byggingen av oljeplattformer skjer gjennom et meget tett samarbeid mellom bestilleren, altså oljeselskapet, og tilvirkeren. Oljeselskapene har ofte til enhver tid flere fagfolk på byggeplassen som bistår og holder oppsyn med byggeprosessen. Ofte er kompetansen til selskapenes fagfolk helt avgjørende for at resultatet blir tilfredsstillende. En konsekvens av dette er at det ikke sjelden er nødvendig at selskapenes folk også bistår under utbedringsarbeidet.

I de kontraktsforholdene Skipsbyggingskontrakten tar sikte på å regulere, er dette noe annerledes. Her er det byggeverkstedet som har den nødvendige kompetansen som skal til for å bygge skipet og det er derfor ikke nødvendig at bestilleren bistår med selve byggingen. Dette fører da også til at det i utgangspunktet er upraktisk at det skulle bli *nødvendig* for bestilleren å bistå dersom det er tilvirkeren som står for utbedringsarbeidet. Det kan imidlertid tenkes at bestilleren installerer eget utstyr i skipet, enten før eller etter levering. I slike tilfeller kan det være aktuelt at bestillerens folk bistår under utbedringsarbeidet på en slik måte at han kan kreve kostnadene dekket: Det kan for eksempel være slik at det instal-

¹⁷⁸ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86, jf. ovenfor i punkt 4.3.1.

¹⁷⁹ I tillegg kan slike kostnader også kreves dekket etter erstatningsbestemmelsen i art. 25.3 (3).

lerte utstyret må de- og monteres for å kunne utbedre mangelen ved skipet. Slikt tilkomstarbeid skal som nevnt skje for tilvirkerens regning, jf. art. X.3.c, og da kan tilvirkeren fort måtte dekke utgifter til bestillerens folk.

I Skipsbyggingskontrakten har bestilleren som nevnt en rett til å sørge for at utbedringsarbeidet blir utført hos andre enn tilvirkeren, jf. art. X.3.b. I denne sammenheng kan det være at bestilleren ser det som nødvendig å sende inspektører eller lignende for å holde oppsyn og bistå med reparasjonene. Meland har i kommentarutgaven til kontrakten skrevet følgende om dette:

«Det er [...] ikke korrekt å medta Kjøpers egne utgifter (typisk reiseutgifter, lønn til inspektør etc.) selv om slike må være å anse som en del av reparasjonsutgiftene og er utgifter som Kjøper blir påført kun som en følge av mangelen (havariet).»¹⁸⁰

Påstanden er ikke begrunnet. At en ikke skal ta med reiseutgifter (i betydningen kostnaden ved å forflytte skipet) er greit. Det står uttrykkelig i kontrakten.¹⁸¹ Påstanden om at en aldri skal kunne ta med andre av bestillerens egne utgifter i beregningen, herunder lønn til inspektører og lignende, er derimot litt for unyansert. Det at bestilleren sender sine folk til det utvalgte verkstedet handler om måten utbedringsarbeidet blir strukturert på: Det kan tenkes at det er helt nødvendig at de sender ned inspektører og andre fordi det valgte verkstedet har begrenset med kompetanse. Og hvordan bestilleren legger opp utbedringsarbeidet bør vel ikke tilvirkeren ha noe med, utover det som følger uttrykkelig av kontrakten? Tilvirkeren er jo uansett beskyttet gjennom det at bestemmelsen setter et øvre tak på hva bestilleren kan kreve: Han blir ikke ansvarlig for et kostnadsnivå som går utover det tilvirkeren «normalt ville kreve ved sitt verksted».¹⁸² Bestilleren bør dermed få kreve dekket sine nødvendige utgifter til inspektører og lignende, så lenge totalkost-

¹⁸⁰ Meland (2006) s. 169.

¹⁸¹ Skipsbyggingskontrakten art. X.3.c.

¹⁸² Samme sted.

nadene ikke overstiger dette taket. Dette er for øvrig i tråd med det som var antatt å gjelde i den forrige versjonen av kontrakten.¹⁸³

I NL er det nok ikke så praktisk at det er nødvendig at bestillerens folk bistår under utbedringsarbeidet, men dersom det blir det, kan tilvirkeren måtte erstatte kostnadene til det. Uttrykket i kontraktens pkt. 26 om at tilvirkeren må «bære kostnadene ved» utbedringen, må nemlig forstås på samme måte som etter bakgrunnsretten. De betraktningene som er nevnt blir da avgjørende.

4.4 Tidsfristen for utbedringsarbeidet

4.4.1 Generelt

Kjøpsloven oppstiller ikke noen tidsfrist for utbedringsarbeidet i § 34. Det fremgår likevel klart av lovens øvrige bestemmelser og forarbeidene at arbeidet skal skje innen «rimelig tid». Kjøperen kan nemlig kreve prisavslag eller heving etter § 37 «dersom retting eller omlevering ikke kommer på tale eller ikke blir foretatt innen rimelig tid etter at kjøperen har klaget over mangelen». I dette ligger det en forutsetning om at selgeren er *forpliktet* til å utbedre «innen rimelig tid». Dette bekreftes av forarbeidene. I departementets kommentar til hva som ligger i uttrykket «[o]ppfyller ikke selgeren sin plikt til å rette» i § 34 tredje ledd, blir det uttalt at selgerens «manglende oppfyllelse av rettingsplikten kan enten komme til uttrykk ved at han overhodet ikke gjør noe forsøk på retting eller at han ikke gjør det innen rimelig tid, jf § 37».¹⁸⁴

Fristens utgangspunkt er det tidspunktet da «kjøperen har klaget over mangelen», som vel må bety reklamasjonstidspunktet, se kjøpsloven § 37 første ledd. Og mangelen må naturligvis ha *blitt utbedret* innen rimelig tid, det holder ikke at retting har blitt påbegynt. Ordlyden «rimelig tid» legger opp til en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfellet. Med dette som utgangspunkt er det lett å resignere dersom en skal forsøke å si noe mer generelt om fristen. Det vil likevel være mulig å peke på hvilke

¹⁸³ Knudtson (1984) s. 69.

¹⁸⁴ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86.

hensyn og momenter som kan, bør og typisk blir vektlagt i vurderingen.

I og med at ordlyden er såpass vag og språkfølelsen dermed langt på vei svikter som veileder, er det behov for å se hen til andre kilder. Det er imidlertid begrenset med veiledning å finne i forarbeidene til kjøpsloven og praksis knyttet til den.¹⁸⁵

I Skipsbyggingskontrakten fremgår det forutsetningsvis av art. X at mangler skal utbedres innen «rimelig tid»: Dersom mangler ikke blir utbedret innen slik tid, vil det nemlig aktualisere annet ansvar for tilvirkeren. I NTK fremgår det av art. 25.2 at tilvirkeren «snarest mulig» skal utbedre mangler. Dette er likevel mer en formell, enn en reell frist. Det er nemlig bare dersom utbedringen ikke skjer «innen rimelig tid» at den manglende utbedringen blir sanksjonert, jf. art. 25.3 (1).¹⁸⁶ I NL er selgeren forpliktet til å utbedre mangelen «uten ugrunnet opphold», jf. pkt. 26 (1). Systemet i denne kontrakten er at dersom dette ikke skjer, så kan «kjøperen skriftlig gi selgeren en siste rimelig frist», jf. pkt. 32 (1). Det at det er kjøperen som må sette en frist, kan umiddelbart se ut til å være et grunnleggende annet system enn det som gjelder etter kjøpsloven. Det fremgår imidlertid av forarbeidene at kjøperen har adgang til å sette en slik frist også etter kjøpsloven.¹⁸⁷ Det avgjørende blir uansett om fristen er «rimelig lang».¹⁸⁸ Felles for alle kontraktene er altså at de synes å bygge på samme utbedringsfrist som den i kjøpsloven. Det er derfor naturlig å se hen til bakgrunnsretten når rekkevidden av disse kontraktsbestemmelsene skal klarlegges. Med dette kan også praksis knyttet til kontraktene kaste lys over hvordan bakgrunnsretten skal forstås.

Det ligger i begrepet «rimelig» at tidsfristen skal være rimelig for begge parter. Et grunnleggende poeng er at hva som er «rimelig tid» da må avgjøres på bakgrunn av en interesseavveining: Tilvirkerens behov

¹⁸⁵ I de øvrige kontraktslovene gjelder det også en rimelig tid-frist for utbedringsarbeidet, slik at fristen synes å gjelde mer allment i obligasjonsretten. Men også mer generelt er det ikke så lett å finne kilder som belyser fristens lengde.

¹⁸⁶ Kaasen (2006) s. 643.

¹⁸⁷ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 87 og 88. Slik er det også etter husleieloven, jf. NOU 1993: 4 s.114.

¹⁸⁸ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 87 og 89.

for en relativt lang frist må veies mot bestillerens behov for en relativt kort frist.

Forarbeidene til kjøpsloven er ganske knappe om hva som nærmere ligger «rimelig tid». Det mest substansielle som blir uttalt er at det «må vurderes bl a ut fra hva slags kjøp det gjelder og mangelens art».¹⁸⁹ I dette ligger det nok at dersom det er tale om en komplisert mangel som er vanskelig å utbedre, må tilvirkeren tilkjennes en lengre frist enn om det er tale om en enkel mangel. Samtidig er det klart at det er av stor betydning hvor mye mangelen har å si for bestilleren. Om mangelen fører til store ulemper og tap, tilsier dette en strammere frist enn der mangelen ikke har nevneverdig praktisk betydning for bestillerens drift.¹⁹⁰ Og i denne sammenheng må det også være av betydning om bestilleren blir midlertidig avhjulpet med andre tiltak fra tilvirkeren, selv om tiltakene ikke utgjør en tilfredsstillende utbedring på lang sikt.¹⁹¹

Det fremgår av kjøpsloven, om enn noe indirekte, at rimelig tid-fristen knytter seg til utbedring av «mangelen», jf. § 37. I dette må det ligge at det kan løpe flere mer eller mindre parallelle frister, og at man dermed ikke kan oppstille en felles frist for ulike mangler. Dette må også gjelde i Standardkontraktene.¹⁹² Poenget underbygges av en nylig avsagt voldgiftsdom fra 2011. Dommen er upublisert, men er skrevet av enedommer Hans Jacob Bull og ble avsagt 19. august 2011. Tvisten i saken dreide seg om en mangel ved en motor på et nybygget skip. Avtaleforholdet var underlagt Skipsbyggingskontrakten. De øvrige detaljene i faktum er av underordnet betydning i denne sammenheng. Poenget er at den ene parten hadde fremholdt at det var tale om flere forskjellige defekter. Voldgiftsretten avviste dette og uttalte at det var tale om én mangel, som hadde fått ulike «utslag». Det ble ikke sagt uttrykkelig hvorfor dette

¹⁸⁹ Samme sted s. 89.

¹⁹⁰ Jf. for så vidt uttalelsene i forarbeidene til avhendingslova og bustadoppføringslova som må gjelde tilsvarende i kjøpsforhold, se henholdsvis NOU 1979: 48 s. 47 og NOU 1992: 9 s. 80.

¹⁹¹ I forarbeidene til forbrukerkjøpsloven uttales det for eksempel at det i rimelig tid-vurderingen vil «kunne ha betydning om kjøperen får en erstatningsgjenstand», se Ot.prp. nr. 44 (2001–2002) s. 185. Dette synspunktet må gjelde mer generelt.

¹⁹² Jf. for så vidt ordlyden i NTK art. 25.3 (1), Skipsbyggingskontrakten art. X.3.a og NL pkt. 32 (1) a sammenholdt med pkt. 26 (1).

spørsmålet var relevant, men det fremgår klart av sammenhengen at retten var av den oppfatning at dersom det hadde vært tale om flere forskjellige mangler, ville dette ha ført til flere forskjellige frister. Det kan for øvrig være problematisk å skille mellom ulike mangler. Det vil føre for langt å gå inn på dette, men her kan vel det som er sagt i punkt 4.2 om mangler og «følgeskader» være til veiledning.

Det at det er tale om kommersielle aktører og at tilvirkeren må antas å håndtere mangelskrav ofte, tilsier generelt at det ikke kan være unnskyldelig at det somles eller brukes unødig tid på å organisere utbedringsarbeidet. Utgangspunktet må være tiden som er nødvendig for å få arbeidet gjort, herunder tiden som er nødvendig for å klargjøre årsaken til mangelen og til å planlegge utbedringsarbeidet. Samtidig kan en ikke fremtvinge en særdeles rask utbedring dersom denne vil føre til uforholdsmessig høye kostnader sett i relasjon til de tap og ulemper som mangelen fører med seg, jf. det som ble sagt i punkt 3.2 om misforholdsbegrensningen.

I tilvirkningskontrakter kan det ofte være slik at kontraktsgjenstanden er bygget på en lite utprøvd og gjerne nyvinnende måte. Dette kan tilsi at tilvirkeren gis en lengre frist enn i kontrakter kontraktsgjenstanden bygger på kjente tekniske løsninger. De typiske kontraktsgjenstandene i noen av Standardkontraktene er også ofte av en slik natur at de blir hyppig flyttet på og befinner seg på lite tilgjengelige steder. Dette er også momenter som tilsier rommelighet med hensyn til fristen, jf. høyesterettsdommen inntatt i Rt. 1935 s. 497 («Sildoljemaskineridommen»). Saken handlet om et sildoljemaskineri som ble brukt om bord i et skip. Om utbedringsfristen ble det blant annet uttalt på s. 501:

«Her hvor forholdet gjaldt et maskineri ombord i et skib og hvor anlegget tildels, saavidt jeg har forstaatt, enda ikke kunde ansees for helt utprøvet i praksis, maatte vel tiden settes noget rummeligere enn ved et maskineri i land.»

Hvor mange utbedringsforsøk som blir foretatt kan isolert sett ikke ha avgjørende betydning. Antall utbedringsforsøk kan likevel få til dels stor betydning fordi de ofte vil medføre ulemper for bestilleren. Og som vi

har sett spiller graden av ulemper i betydelig grad inn i vurderingen av hvor lang tid «rimelig tid» er.

4.4.2 Særlig om «mangler» som viser seg før levering

Et særlig spørsmål er om det at feil eller «mangler» blir utbedret før levering, kan få betydning for tidsfristen. Spørsmålet forutsetter følgende: Før levering av kontraktsgjenstanden blir det avdekket et forhold som vil utgjøre en mangel ved levering dersom forholdet ikke blir utbedret. Denne feilen blir så rettet slik at kontraktsgjenstanden tilsynelatende er kontraktsmessig på leveringstidspunktet. En tid etter levering viser imidlertid feilen seg igjen, og nå altså som en mangel. Har dette noen betydning for utbedringsfristen?

Det må for det første være klart at fristen ikke kan starte å løpe før levering, uansett om det er bestilleren som da påpeker forholdet. En forutsetning for at fristen skal starte å løpe er at det foreligger en mangel og at det blir reklamert. Og en kan klart nok ikke tale om at det foreligger en mangel i denne forstand *før* levering. Heller ikke der feilen blir oppdaget på selve leveringstidspunktet og avvist på grunn av dette, er det riktig å tale om en mangel som setter i gang fristen. Poenget med avvisningen er nemlig at situasjonen blir regulert av forsinkelsesreglene, ikke mangelsreglene.¹⁹³ Men dersom gjenstanden blir tatt i mot, starter selvsagt fristen å løpe fra leveringstidspunktet.

Det at samme feil har kommet til syne, blitt forsøkt rettet og kanskje til og med blitt påpekt av bestilleren før levering, kan og bør nok likevel få betydning for selve lengden på utbedringsfristen: Når en «mangel» blir påpekt før levering, har tilvirkeren allerede fått tid til å utbedre den og han burde derfor ikke ha et like stort behov for tid som i de situasjonene mangelen for første gang viser seg etter levering.

¹⁹³ Solvang (2015) s. 487.

5 Mislighold av utbedringsplikten

5.1 Innledning

Emnet for dette kapittelet er de sentrale følgene av at utbedringsplikten blir misligholdt. Om det foreligger slikt mislighold, må avgjøres på bakgrunn av innholdet i plikten, se kapittel 4.¹⁹⁴

I punkt 5.2 er emnet krav på naturaloppfyllelse av plikten, herunder adgangen til å få dom for kravet og få den tvangsfullbyrdet.

I punkt 5.3 skal vi se på bestillers adgang til å kreve erstattet utgifter til å få mangelen utbedret. Her skal vi først ta for oss den objektive erstatningsbestemmelsen som er utformet for denne typen utgifter. Deretter er problemstillingen i hvilken grad de mer alminnelige erstatningsreglene kan supplere denne spesielle regelen for krav på utbedringsutgifter.

I punkt 5.4 skal vi se på utbedringsmislighold som grunnlag for erstatning for andre tap. Det kan for eksempel tenkes at bestilleren lider et omsetningstap han ikke ville ha lidt dersom utbedringsplikten hadde blitt overholdt. Det sentrale blir å drøfte hvilket ansvarsgrunnlag som gjelder for slikt mislighold og se på når et slikt ansvar kan få betydning ved siden av det ordinære mangelersstatningsansvaret. Vi skal ikke behandle det ordinære mangelersstatningsansvaret mer enn dette: Utgangspunktet er nemlig at krav på erstatning som følge av selve mangelen, er en parallell misligholdsbeføyelse i den forstand at den kan gjøres gjeldende ved siden og til dels uavhengig av andre beføyelser.¹⁹⁵ Utbedring

¹⁹⁴ Det kan enten foreligge aktuelt eller antesipert mislighold. Følgene blir de samme. I kjøpsloven § 62 er vilkårene for antesipert mislighold at det «før tiden for oppfyllelse» er «klart at det vil inntre kontraktsbrudd». Utbedring må nok falle innunder uttrykket «oppfyllelse», eller så kan en eventuelt analogisere fra bestemmelsen. Bestemmelsen oppstiller ellers bare heving som en mulig beføyelse, men en kan også gjøre andre beføyelser gjeldende dersom vilkårene er oppfylt, se Hagstrøm (2015) s. 262.

¹⁹⁵ Dette fremgår uttrykkelig av kjøpsloven § 30 første ledd annet punktum og forbrukerkjøpsloven § 26 annet ledd, som nok er uttrykk for mer alminnelige kontraktsrettslige regler. I Skipsbyggingskontrakten og NL kan en bare kreve erstatning dersom utbedringsplikten er misligholdt. I NTK kan en kreve erstatning uavhengig av slikt mislighold, men erstatningsansvaret er samtidig sterkt begrenset.

er ikke noe som prinsipielt påvirker slike krav.¹⁹⁶

Til slutt i punkt 5.4 skal vi knytte noen korte bemerkninger til forholdet mellom brudd på utbedringsplikten og krav på prisavslag og heving. Det mest sentrale spørsmålet blir hvordan slike brudd kan få innvirkning på disse beføyelsene.

5.2 Naturaloppfyllelse av plikten

Det klare utgangspunktet er at en bestiller har krav på at tilvirkeren oppfyller forpliktelsen til å utbedre *in natura*. Dette følger for så vidt direkte av kjøpsloven § 34 første ledd som bestemmer at kjøperen «kan kreve at selgeren [...] retter mangel», men også av det generelle utgangspunktet i norsk kontraktsrett om at en realkreditor har krav på at realdebitor oppfyller sine forpliktelser *in natura*.¹⁹⁷ Når Standardkontraktene oppstiller en utbedringsplikt, må det samme gjelde der.¹⁹⁸

Retten til oppfyllelse gjelder i og for seg uavhengig av om tilvirkeren har misligholdt utbedringsplikten sin, men poenget i denne sammenhengen er at bestilleren kan fastholde kravet også dersom det skulle vise seg at tilvirkeren ikke overholder plikten. Dette må innebære at en i utgangspunktet kan kreve alle sider av utbedringsplikten oppfylt: Det er jo helt klart at en kan kreve oppfyllelse dersom tilvirkeren helt unnlater å utbedre mangelen, men det samme må gjelde dersom tilvirkeren for eksempel har påbegynt utbedringen og kanskje til og med utbedret *deler av* mangelen. Også i et tilfelle der selve mangelen har blitt utbedret, men tilvirkeren ikke har tilfredsstillende utført sine tilknyttede plikter, for eksempel ved at han ikke har ryddet opp etter seg, må det være slik at bestilleren har krav på at slikt arbeid blir utført.

Krav på utbedring er ikke et ubetinget misligholdskrav i den forstand

¹⁹⁶ Rent faktisk kan krav på utbedring spille en viss begrensende rolle for denne erstatningsplikten: En kan for eksempel ikke kreve både utbedring og erstatning for utbedringskostnader. Poenget er at dersom mangelen utbedres av tilvirkeren, vil det ikke være noe tap i form av utbedringskostnader å få erstattet. Og dersom utbedringen fører frem, kan det føre til at bestilleren for eksempel ikke lider omsetningstap som han ville ha gjort dersom utbedringen ikke hadde ført frem.

¹⁹⁷ Hagstrøm (2011) s. 379.

¹⁹⁸ Skipsbyggingskontrakten art. X, NTK art. 25.1 (1) og NL pkt. 26.

at det bare er nødvendig med en mangel for å kunne fremsette kravet. For at det skal foreligge en utbedringsplikt, må utbedringen også kunne «skje uten å volde selgeren urimelig kostnad eller ulempe», jf. kjøpsloven § 34 første ledd. Denne «begrensningen» er behandlet i punkt 3.2 idet det i realiteten dreier seg om et vilkår for at det skal foreligge en utbedringsplikt.¹⁹⁹

En bestiller kan få dom på naturaloppfyllelse av utbedringskrav, som så kan tvangsfullbyrdes.²⁰⁰ For å kreve slik fullbyrdelse, må vilkårene i tvangsfullbyrdesloven være oppfylt. Reglene om dette skal vi ikke behandle nærmere her. Denne fremgangsmåten er nok generelt ganske upraktisk, og spesielt i kommersielle tilvirkningsforhold. Det kan ta lang tid å få en rettskraftig avgjørelse, og bestilleren vil derfor ofte heller se seg tjent med å få andre til å foreta utbedringen. Å få dom på naturaloppfyllelse av plikten er nok derfor mest aktuelt der bestilleren vanskelig kan få noen andre enn tilvirkeren til å foreta utbedringen, for eksempel fordi arbeidet fordrer særlig kompetanse eller lignende.

5.3 Ansvar for utbedringskostnader

5.3.1 Innledning

Mislighold av utbedringsplikten utløser et objektivt ansvar for utbedringskostnadene. Dette følger direkte av utbedringsbestemmelsen i kjøpsloven § 34 tredje ledd. Det samme gjelder i alle Standardkontraktene.²⁰¹ Regelen må også gjelde i andre tilvirkningskjøpskontrakter som oppstiller en utbedringsplikt, og det selv om det ikke uttrykkelig følger av ordlyden. I alminnelighet må også kontrakter som oppstiller en utbedringsplikt og samtidig uttrykkelig bestemmer at realdebitor ikke er ansvarlig for noe tap, også forstås slik at de gir rett på erstatning for

¹⁹⁹ Jeg nevner her at jeg mener at det i denne misforholdsbegrensningen ligger at en ikke kan kreve oppfyllelse der dette vil føre til urimelig inngrep i den personlige den personlige frihet, se nærmere i punkt 3.2.

²⁰⁰ Hagstrøm (2015) s. 198 og Simonsen (1999) s. 358. Dommen i Rt. 1972 s. 449 er et eksempel fra entrepriseretten der realdebitor ble pålagt å foreta utbedringsarbeider.

²⁰¹ NTK art. 25.3 og NL pkt. 32 (1) a. I Skipsbyggingskontrakten er systemet slik at det er bakgrunnsrettens regler som gjelder ved utbedringsmislighold, jf. art. X.1.

utbedringskostnader når utbedringsplikten er brutt.²⁰² Høyesterett har lagt dette til grunn uten engang å diskutere det, se blant annet dommen i Rt. 1983 s. 342.²⁰³ Årsaken er nok at regelen er ganske selvinnlysende. Om dette ikke skulle være regelen, ville en selvstendig rett på utbedring bli lite verdt: Realkreditor ville i et slikt tilfelle bare stå igjen med et krav på naturaloppfyllelse, og det kan som vi så i punkt 5.2 være upraktisk og ta altfor lang tid å få gjennomført. Om denne type erstatning også skal unntas, må det i så fall kreves at det gjøres helt uttrykkelig. Men dette er nok helt upraktisk. Det er vanskelig å tenke seg noen grunner til at en realkreditor vil gå med på noe slikt.

I det følgende skal vi først se nærmere på denne spesielle erstatningsregelen. Vi skal først se på vilkårene, før vi ser på rekkevidden av regelen, i betydningen hvilke tap som kan kreves dekket. Vi skal deretter sammenligne adgangen til å kreve erstatning for utbedringskostnader etter kjøpslovens alminnelige erstatningsregler med den objektive regelen i § 34 tredje ledd.

5.3.2 Den spesielle erstatningsregelen: ansvar på objektivt grunnlag

5.3.2.1 Vilkårene

Et første vilkår som må være oppfylt for at regelen i § 34 tredje ledd skal være aktuell, er at det faktisk foreligger en utbedringsplikt etter første ledd. Dette fremgår forutsetningsvis av ordlyden «[o]ppfyller ikke selgeren sin plikt til å rette», og er også uttrykkelig bekreftet i forarbeidene.²⁰⁴

Vilkåret innebærer at bestilleren ikke kan kreve erstatning for utbe-

²⁰² Vi kommer nærmere inn på slike kontrakter i kapittel 6.

²⁰³ Dommen er fra entrepriserettens område. Tvisten stod mellom et borettslag og en entreprenør. Entreprenøren hadde utført taktekkingen og hadde avgitt en garanti som bare forpliktet han til å utbedre «selve taktekkingen» uten noe øvrig ansvar, se dommen s. 348. Høyesterett uttalte kort og konsist at når entreprenøren hadde misligholdt reparasjonsplikten, så var borettslaget «berettiget til å overlate arbeidet til en annen, og borettslaget har krav på erstatning på objektivt grunnlag for det tap det derved er påført», se s. 347. Se også dommene i Rt. 1935 s. 497 og Rt. 1975 s. 478 der denne løsningen synes å ha fremstått som en selvfølge for partene.

²⁰⁴ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86.

dringskostnader dersom det ville ha ført til en «urimelig kostnad eller ulempe» for tilvirkeren å skulle stå for utbedringen selv, jf. § 34 første ledd. Det hadde vært noe nær meningsløst med en slik begrensning av tilvirkers utbedringsplikt dersom bestilleren uansett kunne velte urimelige utbedringskostnader over på ham gjennom erstatningsregelen i tredje ledd. Tilvirkeren har imidlertid heller ikke utbedringsplikt dersom utbedringen vil volde ham en urimelig *ulempe*, selv om det ikke også medfører en urimelig kostnad.²⁰⁵ Regelen i § 34 tredje ledd gir på dette punktet ikke særlig god mening. Det hadde jo i og for seg vært naturlig om bestilleren fikk anledning til å rette mangelen for tilvirkers regning i slike tilfeller: Ved å la bestilleren selv stå for utbedringen hadde en jo unngått å påføre tilvirkeren urimelige ulemper. Problemet avhjelpes likevel av at bestilleren eventuelt kan kreve erstatning etter de alminnelige erstatningsreglene, se punkt 5.3.3.

Et annet vilkår for at bestilleren skal kunne kreve erstatning etter § 34 tredje ledd, er at tilvirkeren ikke oppfyller utbedringsplikten sin, jf. ordlyden «[o]ppfyller ikke selgeren sin plikt til å rette». I forarbeidene heter det om dette:

«Selgerens manglende oppfyllelse av rettingsplikten kan enten komme til uttrykk ved at han overhodet ikke gjør noe forsøk på retting eller at han ikke gjør det innen rimelig tid, jf § 37. Det kan også være slik at selgeren forsøker å rette men mislykkes.»²⁰⁶

Bestilleren kan altså kreve erstatning dersom han ikke utbedrer manglene innen rimelig tid. Utbedringen kan mislykkes på flere måter. I denne sammenhengen er det bare nødvendig å foreta en todelt inndeling: Det kan enten være slik at mangelen overhodet ikke blir reparert innen rimelig tid, eller det kan være slik at mangelen bare er delvis utbedret

²⁰⁵ Det er bare sjelden tale om en urimelig ulempe som ikke samtidig utgjør en urimelig kostnad, se punkt 3.2.

²⁰⁶ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 86.

innen fristens utløp.²⁰⁷ Erstatningsregelen må komme til anvendelse i begge disse situasjonene. Fellesnevneren er at tilvirkeren ikke har oppfylt «sin plikt til å rette».²⁰⁸

Bestemmelsene i Standardkontraktene må forstås på samme måte som regelen i kjøpsloven.²⁰⁹ Ingen av kontraktene inneholder noen formuleringer som tilsier andre løsninger enn det vi har vært inne på her.

5.3.2.2 Hvilke tap kan kreves dekket etter det objektive ansvaret?

Bestilleren kan kreve erstatning for «forsvarlige utgifter ved å få mangelen rettet». Det er altså *hans egne* kostnader han kan kreve erstattet.²¹⁰ Hvilke kostnader *tilvirkeren* ville ha hatt, er altså i utgangspunktet uten betydning. Det ligger samtidig en begrensning i at det bare kan kreves erstatning for «forsvarlige utgifter». Begrensningen kan gjerne ses på som et utslag av den mer generelle tapsbegrensingsplikten som gjelder i erstatningsretten.

Bestemmelsene i NTK og NL har også tilsvarende begrensninger.²¹¹ Skipsbyggingskontrakten forutsetter at bakgrunnsretten skal gjelde på

²⁰⁷ Det kan også være slik at *mangelen* er utbedret, men at tilvirkeren ikke har dekket de kostnadene han skal. I slike tilfeller er det regelen i § 34 første ledd om at rettingen skal skje «for egen regning» som er grunnlaget for kjøperens restitusjonskrav.

²⁰⁸ Hagstrøm mener tilsynelatende at erstatningsregelen ikke kommer til anvendelse der utbedringen bare «delvis» mislykkes. Han skriver: «Brudd på retteplikten vil foreligge når selgeren enten ikke foretar en reparasjon han er forpliktet til, eller ikke utfører reparasjonen «innen rimelig tid etter at kjøperen har klaget over mangelen», se forutsetningsvis kjøpsloven § 37. Med dette må likestilles at reparasjonen *helt* mislykkes, slik at den fra kjøperens synspunkt i realiteten er uteblitt», se Hagstrøm (2015) s. 199. At det er lagt trykk på «helt» kan tyde på at han er av den oppfatning at delvis mislighold ikke aktualiserer erstatningsregelen. Men dette gir ikke særlig god mening og kan nok ikke ha vært meningen.

²⁰⁹ NTK art. 25.3 (1), NL pkt. 32, og Skipsbyggingskontrakten art. X.1 som så å si bare henviser til bakgrunnsretten på dette punktet.

²¹⁰ Hvilke kostnader som er omfattet må avgjøres på bakgrunn av det som er sagt i kapittel 4, se særlig punkt 4.2 og 4.3.

²¹¹ I NTK art. 25.2 (1) er dette formulert slik at selgeren må gå «frem på rimelig måte» og i NL pkt. 32 (1) a er formuleringen at kjøperen må gå «frem på en fornuftig og rimelig måte».

området.²¹² Det følgende vil derfor være av interesse for hvordan disse kontraktene skal forstås.

Begrensningen innebærer for det første at bestilleren må gå forsvarlig frem når han velger utbedringsmetode og aktør. I forarbeidene er dette presisert dithen at dersom han har gått frem på «en unødige dyr måte eller pådratt ekstra kostnader», så «kan han ikke kreve dekket de ekstra utgiftene».²¹³ Det er ikke noe i veien for at bestilleren kan kreve dekket utgifter i forbindelse med (flere) mislykkede utbedringsforsøk, så lenge han har gått forsvarlig frem. Hva som vil regnes som «forsvarlige utgifter», må i siste instans bero på en nokså konkret vurdering. En bør etter mitt syn ikke stille for strenge krav i en slik situasjon. Det vil nemlig i alminnelighet ikke være grunn til å verne tilvirkeren i særlig grad: Forutsetningen for at spørsmålet skal komme på spissen er jo at tilvirkeren har misligholdt sin utbedringsplikt og situasjonen der bestilleren må stå for utbedringsarbeidet skyldes dermed forhold som tilvirkeren bærer risikoen for.

Uttrykket «forsvarlige utgifter» innebærer for det andre en slags beløps- eller verdimesig begrensning, uavhengig av om bestilleren har opptrådt forsvarlig ved selve valget av utbedringsmetode osv. Ordlyden er vid nok til å forstås slik, og i forarbeidene blir det uttalt at det i uttrykket må «antas å ligge en viss økonomisk begrensning».²¹⁴ Rekkevidden av dette er likevel noe usikker. Det er i alle fall klart at bestilleren ikke kan kreve erstatning for utbedringskostnader dersom disse ikke står i et «rimelig forhold» til *tingens totalverdi*; dette er uttrykkelig nevnt i forarbeidene som et eksempel på hva denne siden av uttrykket innebærer.²¹⁵

Mer usikkert er det om bestilleren kan kreve utbedringskostnader som står i misforhold med *verdiminuset* mangelen representerer eller interessen bestilleren har i utbedring. Vi kan tenke oss en situasjon der

²¹² Skipsbyggingskontrakten art. X.

²¹³ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 87.

²¹⁴ Samme sted.

²¹⁵ I Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 87 blir det fremhevet: «Selv om kjøperen i og for seg handler forsvarlig, må det kreves at utgiftene står i et rimelig forhold til tingens verdi. Lar ikke tingen seg reparere uten kostnader som langt overstiger kjøpesummen, kan kjøperen ikke kreve erstattet disse.»

utbedringskostnadene ikke blir for store sett i forhold til tingens verdi som sådan, men at de langt overstiger mangelens verdibetydning. Det bør være slik at bestilleren i slike tilfeller ikke kan kreve erstatning for utbedringskostnadene: Ordlyden er vid nok til inneholde en slik begrensning og det gir også best sammenheng med misforholdsbegrensningen slik vi skisserte den i punkt 3.2 og de nevnte uttalelsene i forarbeidene. Lasse Simonsen har oppstilt samme regel på et noe friere grunnlag og under henvisning til tapsbegrensningsplikten.²¹⁶

Den praktiske betydningen av disse begrensningene er nok likevel begrenset. Utgangspunktet er at det overhodet ikke vil foreligge noen utbedringsplikt dersom den vil volde tilvirkeren urimelige kostnader eller ulempe, jf. misforholdsbegrensningen, og da vil det heller ikke bli tale om erstatning etter tredje ledd.²¹⁷ Problemstillingen vil bare komme på spissen der tilvirkeren kan sørge for utbedring innenfor akseptable rammer, men ikke bestilleren eller de han kan hyre inn.

5.3.3 Ansvar for utbedringskostnader etter de alminnelige erstatningsreglene

Det er ikke noe i veien for at bestilleren krever erstatning for utbedringskostnader etter den alminnelige erstatningsregelen i kjøpsloven § 40. Dette følger av ordlyden i bestemmelsen og er også presisert i forarbeidene.²¹⁸

I det følgende skal vi sammenligne adgangen til å kreve erstatning for utbedringskostnader etter kjøpslovens alminnelige erstatningsregler med den objektive regelen i § 34 tredje ledd, som vi så på i forrige punkt. Vi skal først se på grunnvilkårene og ansvarsgrunnlagene. Deretter skal

²¹⁶ Simonsen (1999) s. 361.

²¹⁷ De spesielle erstatningsreglene i NTK 25.3 (1) og NL pkt. 32 (1) forstås også naturlig slik at de ikke gjelder dersom det ikke foreligger noen utbedringsplikt. Skipsbyggingskontrakten art. X.1 henviser bare til bakgrunnsretten for dette spørsmålet.

²¹⁸ I Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) på s. 86 blir det uttalt: «Erstatningsregelen i [§ 34] tredje ledd begrenser ikke kjøperens rett til å kreve erstatning etter reglene i § 40. Bestemmelsen får derfor selvstendig betydning først og fremst i de tilfelle hvor det foreligger en hindring for mangelfri levering som ville føre til ansvarfritak etter § 40 og hindringen seinere faller bort.»

vi se på adekvansreglene. Til slutt vil det bli drøftet om det gjelder en begrensning etter de alminnelige reglene som tilsvarer den som ligger i det at en bare kan kreve erstatning for «forsvarlige utgifter» etter den objektive regelen.

Det er ikke et vilkår at det foreligger en utbedringsplikt for tilvirkeren for at den alminnelige erstatningsregelen skal bli aktuell: Retten til å kreve erstatning blir aktuell ved at det foreligger mangel. Som vi var inne på i forrige punkt, kan en ikke kreve erstatning etter den spesielle erstatningsregelen dersom det ikke foreligger en utbedringsplikt, for eksempel fordi en slik plikt ville ha voldt tilvirkeren en «urimelig kostnad eller ulempe». Den alminnelige erstatningsregelen går altså på dette punktet lenger enn den spesielle, fordi en etter den alminnelige regelen kan kreve erstatning for utbedringskostnader uansett om en utbedringsplikt ville ha voldt tilvirkeren en «urimelig kostnad eller ulempe».²¹⁹

Utbedringsutgifter er «direkte tap» og de kan derfor kreves dekket etter de såkalte kontrollansvarsreglene, jf. § 40, jf. § 67 annet ledd. Utgangspunktet etter disse reglene er at tilvirkeren er ansvarlig på objektivt grunnlag, og ligger på denne måten tett opp mot det objektive ansvarsgrunnlaget i § 34 tredje ledd. Men tilvirkeren blir etter § 40 første ledd fritatt for ansvaret under særlige omstendigheter.

Når det gjelder adekvans, er det også prinsipielle forskjeller mellom regelsettene. Generelt tar en adekvansvurdering utgangspunkt i om de enkelte tapsposter, og da etter både sin art og størrelse, står i en rimelig nær sammenheng med *misligholdet*, og om de ikke er for fjerne, avledede eller upåregnelige.²²⁰ Utgangspunktet for vurderingen blir forskjellig alt etter hvilke regler en legger til grunn: Etter § 34 tredje ledd er *misligholdet* nemlig det at utbedringsplikten ikke er overholdt, mens det etter § 40 vil være selve mangelen. En kan i praksis tenke seg at det etter levering har blitt mye dyrere å utbedre enn det noen av partene kunne regne med på leveringstidspunktet, for eksempel fordi prisen for leie av utstyr som

²¹⁹ I praksis blir forskjellene små, fordi tapsbegrensningsplikten kommer inn og begrenser hva en kan kreve erstatning for, se nedenfor. Men poenget gjør i alle fall at en avhjelper den litt merkelige regelen om at den spesielle erstatningsregelen ikke gjelder dersom det bare foreligger en «urimelig [...] ulempe» for tilvirkeren, se punkt 5.3.2.1.

²²⁰ Hagstrøm (2011) s. 545.

er nødvendig for å foreta utbedringen har skutt i været. I en slik situasjon kan en kanskje *tenke* seg at utbedringsutgiftene kan bli regnet som en inadekvat følge av selve mangelen, men en adekvat følge av utbedringsmisligholdet.

Det følger som nevnt av § 34 tredje ledd at en ikke kan kreve erstatning for ekstra utbedringsutgifter som følger av at en ikke har gått forsvarlig frem i valg av utbedringsmetode og aktør. Det samme må følge av den generelle tapsbegrensningsplikten som har kommet til uttrykk i kjøpsloven § 70 første ledd. Det må regulært anses for en forsømmelse av tapsbegrensningsplikten å ikke handle forsvarlig på denne måten.

Bestemmelsen i § 34 tredje ledd inneholder også som nevnt en beløps- eller verdimessig begrensning som går ut på at bestilleren ikke kan kreve utbedringskostnader dersom disse står i et misforhold med gjenstandens verdi eller den betydningen mangelen har. Spørsmålet blir om det gjelder en tilsvarende begrensning etter den alminnelige regelen. Begrensningen kan i så fall forankres i tapsbegrensningsplikten.

Forarbeidene omtaler ikke uttrykkelig spørsmålet, men fremholder som nevnt at en etter § 34 tredje ledd bare kan kreve erstatning for utbedringsutgifter som «står i et rimelig forhold til tingens verdi».²²¹ En kan heller ikke kreve erstatning for utbedringsutgifter som står i misforhold med mangelens betydning etter regelen i § 34 tredje ledd.²²²

I delikterstatningsretten er det antatt at det gjelder en regel om at en bare kan kreve erstatning for teknisk og økonomisk forsvarlige reparasjoner.²²³ Reparasjoner er som hovedregel regnet for å være økonomisk forsvarlig så lenge kostnadene ikke er høyere enn verdien. Regelen har visstnok sin bakgrunn i skadelidtes generelle tapsbegrensningsplikt.²²⁴ Spørsmålet er lite behandlet i den kontraktsrettslige litteraturen. Simonsen har oppstilt en lignende regel på kontraktsrettens område og forankret den i tapsbegrensningsplikten.²²⁵

²²¹ Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 87.

²²² Jf. punkt 5.3.2.2.

²²³ Nygaard (2007) s. 83. I samme retning også Lødrup (2009) s. 459.

²²⁴ Nygaard (2007) s. 83.

²²⁵ Simonsen (1999) s. 361.

Det gir nok best sammenheng om en sier at det også ligger en slik beløps- eller verdimessig begrensning i de alminnelige erstatningsreglene på samme måte som i regelen i § 34 tredje ledd. En kan da godt formulere det slik at det følger av tapsbegrensningsplikten at bestilleren må akseptere en økonomisk kompensasjon i form av for eksempel prisavslag eller erstatning for utgifter som går med til å bøte på de ulempene mangelen medfører.

Det som vi har sett på her, er klart nok relevant for Skipsbyggingskontrakten: Den forutsetter at bakgrunnsretten skal gjelde på dette området, men riktignok bare dersom utbedringsplikten blir misligholdt.²²⁶ Erstatningsregelen i NTK bør også leses i lys av det vi har vært inne på.²²⁷ Tematikken er imidlertid ikke av betydning for NL, fordi en ikke kan kreve erstatning for utbedringskostnader etter den alminnelig erstatningsregelen der.²²⁸

5.4 Ansvar for andre tap, herunder konsekvenstap

Forholdet mellom de alminnelige erstatningsreglene og tilvirkerens objektive ansvar for utbedringskostnader er allerede behandlet i punkt 5.3.3. Tilbake står spørsmålet om brudd på utbedringsplikten kan få noen betydning for adgangen til å kreve erstatning for andre tap.

Det må være klart at mislighold av utbedringsplikten i seg selv kan legge grunnlaget for en erstatningsplikt. Det er tale om et kontraktsbrudd på linje med andre kontraktsbrudd. I det følgende skal vi først se på når utbedringsmislighold kan få betydning som et eget ansvarsgrunnlag ved siden av det ordinære mangelerstatningsansvaret. Vi skal deretter ta for oss hvilket ansvarsgrunnlag som gjelder for slikt mislighold.

Utbedringsmislighold som eget erstatningsgrunnlag kan for det første

²²⁶ Skipsbyggingskontrakten art. X.

²²⁷ Det gjelder særlig erstatningsbestemmelsen i NTK 07 art. 25.3 (3) som bare henviser til «ellers gjeldende regler».

²²⁸ Etter NL kan bestilleren bare kreve alminnelig erstatning sammen med heving, jf. pkt. 32 (2). Og dersom kontrakten heves, er det klart nok ikke adgang til å kreve erstatning for utbedringsutgifter; kontraktsgjenstanden blir jo da ført tilbake til tilvirkeren.

få betydning for tilfeller der det ikke foreligger ansvarsgrunnlag for selve mangelen: Det foreligger verken tilsikring eller skyld i relasjon til selve mangelen og mangelen følger av forhold utenfor tilvirkerens kontroll. Det kan også få betydning der det i og for seg foreligger ansvarsgrunnlag for mangelen, men det ikke gir grunnlag for å kreve erstatning for en bestemt tapspost: Vi kan for eksempel tenke oss at vi er innenfor kontrollansvarsreglene for mangelens tilfelle, men at bestilleren ønsker å få dekket indirekte tap som disse reglene ikke gir grunnlag for.²²⁹ Kan et uaktsomt brudd på utbedringsplikten da gi grunnlag for å kreve dekket indirekte tap?²³⁰ Det kan også få betydning der det kan sies at tilvirkeren har fraskrevet seg mangelsansvaret, men ikke ansvaret for brudd på utbedringsplikten, se nærmere i punkt 6.3.

Utgangspunktet må være at culpaansvaret gjelder for brudd på utbedringsplikten. Dette er et ansvarsgrunnlag som gjelder helt generelt i kontraktsretten. Det fremgår også av kjøpsloven, om enn noe indirekte, at dette ansvarsgrunnlaget gjelder for brudd på utbedringsplikten. Av § 40 tredje ledd bokstav a følger det at bestilleren kan «i alle høve» kreve erstatning dersom «mangelen eller tapet skyldes feil eller forsømmelse fra selgerens side».²³¹ Det følger av ordlyden at det ikke er nødvendig at selve mangelen skyldes uaktsomhet. Det er tilstrekkelig at *tapet* er en følge av uaktsomhet. I forarbeidene er det fremholdt at uaktsomhet «kan også tenkes utvist etter leveringen, f eks i forbindelse med avhjelp av mangler».²³²

Det må altså være klart at uaktsomt brudd på utbedringsplikten, kan føre til at bestilleren har rett på erstatning for tap som ansvarsgrunnlaget knyttet til selve mangelen ikke gir grunnlag for. Et eksempel på et slikt tap kan være at den som foretar utbedringen skader bestillerens eiendeler under reparasjonen. Det kan også tenkes situasjoner der en kan si at det foreligger flere årsaker til tapene: Et skip blir levert med en defekt motor. Selve mangelen ved motoren skyldes ikke uaktsomhet, og tidstapet som

²²⁹ Kjøpsloven § 40 første ledd og annet ledd, jf. § 67 annet ledd.

²³⁰ Kjøpsloven § 40 tredje ledd bokstav a.

²³¹ Dette innebærer blant annet at en kan kreve både direkte og indirekte tap erstattet.

²³² Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 93.

oppstår kan da ofte ikke kreves erstattet fordi det vil utgjøre et indirekte tap.²³³ Utbedringsplikten blir imidlertid misligholdt på uaktsomt vis slik at bestilleren *fortsetter* å lide et tidstap. Her kan en si at tidstapet som oppstår etter misligholdet i og for seg er følger av to forskjellige forhold, nemlig mangelen og selve utbedringsmisligholdet: Tapene ville jo ikke ha oppstått dersom en tenker vekk mangelen, og det samme kan en si dersom en tenker vekk utbedringsmisligholdet. I et slikt tilfelle må det være klart at en kan kreve erstatning for det indirekte tapet som tidstapet etter den forfeilede utbedringen representerer. Det sentrale er jo at en kan si at «tapet skyldes feil eller forsømmelse», jf. § 40 tredje ledd bokstav a. Og det at en kan si at det også foreligger andre årsaker, rokker ikke ved dette. Dette er også i tråd med alminnelige regler om årsakssammenheng.

Det kan også spørres om det i tillegg er grunnlag for kontrollansvar ved utbedringsmislighold. Spørsmålet er ikke regulert i kjøpsloven: § 40 første ledd oppstiller bare kontrollansvaret som ansvar grunnlaget for mangler. Spørsmålet er etter hva jeg kan se heller ikke behandlet i teori eller praksis. At kjøpsloven bare oppstiller culpa som ansvar grunnlaget for utbedringsmislighold, kan tale for at dette er det *eneste* ansvar grunnlaget, og at kontrollansvaret dermed ikke skal gjelde.²³⁴ Vi skal ikke forsøke å komme til noen endelig konklusjon her, men mye kan tale for at kontrollansvaret også skal gjelde. Kjøpsloven oppstiller kontrollansvaret som det allmenne ansvar grunnlaget for andre kontraktsbrudd i kjøpsforhold, og dermed er veien særlig kort til å legge til grunn det samme for utbedringsbrudd. I tillegg har det blitt argumentert mer generelt for at kontrollansvaret bør gjelde i alminnelighet med mindre det er «faste

²³³ Tap «som følge av minsket eller bortfalt produksjon eller omsetning» er indirekte tap, jf. § 67 annet ledd bokstav a. Tapt fortjeneste «som følge av at en kontrakt med tredjemann faller bort eller ikke blir riktig oppfylt» er imidlertid ikke indirekte tap med mindre kjøperen «uten rimelig grunn lar være å foreta dekningskjøp eller treffe andre tiltak for å unngå eller minske tapet», se § 67 annet ledd bokstav c.

²³⁴ Kjøpsloven oppstiller som nevnt også et objektivt ansvar for brudd på utbedringsplikten, men dette gjelder bare for utbedringskostnader, og er dermed noe annet enn det vi ser på her.

holdepunkter for det motsatte».²³⁵

Det vi har sett på i dette punktet er av direkte betydning for Skipsbyggingskontrakten: Ved brudd på utbedringsplikten, må en som nevnt falle tilbake på bakgrunnsretten.²³⁶ NTK 15 art. 25.3 oppstiller som nevnt en egen og nokså detaljert regulering av hva det kan kreves erstatning for. Det kan spørres om det ordinære erstatningsansvaret er objektivt for de tapene erstatningsbestemmelsen gir grunnlag for, altså uavhengig av bakgrunnsretten.²³⁷ Adgangen til å kreve erstatning for andre tap er i utgangspunktet avskåret. NTK 07 art. 25.3 henviser derimot bare til bakgrunnsretten på dette punktet. I begge kontraktene er indirekte tap for alle tilfeller uttrykkelig unntatt, noe som i utgangspunktet må gjelde uavhengig av ansvarsgrunnlag.²³⁸ Det kan også spørres om det ordinære erstatningsansvaret i NL er objektivt. Formuleringen i pkt. 32 er at bestilleren «kan ved hevning kreve erstatning for det tap han lider». At ordlyden ikke oppstiller noe krav til ansvarsgrunnlag, taler for at ansvaret er objektivt, men det kan kanskje være grunn til å lese bestemmelsen i lys av bakgrunnsretten her. Det er for øvrig ikke gjort unntak for indirekte tap, men ansvaret er begrenset til 20 % av kontraktssummen.

5.5 Aktualisering av prisavslag og heving

I dette punktet skal vi kort behandle sammenhengen mellom utbedringsplikten og krav på prisavslag og heving.

²³⁵ Hagstrøm (2011) s. 521 flg. Han fremholder at kontrollansvaret i alle fall må gjelde for «*generisk* bestemte forpliktelser», men antagelig også for en del «*typiske speciesforpliktelser*» dersom det ikke er tale om «*personlige tjenesteytelser*» eller «*innsatsforpliktelser*». Det er ikke så lett å skulle plassere utbedringsplikten i dikotomiene resultat-/innsatsforpliktelse og genus-/specieytelser. Antagelig må det være riktig å si at plikten inneholder flere elementer. Det er for eksempel et bestemt og objektivt resultat som skal nås, ved at utbedringen skal føre til at kontraktsgjenstanden blir mangelfri. Men dette resultatet skal nås innen «rimelig tid», som vel kan anses for å gi uttrykk for en innsatsforpliktelse. Antagelig er det også riktig å se det slik at plikten inneholder noen generiske elementer så vel som noen specieselementer, sml. eksempelet i Hagstrøm (2011) s. 132.

²³⁶ Skipsbyggingskontrakten art. X.

²³⁷ Se nærmere i punkt 3.3.3.

²³⁸ NTK art. 32.

Krav på prisavslag og heving er i norsk rett sekundære krav i den forstand at de ikke er aktuelle så lenge en mangel blir utbedret eller det foretas omlevering. Dette er også systemet i kjøpsloven. Det fremgår av § 37 første ledd at bestilleren kan kreve prisavslag eller heving «[d]ersom retting eller omlevering ikke kommer på tale eller ikke blir foretatt innen rimelig tid». Dette betyr ikke at en bestiller ikke kan kreve prisavslag eller heving med en gang, men dersom det blir gjort kan tilvirkeren kreve å få utbedre eller omlevere og på denne måten sperre for bestillerens krav, jf. § 36. Avslår bestilleren avhjelp som han plikter å motta, kan han verken kreve prisavslag eller heving, jf. § 37 første ledd annet punktum.

Et lignende system finnes i Skipsbyggingskontrakten og NL. Disse kontraktene bestemmer at bestilleren ikke har noen rett til å fremsette øvrige krav før det viser seg at tilvirkeren ikke har overholdt utbedringsplikten sin.²³⁹ Det er da også avtalt at tilvirkeren *skal* utbedre mangler, slik at det ikke er nødvendig med noe uttrykkelig krav om utbedring fra noen av partene. Forskjellen fra lovens system er at bestilleren ikke har adgang til å kreve prisavslag eller heving med en gang, men er henvist til først å kreve utbedring. Forskjellen er minimal i praksis. NTK hjemler som nevnt ikke en alminnelig adgang til å kreve prisavslag og beføyelsen er dermed utelukket, jf. art. 25.5.²⁴⁰ Heving er hjemlet i art. 26 og er ikke gjort uttrykkelig avhengig av en misligholdt utbedringsplikt. *Forholdet* mellom hevingsskrav og utbedringsplikten er altså den samme her som etter bakgrunnsretten. En sentral forskjell fra bakgrunnsretten er likevel at heving etter kontrakten bare får virkning *ex nunc*, altså fremover i tid.²⁴¹

Det er altså en klar sammenheng mellom utbedringsplikten og bestillers adgang til å kreve prisavslag eller heving: Dersom en tilvirker fast-

²³⁹ Etter Skipsbyggingskontrakten art. IV kan bestilleren kreve prisavslag for mangler som viser seg ved sjøprøven og som består av svikt ved fart, bunkersforbruk, dødvekt eller kubikkapasitet. Dette er en egen kategori for mangler som faller utenfor garanti-ansvarsbestemmelsene i art. X.

²⁴⁰ Et unntak må antagelig gjelde dersom en innfortolker en misforholdsbegrensning, jf. punkt 3.3.3. Etter den forrige versjonen, altså NTK 07, kan det også tenkes at en kan kreve erstatning tilsvarende prisavslag etter erstatningsregelen i art. 25.3 (3), se punkt 3.3.3. Vi går ikke nærmere inn på dette her. Både den nye og gamle versjonen har for øvrig også en spesiell kravstype som kan *minne* om prisavslag, jf. art. 25.3 (2).

²⁴¹ Kaasen (2006) s. 676.

holder at han vil utbedre, er mislighold av plikten en forutsetning for at bestilleren kan kreve prisavslag eller heving. Men det kan ikke være nødvendig at mangelsutbedringen mislykkes helt. Dersom mangelen bare er delvis utbedret innen utløpet av tidsfristen, må det være adgang til å kreve både prisavslag og heving, forutsatt at de øvrige vilkårene for det er oppfylt.

En særlig problemstilling er om brudd på utbedringsplikten kan ha noe å si for om hevingsvilkårene er oppfylt. Vilåret for heving i kjøpsloven § 39 første ledd er at «mangelen medfører vesentlig kontraktsbrudd». Uttrykket «medfører» taler for at det vesentlige kontraktsbruddet i alle fall må være en *følge* av mangelen, men at det ikke er nødvendig at selve mangelen isolert sett er et vesentlig kontraktsbrudd. Det følger av rettspraksis at det skal foretas en «helhetsvurdering» der det sentrale er om bestilleren har «rimelig grunn» til å si seg løst fra kontrakten og der utgangspunktet for vurderingen er det objektivet avviket som mangelen representerer.²⁴² Det vil føre for langt å gå i dybden på hva dette innebærer. I forarbeidene er det fremhevet at det at utbedring ikke har ført frem, er et moment som kan tale for at en mangel medfører et vesentlig kontraktsbrudd.²⁴³ Mislighold utbedringsplikten har dermed noe å si for om hevingsvilkårene er oppfylt. Og da bør det etter min mening også være av betydning hvilken måte plikten er misligholdt på. Det er nemlig generelt fremhevet at graden av skyld er av betydning i vesentlighetsvurderingen, og da bør dette også gjelde dersom det er utvist skyld i forbindelse med en manglende utbedring.²⁴⁴

Ofte er adgangen til å kreve andre beføyelser mer begrenset i tilvirkningskontrakter enn det som gjelder etter bakgrunnsretten. Slike begrensningers forhold til utbedringsplikten, skal vi behandle nedenfor i kapittel 6.

²⁴² Se blant annet uttalelsene i Rt. 2015 s. 321 avsnitt 54 og i Rt. 1998 s. 1510 (Hussoppdom III) s. 1518.

²⁴³ I NOU 1976: 34 s. 76 blir det uttalt: «Mangelen må altså fortsatt være vesentlig dersom kjøperen skal kunne heve. Men den manglende retting kan tenkes å virke inn på vesentlighetsvurderingen.» Se også Ot.prp. nr. 80 (1986–1987) s. 89 og NU 1984: 5 s. 182 der det blir uttalt lignende.

²⁴⁴ Se Hagstrøm (2011) s. 435 og Falkanger/Bull (2010) s. 79 som fremhever at graden av skyld hos realdebitor er av betydning.

6 Forholdet mellom utbedringsmislighold og ansvarsbegrensninger

6.1 Innledning

Problemstillingen i dette kapittelet er hvilke konsekvenser mislighold av utbedringsplikten kan få for avtalte ansvarsbegrensninger. Med «ansvarsbegrensninger» mener jeg generelt klausuler som begrenser de mangelsbeføyelsene realkreditor har etter bakgrunnsretten. Jeg sikter dermed ikke bare til ansvarsbegrensninger i «klassisk forstand», altså klausuler som begrenser erstatningsansvaret, men også til klausuler som begrenser kreditors adgang til å kreve for eksempel prisavslag og heving. Slik uttrykket blir brukt her, omfatter det også totale ansvarsbegrensninger eller *ansvarsfraskrivelser*.

Vi skal først og fremst se på hvordan *selve ansvarsbegrensningene* står seg når utbedringsplikten blir misligholdt. Eller sagt på en annen måte: I hvilken grad stenger ansvarsbegrensningene for misligholdsanksjoner når utbedringsplikten blir brutt? I hvilken grad det for eksempel kan kreves erstatning for konkrete tapsposter i det enkelte tilfellet, vil bero på erstatningsreglene i bakgrunnsretten. Det vil føre for langt å behandle disse her, men utgangspunktet må tas i kjøpslovens bestemmelser.²⁴⁵ Noen av spørsmålene i denne sammenheng har vi også sett på i punkt 5.4.

Den sentrale rettspraksisen om emnet stammer fra en tid da det var svært vanlig at kontraktene bare bestemte at realdebitor ikke hadde noe ansvar for mangler utover plikten til å utbedre. I kontraktene ble ikke utbedringsmislighold uttrykkelig adressert, men ansvarsbegrensningsklausulene var såpass vidt formulerte at den umiddelbare ordlyden i dem tilsa at begrensningene også skulle gjelde selv om utbedringsplikten ble brutt. Selv om slike kontrakter unntar ganske mye av det ordinære

²⁴⁵ Jf. det som er sagt om bakgrunnsretten i punkt 1.3.

mangelsansvaret, ligger det en viss balanse i slike systemer.²⁴⁶ Det grunnleggende poenget er at bestilleren, i alle fall etter hvert, får den ytelsen han har kontrahert for, mot at han må tåle andre ulemper og bære sine egne tap. Systemet skal på denne måten sikre at bestilleren får en kontraktsmessig ytelse på en rask og effektiv måte. Dette balanseelementet forsvinner imidlertid når utbedringen ikke fører frem: Om en ansvarsbegrensning også skal gjelde da, betyr det at bestilleren må dekke alle sine egne tap og at han *i tillegg* ikke får det han har kontrahert for. I disse kontraktene tok en ikke høyde for dette i selve ordlyden. I dag er det vanlig å løfte uttrykkelig opp i kontrakten hva følgene av brudd på plikten skal være, men dommene, og særlig den såkalte Wingull-dommen, synes likevel fortsatt å bli hyppig påberopt i praksis.²⁴⁷

Både i punkt 6.2 og 6.3 skal vi ta utgangspunkt i kontrakter som ikke uttrykkelig sier noe om konsekvensene av brudd på utbedringsplikten. Dette blir gjort fordi den rettspraksisen som blir behandlet her, omhandler slike kontrakter. De er også godt egnet til å få frem de ulike nyansene i problemstillingene vi skal ta for oss.

Drøftelsene i kapittelet bygger på at utbedringsmislighold kan få betydning for ansvarsbegrensninger på bakgrunn av (i alle fall) to typer resonnementer: Utbedringsmislighold kan ses på som en egen type mislighold som ikke er omfattet av ansvarsbegrensningene, og slikt mislighold kan ses på som en forutsetningsbrist som får til konsekvens at en må falle tilbake på mangelsansvaret etter bakgrunnsretten. En slik inndeling har ikke vært sentral i litteraturen.²⁴⁸

I punkt 6.2 skal vi se på det som må sies å være utgangspunktet,

²⁴⁶ Det har blitt fremhevet at slike ansvarssystemer er en balansert løsning fordi realdebitor påtar seg en større utbedringsforpliktelse enn det som følger av bakgrunnsretten mot at det øvrige ansvaret blir begrenset, se Bergsaker/Bergstrøm (2011) s. 68 om NL og Kolrud (2004) s. 439 om entrepriseretten. Denne bytteordningstankegangen har ikke så mye for seg. Det er ikke gitt at utbedringsplikten i disse kontraktene går noe særlig lenger enn det som følger av bakgrunnsretten. Tilvirkeren har antagelig også alltid vært forpliktet til å utbedre mangler i tilvirkningsforhold, også før kjøpsloven av 1988, se punkt 2.2. En bør derfor ikke legge særlig vekt på denne bytteordningstankegangen.

²⁴⁷ Selvig (2012) s. 63.

²⁴⁸ Stephen Knudtzon har imidlertid vært inne på dette skillet, se i punkt 6.2 og 6.3.

nemlig at brudd på utbedringsplikten er et eget mislighold som ikke er omfattet av generelt formulerte ansvarsfraskrivelser. Når en kontrakt oppstiller en utbedringsplikt og samtidig unntar alt annet erstatningsansvar, må ansvarsfraskrivelsen normalt forstås slik at den ikke unntar krav på erstatning for tap som følger av bruddet på utbedringsplikten. Konsekvensen av dette utgangspunktet er altså at slike ansvarsbegrensninger ikke omfatter tap som står i årsakssammenheng med *utbedringsmisligholdet*. Tap som har oppstått før utbedringsplikten har blitt misligholdt, og altså bare står i årsakssammenheng med *mangelen*, kan derimot ikke kreves erstattet etter dette synspunktet.²⁴⁹

I punkt 6.3 er emnet *bortfall* av ansvarsbegrensninger, noe som bygger på en tankegang om at overholdelse av utbedringsplikten er en forutsetning for hele ansvarsbegrensningen. Som vi skal se, så taler mye for at slikt bortfall forutsetter at det foreligger en form for vesentlig formålsforfeiling eller lignende. Vi skal bruke «Wingull-prinsippet» som et stikkord i denne sammenheng.²⁵⁰ Følgene av dette «prinsippet» er at ansvarsbegrensningene bortfaller og at en faller tilbake på *mangelsansvaret* etter bakgrunnsretten. Dette innebærer at en da kan kreve heving og kreve erstatning for de tapene som er en *følge av selve mangelen*, forutsatt at vilkårene for dette er oppfylt. Når det er mangelen som er grunnlaget for ansvaret, spiller det ingen rolle om de aktuelle tapene har oppstått før eller etter at utbedringsplikten har blitt misligholdt.

Temaet berører en bredere tematikk om tolkning og sensur. Både avtaleloven § 36, forutsetningslæren og «hovedregelen» om at grovt uaktsomt og forsettlig mislighold ikke kan fraskrives, kan bli aktuelle på bakgrunn av utbedringsmislighold. Vi skal ikke gå nærmere inn på disse grunnlagene, men de er altså viktige supplement til det vi skal se på i dette kapittelet.

I punkt 6.4 skal vi se på ansvarsreguleringene i Standardkontraktene. Et viktig poeng er at disse kontraktene uttrykkelig sier noe om hva følgene

²⁴⁹ Hvorvidt en kan kreve erstatning for de ulike tapene som da måtte oppstå, beror på bakgrunnsrettens erstatningsregime. Og det skal vi som nevnt ikke gå inn på.

²⁵⁰ Uttrykket referer ikke til et begrep med et helt innarbeidet innhold, men det blir brukt her som et stikkord for det som kan utledes av rettspraksis og reelle hensyn. Uttrykket er brukt fordi det gir riktige assosiasjoner for de som kjenner til det.

av brudd på utbedringsplikten skal være. Vi skal ta for oss hver enkelt kontrakt og drøfte hvordan de regulerer følgene av brudd på utbedringsplikten. Som vi skal se, har tematikken i punkt 6.2 og 6.3 interesse også for disse kontraktene.

6.2 Utgangspunktet: Brudd på utbedringsplikten som eget grunnlag for krav på erstatning

Problemstillingen er om det i kontraktsforhold som oppstiller en utbedringsplikt og samtidig en generelt utformet ansvarsbegrensning, er slik at brudd på utbedringsplikten kan være et eget grunnlag for erstatning som ikke fanges opp av ansvarsbegrensningene.

Det må være klart nok at en generelt utformet ansvarsbegrensning ikke stenger for erstatning for selve utbedringskostnadene dersom utbedringsplikten blir brutt, jf. det som ble sagt i punkt 5.3.1. Spørsmålet her blir derfor om brudd på utbedringsplikten kan være et eget grunnlag for erstatning for andre tap, for eksempel tap som følge av skader eller omsetningstap som utbedringsmisligholdet har ført til. Eller annerledes formulert: Omfatter slike ansvarsbegrensninger vi har for øyet denne typen tap? Vi skal ikke gå særlig inn i spørsmålet om nøyaktig *hvilke* tapsposter som eventuelt kan kreves erstattet i det enkelte tilfellet. Dette beror på erstatningsreglene. Poenget her er å drøfte om slike ansvarsbegrensninger *stenger* for å kreve erstatning for tap som følger av utbedringsmislighold.

Et eksempel kan tjene som illustrasjon. Eksempelet bygger på et kontraktsforhold der kontrakten oppstiller en utbedringsplikt og unntar alt annet ansvar: Et kjøleanlegg blir levert til et skip som er på et langvarig certeparti. Kjøperen av systemet er eier og bortfrakter av skipet. Det viser seg etter kort tid at anlegget ikke fungerer tilfredsstillende slik at skipet ikke kan frakte de varene det skal. Kjøperen tjener dermed ikke opp fullt vederlag og lider på denne måten et omsetningstap. Selgeren av kjølesystemet klarer så ikke å utbedre manglene innen rimelig tid. Vil ansvarsbegrensningen i et slikt tilfelle stenge for at kjøperen kan kreve dekket det omsetningstapet som oppstår *etter* at selgeren har brutt utbedrings-

plikten sin? Dette er tap som står i årsakssammenheng med bruddet på utbedringsplikten, og det er slike tap som er temaet i det følgende.²⁵¹ Om ansvarsbegrensningene stenger for at kjøperen kan kreve erstatning for omsetningstapet som oppstår *før* utbedringsplikten, er et litt annet spørsmål. Dette forutsetter at en så å si faller tilbake på *mangelsansvaret*, fordi disse tapene ikke vil stå i årsakssammenheng med selve utbedringsmisligholdet. Slike tap vil vi behandle i punkt 6.3.

Ordlyden i slike kontrakter vil dra i begge retninger. Den isolerte ordlyden som statuerer ansvarsbegrensningen vil tale for at en ikke kan kreve erstatning for tap som følge av selve utbedringsmisligholdet; poenget er at ansvarsbegrensningen er så generelt utformet at den omfatter alle tap. Samtidig blir slike ansvarsbegrensninger oppstilt i forbindelse med at kontrakten statuerer en utbedringsplikt. Lest i sammenheng kan det da være nærliggende å tolke ansvarsbegrensningen slik at den ikke omfatter tap som brudd på utbedringsplikten medfører.

Noen reelle hensyn taler for at en bør tolke ansvarsbegrensningene slik at de ikke omfatter tap som følger av brudd på utbedringsplikten. Om en ikke sanksjonerer brudd på denne måten, vil bruddet ikke få særlig konsekvenser for realdebitor: Det eneste han da risikerer, er å måtte betale for selve utbedringsarbeidet, noe han uansett er forpliktet til. Og da står vi fort igjen med en situasjon uten et adekvat oppfyllellespress. Et annet poeng er at en kan se det slik at realkreditor har godtatt ansvarsbegrensningen fordi han vil få det han har kontrahert for på en rask og effektiv måte. Når han ikke en gang får det, bør han kunne forvente å få en alternativ kompensasjon.

Det finnes flere dommer som belyser spørsmålet. Den første er inntatt i Rt. 1935 s. 497 (Sildoljemaskineridommen). Begrunnelsen for resultatet er ganske komplisert. Vi må derfor behandle dommen ganske detaljert. Saken handlet om et salg av et sildoljemaskineri. Selgerens forpliktelser ved mangler var angitt slik:

«*Garanti og ansvar.* Forsaavidt nogen del paa grunn av daarlig

²⁵¹ Tapet står også i årsakssammenheng med mangelen, men det endrer ikke på at en kan si at tapet følger av utbedringsmisligholdet.

arbeide eller materiell eller feil i konstruksjonen gir berettiget grunn til reklamasjon, retter vi feilen og erstatte med nytt hvad der maa kasseres, uten godtgjørelse, forsaavidt reklamasjon er fremkommet innen seks maaneder efter maskineriets avsendelse... Nogen annen erstatningsplikt overtar vi ikke.»²⁵²

Selgeren hadde i kontrakten altså påtatt seg å utbedre eventuelle mangler, men fraskrevet seg alt erstatningsansvar. Heving var ikke nevnt som noe alternativ i kontrakten. Selv om kontrakten ikke oppstilte noen tidsfrist for utbedringen, kom Høyesterett til at den måtte skje innen rimelig tid.²⁵³ Det viste seg straks etter levering at maskineriet led av alvorlige mangler; kapasiteten var blant annet under halvparten av det som var avtalt. Etter omtrent et halvt år hadde utbedringen fremdeles ikke ført frem. Kjøperen hevet derfor kjøpet og krevde erstatning for noen utbedringsutgifter, utgifter til montering og demontering av kontraktsgjenstanden, samt omsetningstap.

Høyesterett kom enstemmig til at kjøperen kunne kreve dekning for utbedringsutgiftene.²⁵⁴ De øvrige spørsmålene ble avgjort under sterk dissens (4-3). Mindretallet ville frikjenne selgeren. Flertallet kom for det første til at kjøperen hadde rett til å heve kontrakten. Om utbedringsforsøkene ble det uttalt:

«Hvis de mangler som enda eksisterte, hadde vært paavist og [selgeren] straks hadde kunnet gaa i gang med deres utbedring, tør det derfor være at man maatte ha innrømmet [selgeren] rett hertil paa annullasjonstiden. Men forholdet var her at [selgerens] arbeide maatte bestaa i en fortsatt søkning efter manglene i en ubestemt tid fremover.

For kjøperen stod saken da paa annullasjonstiden saa at en sesongs drift i det vesentlige var gaatt til spilde, at de foretatte rettelser ikke hadde ført til tilfredsstillende resultater samt at det maatte fremstille sig som usik-

²⁵² Rt. 1935 s. 497 på s. 499.

²⁵³ Samme sted s. 499.

²⁵⁴ Jf. det som allerede er sagt om at det må være klart at ansvarsfraskrivelser ikke omfatter krav på erstatning for utbedringsutgifter.

kert om mangelen kunde utbedres.»

Jeg forstår flertallet slik at de mente at utbedringsplikten dermed var misligholdt. Det ble videre uttalt at «[s]om avgjørende i kjøperens favør kommer *dessuten* [selgerens] holdning ved de forhandlinger som førtes i forbindelse med annullasjonen». ²⁵⁵ Selgeren hadde nemlig ikke på hevingstidspunktet hevdet at han hadde rett til å utbedre. I stedet begynte de å forhandle om andre løsninger på problemer. Det ble uttalt:

«Jeg kan efter dette ikke se annet enn at kjøperen av forhandlingene maatte faa det inntrykk at [selgeren] ikke hevdet denne rett. For kjøperen maatte det nærmest staa saa, at begge parter under den foreliggende situasjon la til grunn for sin opfatning av stillingen, at denne nu fikk søkes løst utenfor den nevnte kontraktsbestemmelse. Under hensyn til det jeg ovenfor har anført mener jeg at [selgeren] er avskåret fra at henvise til den nevnte kontraktsbestemmelse og derved avskjære den materielle berettigelse av kravet paa kontraktens annullasjon».

Begrunnelsen for at kjøperen ikke var avskåret fra å kreve heving synes altså å være todelt: For det første hadde utbedringsplikten blitt brutt, og for det andre hadde selgeren tapt retten på et avtaleliggende grunnlag.

Det neste spørsmålet var om kjøperen kunne kreve erstatning for utgifter til å montere og demontere anlegget, samt driftstap. Kjøperen hevdet at retten til å kreve dekket demonteringsutgiftene var en direkte følge av adgangen til å heve kjøpet. Flertallet avviste dette og uttalte at dette var «et helt selvstendig erstatningskrav» som måtte behandles som hvilket som helst annet erstatningskrav. Flertallet kom til at kjøperen ikke kunne kreve erstatning for noen av tapene og uttalte:

«[Selgeren] har ved den foran gjengitte klausul i sin kontrakt uttrykkelig og uten begrensning fraskrevet sig ethvert erstatningsansvar som følge av mangelfull levering. De fremsatte erstatningskrav mener jeg derfor ikke kan fas til følge.» ²⁵⁶

²⁵⁵ Rt. 1935 s. 497 på s. 500 (min kursivering).

²⁵⁶ Samme sted s. 502.

Etter mitt skjønn gir det i og for seg god mening at kjøperen ikke kunne kreve erstatning for monteringen og driftstapet. Begge disse tapspostene bestod av tap som hadde oppstått før utbedringsplikten hadde blitt brutt, slik at ingen av tapene stod i sammenheng med bruddet. Men hva med utgiftene til demonteringen? Dette var jo en utgift som stod i direkte sammenheng med bruddet på utbedringsplikten. Vel var det slik at også denne erstatningsposten falt innunder ordlyden i setningen som statuerte ansvarsbegrensningen («[n]ogen annen erstatningsplikt overtar vi ikke», se ovenfor). Men denne begrensningen ble jo oppstilt i umiddelbar sammenheng med utbedringsplikten. En tolkning av klausulen som et hele kunne da ha vært at det var *mangelsansvaret* som var fraskrevet, og at denne fraskrivelsen ikke skulle gjelde tap som oppstod som følge av *brudd på utbedringsplikten*.

Den neste dommen er inntatt i Rt. 1975 s. 478 (Takelementdommen). Saken var den at kjøperen av noen spennbetongelementer til et tak hevdet at elementene var mangelfulle fordi de ikke var dimensjonerte for å tåle snøforholdene på stedet. Kjøperen krevde derfor erstatning for utbedringskostnader og konsekvenstap som bestod av skader på takbelegget som en nedbøying spennbetongelementene hadde ført til. Kontrakten regulerte konsekvensene av mangler på følgende måte:

«Hvis det blir konstatert at leveransen er beheftet med feil, som vi er ansvarlige for, er vi pliktige til å rette på feilen, hvis dette er mulig, eller erstatte det feilaktige med ny levering, alt uten omkostninger for kjøperen og i løpet av en etter omstendighetene rimelig tid. Derimot er vi ikke ansvarlige for noen som helst skade eller tap som måtte oppstå for kjøperen, så som arbeidsutgifter, mulkt, frakt, prisdifferanse, skadeerstatning, leietap eller annet.»²⁵⁷

Innholdsmessig var altså mangelsreguleringen så å si sammenfallende med den i Sildoljemaskineridommen.

Partene var uenige om det i det hele tatt forelå en mangel, men selgeren var enig i at om det gjorde det, måtte taket forsterkes med en stålkonstruksjon som han i så fall skulle bekoste. Ansvaret for konsekvenstapet

²⁵⁷ Rt. 1975 s. 478 på s. 489.

ble avvist av selgeren under henvisning til kontrakten.

Høyesterett kom til at det forelå en mangel, og det fulgte derfor av det partene var enige om at selgeren måtte dekke utbedringskostnadene. Kjøperen ble imidlertid også tilkjent erstatning for skadene på takbelegget som hadde oppstått som en følge av utbedringsmisligholdet. Kjøperen fikk med dette dekket alle de tapene og utgiftene som stod i sammenheng med bruddet på utbedringsplikten. Høyesterett uttalte følgende om erstatningen for disse skadene:

«Skadene på takbelegget som følge av elementenes manglende bæreevne er oppstått fordi feilene ikke er utbedret eller omlevering ikke er skjedd innen rimelig tid, og skaden antas da ikke å falle inn under ansvarsfraskrivelsen etter en naturlig fortolkning av ordlyden i klausulen.»²⁵⁸

Det ble ikke uttalt noe nærmere om hvorfor dette var en «naturlig fortolkning av ordlyden». Tapene falt jo åpenbart innunder ordlyden i setningen som statuerte selve ansvarsbegrensningen («ikke ansvarlige for noen som helst skade eller tap som måtte oppstå for kjøperen», jf. ovenfor). Men denne setningen kom altså i forbindelse med at kontrakten oppstilte en utbedringsplikt. Det fremstår da som naturlig å tolke ordlyden slik at ansvarsbegrensningen retter seg mot *mangelsansvaret*, og at tap som oppstår som følge av brudd på utbedringsplikten, ikke er omfattet.

Det finnes også noe voldgiftsrettspraksis som belyser spørsmålet. Den første er den såkalte «Wingull-dommen» i ND 1979 s. 231 og den andre er «Trans Tind-dommen» i ND 1984 s. 404. I begge disse tilfellene fikk brudd på utbedringsplikten den konsekvensen at domstolene skar igjennom ansvarsbegrensningene. Konsekvensen i disse ble imidlertid at man falt tilbake på mangelsansvaret som fulgte av bakgrunnsretten slik at kjøperen kunne kreve erstatning for alle tap som mangelen hadde ført til. Man så altså ikke på bruddet på utbedringsplikten som et eget grunnlag for erstatning: Poenget var at bruddene var så alvorlige at man rett og slett skar igjennom hele ansvarsbegrensningen og falt tilbake på

²⁵⁸ Samme sted s. 487.

det alminnelige mangelsansvaret. Rekkevidden av disse synspunktene kommer vi tilbake til i neste punkt. Poenget er her at de gir en viss støtte til at ansvarsbegrensninger som blir oppstilt i sammenheng med en utbedringsplikt, ikke kan tas helt på ordet og må forstås i lys av konteksten de inngår i.

Det har blitt skrevet noe om problemstillingen i teorien. Viggo Hagstrøm har brukt Takelementdommen som et eksempel på at Høyesterett i realiteten har bedrevet «rimelighetssensur av kontraktsvilkår ved innskrenkende fortolkning og andre metoder».²⁵⁹ Han har videre fremholdt at det Høyesterett gjorde i dommen var en form for «rimelighetstolkning som til overmål ble karakterisert som «naturlig»».²⁶⁰ Om en kaller dette for tolkning eller sensur, er i og for seg ikke så viktig for vårt ærend. Men etter mitt skjønn går denne karakteristikken og kritikken for langt. Vel var det slik at skadene åpenbart falt innunder ordlyden i setningen som statuerte ansvarsfraskrivelsen isolert sett; det fulgte jo som nevnt av den at selgeren ikke var ansvarlig for «noen som helst skade eller tap som måtte oppstå for kjøperen». Men lest i sammenheng med konteksten denne setningen inngikk i, fremtrer Høyesteretts tolkning som naturlig. Poenget er at denne begrensingen ble oppstilt i forbindelse med at kontrakten oppstilte en plikt for selgeren til å utbedre. Når en da leser klausulen som et hele, er det naturlig å forstå den slik at det er ansvaret for mangler som er fraskrevet, ikke ansvaret for brudd på utbedringsplikten.

Erling Selvig og Kåre Lilleholt har brukt Takelementdommen som grunnlag for å hevde at en kontrakt som «bare gir kjøperen rett til å få mangler ved tingen utbedret av selgeren, ikke hindrer kjøperen i å fremme mangelkrav etter kjøpsloven hvis selgeren ikke klarer å utbedre manglene».²⁶¹ Det er noe uklart hva de legger i «mangelkrav» i denne sammenhengen. Det er imidlertid grunn til å presisere at Høyesterett ikke forankret kravet i selve mangelen, men i utbedringsmisligholdet. Høyesterett uttalte at skaden oppstod *fordi* utbedringsplikten ble mis-

²⁵⁹ Hagstrøm (2011) s. 659.

²⁶⁰ Samme sted.

²⁶¹ Selvig (2015) s. 338.

ligholdt og at skaden *da* ikke falt inn under ansvarsfraskrivelsen. Det var altså selve misligholdet av utbedringsplikten som la grunnlaget for ansvaret, ikke mangelen som sådan. Dommen gir etter mitt syn derfor ikke grunnlag for å hevde at en kan falle tilbake på det ordinære mangelsansvaret dersom utbedringsplikten blir misligholdt.

Stephen Knudtzon har i skipsbyggingssammenheng påpekt at «mislighold av selve utbedringsplikten» kan være et *eget* grunnlag for å kreve erstatning, selv der det foreligger en generell ansvarsfraskrivelse.²⁶² I denne sammenhengen har han treffende uttalt:

«Bestilleren må her kunne holde verkstedet ansvarlig for utgiftene p.g.a. mislighold av utbedringsplikten. Erstatningskravet er i disse tilfellene begrenset til tap oppstått etter mislighold av utbedringsplikten.»²⁶³

Uttalelsene har åpenbart rekkevidde utover skipsbyggingskontrakter.

Rettskildematerialet gir etter min mening grunnlag for å konkludere med at dersom utbedringsplikten blir brutt og følgene av dette ikke uttrykkelig er regulert i kontrakten, er det et naturlig utgangspunkt å tilkjenne erstatning for tapene som oppstår. Det som da blir utgangspunktet for ansvarsgrunnlaget i erstatningsrettslig betydning, er selve bruddet på utbedringsplikten. Det er dette bruddet som ikke fanges opp av slike ansvarsbegrensninger. Dette innebærer at en i utgangspunktet kan kreve erstatning for de tapene som oppstår etter at utbedringsplikten har blitt misligholdt. Tap som oppstår før dette tidspunktet, står ikke årsakssammenheng med selve utbedringsmisligholdet, og kan ikke kreves erstattet etter dette utgangspunktet.

I siste instans vil det kunne bero på en tolkning av kontrakten om ansvaret for utbedringsmislighold har blitt fraskrevet. Poenget her er at det vi har vært inne på, må være hovedregelen for hva som er utgangspunktet.

Hvilke konkrete tapsposter en kan kreve erstatning for, er avhengig

²⁶² Knudtzon (1984) s. 69.

²⁶³ Samme sted.

av om erstatningsvilkårene er oppfylt. For selve bruddet på utbedringsplikten må skyldansvaret være utgangspunktet, og mye taler også for at kontrollansvaret er et viktig supplement, se punkt 5.4.

6.3 Bortfall av ansvarsbegrensninger. Wingull-prinsippet

Som vi har sett, må utgangspunktet og hovedregelen være at generelt formulerte ansvarsfraskrivelser som oppstilles i forbindelse med en utbedringsplikt ikke fanger opp tap som oppstår som følge av brudd på plikten.²⁶⁴

Spørsmålet blir så om brudd på utbedringsplikten kan få enda større konsekvenser, eller mer spisset: om slike brudd kan føre til at ansvarsbegrensningene bortfaller slik at en må falle tilbake på bakgrunnsrettens regulering av mangelsansvaret. En slik konsekvens er noe ganske annet enn det som ble behandlet i forrige punkt. *Der* var poenget at tap som oppstår som følge av utbedringsmislighold ikke kan omfattes av de aktuelle ansvarsbegrensningene og at det er selve utbedringsmisligholdet som legger grunnlaget for ansvaret. Konsekvensen *her* blir at man faller tilbake på selve mangelsansvaret på grunn av at utbedringsmisligholdet og at det er selve mangelen som legger grunnlaget for ansvaret. En kan også se det slik at bruddet får en slags retroaktiv virkning, slik at en blant annet kan kreve erstatning for perioden før utbedringsmisligholdet, forutsatt at de alminnelige vilkårene for erstatning er oppfylt.²⁶⁵

Eksempelet vi var inne på i begynnelsen av forrige punkt, kan være klargjørende: Kjøperen hadde der lidt et omsetningstap på grunn av mangelen. Omsetningstapet som oppstod etter at utbedringsplikten hadde blitt brutt, var tap som stod i årsakssammenheng med bruddet på utbedringsplikten og dermed ikke omfattet av ansvarsbegrensningene. Men hva med omsetningstapet som oppstod før utbedringsplikten ble brutt? Dette er ikke et tap som står i årsakssammenheng med utbedrings-

²⁶⁴ Dette vil naturligvis kunne bero på en nærmere tolkning av den enkelte kontrakten, jf. forrige punkt.

²⁶⁵ Dette kan være tap som består av alt fra svekket omsetning til utgifter realkreditor får på grunn av mangelen.

bruddet, men bare med selve mangelen. Kan en likevel si at ansvarsbegrensningene ikke omfatter denne type tap, fordi utbedringsplikten ikke har blitt overholdt?

I utgangspunktet kan en slik konsekvens fremstå som lite naturlig: Det klare utgangspunktet er at det har blitt avtalt en begrensning av realdebitors mangelsansvar. Det er greit nok at begrensningen ikke omfatter tap som oppstår som *følge av brudd på utbedringsplikten*, men hvorfor skal et slikt brudd ha noe å si for selve mangelsansvaret? Dette ansvaret er jo klart og tydelig fraskrevet. Og tap som realkreditor lider *før* utbedringsplikten blir mislighold, står jo ikke i sammenheng med utbedringsmisligholdet: Tapene ville jo ha oppstått også om utbedringsplikten hadde blitt overholdt.

Men som vi var inne på i punkt 6.1: Balanseelementet som ligger i slike ansvarsformer består av at bestilleren får den ytelsen han har kontrahert for, mot at han må bære egne tap osv. Men hva da om utbedringen ikke fører frem, slik at bestilleren faktisk ikke får det han har kontrahert for? Da ryker det balanseelementet som ligger i ansvarsmodellen, og da kan det kanskje være grunn til å sette den til side. Her er det samtidig rom for nyanser. Kan en si at balanseelementet ryker dersom en sitter igjen med en mindre alvorlig mangel? Eller må vi kanskje kreve noe mer for å kunne tilsidesette ansvarsbegrensningen og falle tilbake på bakgrunnsretten? Disse nyansespørsmålene kommer vi tilbake til nedenfor. Hovedpoenget så langt har vært å få frem at det i visse tilfeller kan være slik at hele forutsetningen for ansvarsmodellen brister på en slik måte at en bør falle tilbake på bakgrunnsretten.

Dommen i Rt. 1935 s. 497 (Sildoljemaskineridommen) er antagelig den første som berører spørsmålet i norsk rett. Vi har allerede sett på faktum og resultatet i saken.²⁶⁶ Det viktigste i vår sammenheng er at Høyesterett opprettholdt ansvarsbegrensningen. Kjøperen fikk dermed ikke erstatning for driftstapene som mangelen hadde medført, og heller ikke monteringsutgiftene. Maskineriet i saken led av alvorlige mangler: Kapasiteten var blant annet under halvparten av det som fulgte av avtalen og det hadde til stadighet vært problemer med anlegget som ikke hadde blitt utbedret i

²⁶⁶ Se punkt 6.2.

løpet av en periode på omtrent et halvt år. Om dette uttalte Høyesterett:

«For kjøperen stod saken da paa annullasjonstiden saa at en sesongs drift i det vesentlige var gaatt til spilde, at de foretatte rettelser ikke hadde ført til tilfredsstillende resultater samt at det maatte fremstille sig som usikkert om mangelen kunde utbedres.»²⁶⁷

Høyesterett kom til at kjøperen hadde hevingsrett, til tross for at det ikke fulgte av kontrakten. For øvrig ble ansvarsbegrensningene opprettholdt, og det til tross for at manglene altså synes å være av en helt grunnleggende karakter slik at kjøperen ikke fikk det som fulgte av avtalen. Synet på sensur og tolkninger basert på rimelighet har imidlertid endret seg ganske mye fra 1930-tallet. Og som vi så under forrige punkt, har også Høyesterett senere kommet til at brudd på utbedringsplikten kan være et eget grunnlag for erstatning, noe som synes å være i strid med resultatet i denne dommen. Det foreligger imidlertid ingen høyesterettsdommer som går enda lenger, altså slik at det blir skåret helt igjennom ansvarsbegrensningen.

Den mest kjente saken om temaet er nok voldgiftsdommen inntatt i ND 1979 s. 231 (Wingull-dommen), hvor Sjur Brækhus var rettens formann. Saksforholdet kan forklares forholdsvis enkelt: Det var avtalt mellom partene at det skulle leveres to motorer og installeres et remanlegg for overføring av motorkraft til giret i skipet M/T Wingull. Avtalen var basert på Form. 188, som var datidens standardformular utarbeidet av verkstedindustrien.²⁶⁸ Etter levering viste det seg at remsystemet ikke fungerte tilfredsstillende: I løpet av ca. 25 måneder etter at systemet hadde blitt installert, hadde Wingull opplevd 15 havarier. Skipet hadde i løpet av denne perioden vært helt ute av drift i ca. 15 måneder, seilt med bare 65 % prosent maskinkraft i ca. 7 måneder, med 50 % i ca. 2 måneder, og med full maskinkraft i under 1 måned. Etter det 15. motorhavariet ga Det Norske Veritas et pålegg som reelt sett underkjente hele remdriftsanlegget. Partene ble som en følge av dette enige om at hele anlegget

²⁶⁷ Rt. 1935 s. 497 på s. 500.

²⁶⁸ Kontrakten kan sies å være en forløper til Orgalime-kontraktene og NL.

skulle forkastes til fordel for et helt nytt girsystem. Det ble likevel ikke oppnådd enighet om hvem som skulle ta kostnadene i forbindelse med dette eller hva konsekvensene ellers skulle bli. Rederiet reiste sak og krevde erstatning for tapte driftsinntekter på ca. 6,5 millioner, reparasjonsutgifter på ca. 3 millioner samt diverse tap på ca. 1,5 millioner. I tillegg erklærte de heving for delen av leveransen som viste seg å ikke fungere. Kravene fra rederiet forutsatte på denne måten at en måtte falle tilbake på *mangelsansvaret* som en konsekvens av bruddet på utbedringsmisligholdet.²⁶⁹

Systemet i kontrakten var at rederiet kunne kreve utbedring av eventuelle mangler og at de etter ordlyden i kontrakten ikke hadde noen andre misligholdsbeføyelser. Retten fremhevet at bestemmelsene burde «godkjennes så langt de rekker etter en vanlig fortolkning», men at det dermed ikke var sagt at «fraskrivelsene kan tillegges virkning i *ekstreme tilfelle* som det foreliggende».²⁷⁰ Retten mente at kontrakten i utgangspunktet oppstilte en «balansert løsning» ved at rederiet gjennom utbedringen var sikret å få det han hadde kontrahert for i bytte mot å måtte tåle «den mindre ulempe som tidstapet i forbindelse med utbedringen foranlediger». Det sentrale blir så påpekt, nemlig at «forutsetningen for løsningen svikter hvis utbedringsveien ikke fører frem». Retten fremholdt at i slike tilfeller kan ikke leverandøren påberope seg ansvarsfraskrivelsen, og det gjelder både dersom selgeren forsømmer utbedringsplikten sin, oppgir hele utbedringen eller dersom utbedringen ikke skjer innen rimelig tid.²⁷¹ Retten fant det klart at vilkårene for en *tilsidesettelse* av ansvars-

²⁶⁹ Erstatningskravene baserte seg, i alle fall delvis, på krav som hadde oppstått før utbedringsplikten hadde blitt misligholdt, slik at selve bruddet på utbedringsplikten ikke var et tilstrekkelig ansvarsgrunnlag. Og som vi har vært inne på i punkt 5.5 er ikke brudd på utbedringsplikten i seg selv nok til å kreve heving med tilbakelevering av ytelsene.

²⁷⁰ ND 1979 s. 231 på s. 257 (mine kursiveringer).

²⁷¹ I denne sammenheng ble det henviset til to lagmannsrettsdommer (den ene er inntatt som vedlegg i Rt. 1965 s. 91 og den andre i RG 1968 s. 638) og den nevnte Takelementdommen i Rt. 1975 s. 478.

fraskrivelsen var oppfylt.²⁷²

Begrunnelsen i dommen, slik jeg forstår den, er at kontraktsgjenstanden led av så alvorlige mangler og utbedringsforsøkene hadde tatt så lang tid, at hele forutsetningen for å påberope seg ansvarsfraskrivelsen bristet. Som retten var inne på, er slike kontraktssystemer rimelige og balanserte så lenge realkreditor får det han har kontrahert for. Når det var tale om så alvorlige mangler som ikke så ut til å kunne bli utbedret, ville ikke kjøperen få det han hadde inngått avtale om. Og da blir altså balansen i kontrakten såpass forrykket at en bør sette hele ansvarsbegrensningen til side.

Voldgiftsdommen i ND 1984 s. 404 (Trans Tind-dommen) er også sentral. Brækhus var rettens formann også i denne saken. Et verksted hadde levert et nybygget skip. I løpet av det første året oppstod det problemer med malingen («coatingen») som hadde blitt brukt i flere av skipets tanker. Problemene som viste seg, kan deles i to: *For det første* oppstod det flere skader på malingen. Det viste seg at disse skadene hadde oppstått som følge av at malingen ikke hadde blitt påført på korrekt måte. *For det andre* kom det frem at malingen ikke tålte metanol, til tross for at det var garantert for at den skulle tåle både det og blant annet lut. Dette siste hadde ikke ført til noen fysiske skader eller lignende, men førte naturligvis til at en ikke kunne transportere metanol på den måten som var forutsatt. Som en følge av *skadene*, ble det levert ny maling vederlagsfritt etter omtrent ett år etter at rederiet ble oppmerksomt på problemet. Denne gangen ble det levert flere forskjellige malingstyper, blant annet en som tålte metanol, men som ikke var like god som den opprinnelige i andre henseender. Selve *skadene* ble altså utbedret, men utbedringen var ikke fullgod i den forstand at rederiet ikke fikk maling med like god kvalitet som det som fulgte av garantien. Etter mitt skjønn kan det være riktig å se det slik at det forelå to forskjellige mangler ved ma-

²⁷² Vi kan også nevne at det noen måneder etter at det ble besluttet å anskaffe et nytt kraftoverføringssystem, kom frem at en ved å redusere remstrekket ville få mye bedre utsikter til å kunne få anlegget til å fungere tilfredsstillende. Retten mente at dette ikke kunne få betydning og uttalte: «Oppklaringen kom for sent; i oktober 1977 var begeret for lengst fullt og utbedringslinjen oppgitt.» Selv om en altså var ganske nær en løsning, hadde utbedringen tatt altfor lang tid.

lingen, hvorav bare én av dem ble utbedret. Dette var nok også slik retten resonnererte, for de delte rederiets krav i to: For det første mente Rederiet at det i tillegg til den malingen de allerede hadde fått, hadde krav på dekning av utgiftene til selve påføringen av malingen og tidstapet som *skadene* på malingen hadde ført med seg. For det andre ble det krevd erstatning for tap som rederiet mente var en konsekvens av at malingen ikke tålte metanol, og da først og fremst lidte og fremtidige tapte fraktinntekter. Verkstedet bestred at det var grunnlag for noen av kravene.

Retten slo først fast at det ikke kunnes bygges noe ansvar på byggekontraktens alminnelige mangelsbestemmelser fordi rederiet hadde reklamert for sent. Det forelå likevel en egen garanti for malingen.²⁷³ Garantien gikk ut på at mangler skulle utbedres, mens erstatningsansvaret var unntatt.

Rederiet ble derfor for det første tilkjent erstatning for kostnadene forbundet med å male tankene på nytt. Erstatningskravet for tidstapet som selve *skadene* på og utbyttingen av malingen hadde medført, ble imidlertid avvist under henvisning til ansvarsbegrensningen i garantien.²⁷⁴ Jeg forstår retten dithen at *disse skadene*, eller den *mangelen* som *skadene* og den mangelfulle påføringen utgjorde, hadde blitt utbedret innen rimelig tid og at tap som oppstod som følge av disse, derfor ble fanget opp av begrensningen. Rederiet hadde imidlertid også lidt tap som ikke stod i sammenheng med selve *skadene* og utbyttingen av malingen. Det var som nevnt slik at de gikk glipp av inntjeningsmuligheter fordi malingen hadde vist seg å ikke tåle de stoffene som var garantert for. Heller ikke etter utbedringen holdt malingen den garanterte kvaliteten. Om dette uttalte retten:

«[Leverandøren har] oppgitt å utbedre Phenoline-coatingen slik at skibet blir i stand til å føre såvel lut som metanol i alle coatede tanker som garantert. Dette må få følger for [leverandørens]

²⁷³ Denne garantien var avgitt av malingsleverandøren. Retten kom likevel til at verkstedet heftet etter garantien, blant annet fordi de også hadde underskrevet garantien og «de utfyllende regler som må oppstilles på dette område», se dommen s. 437 og 438. Begrunnelsen for dette er interessant, men faller på siden av emnet her.

²⁷⁴ ND 1984 s. 404 på s. 438.

ansvar: Når en leverandør begrenser sitt mangelsansvar til en mer eller mindre omfattende utbedringsplikt kan ansvarsbegrensningen ikke opprettholdes, dersom en utbedring ikke blir gjennomført innen utløpet av et rimelig tidsrom. Viser det seg umulig å foreta en utbedring, eller oppgir leverandøren forsøk i denne retning, må han pålegges ansvar etter de vanlige regler om erstatning i kontraktsforhold. Jfr. her Wingull-dommen, ND 1979.231, på s. 257–258 med videre henvisninger.

Konklusjonen blir at [kjøperen] har krav på erstatning av det tapet [han] er blitt tilføyet ved at Trans Tind ikke, som tilsikret, kan føre metanol på Phenoline-coatede tanker.»²⁷⁵

Retten mente altså også i denne dommen at en måtte falle tilbake på bakgrunnsretten ved at realdebitor måtte «pålegges ansvar etter de vanlige regler om erstatning i kontraktsforhold». Konsekvensen ble at det ble tilkjent erstatning for så vel lidte som fremtidige tap.²⁷⁶

Resultatet i både Wingull-dommen og Trans Tind-dommen må sies å være i strid med resultatet og begrunnelsen i Sildoljemaskineridommen der Høyesterett avviste erstatningskravene under henvisning til den uttrykkelige erstatningsfraskrivelsen. For spørsmålet om heving, harmonerer Wingull-dommen godt med Sildoljemaskineridommen: I begge sakene kom retten til at det var grunnlag for heving, til tross for at en slik rett ikke fulgte av kontrakten. Voldgiftsdommene fikk stor betydning for kontraktspraksis, har blitt lagt til grunn som gjeldende rett i litteraturen og synes hyppig å bli påberopt i tvister.²⁷⁷ Fra et rettskildemessig perspektiv er det interessant å se hvordan voldgiftspraksis har fått så stor betydning, og det til og med når det foreligger en høyesterettsdom som drar i motsatt retning. Dette har sammenheng med at Sjur Brækhus hadde en sentral plass i norsk rettsvitenskap på tiden dommene ble avsagt og at Sildoljemaskineridommen var såpass gammel.

Hagstrøm har brukt både Sildoljemaskineridommen og Wingull-

²⁷⁵ Samme sted s. 437.

²⁷⁶ Samme sted s. 439.

²⁷⁷ Selvig (2012) s. 63.

dommen som eksempler på at ansvarsfraskrivelser har blitt underkjent på grunnlag av forutsetningssynspunkter.²⁷⁸ Han har uttalt at

«[Sildoljemaskineridommen] har dannet utgangspunkt for en fast praksis, jf. [...] den velkjente voldgiftsdom ND 1979 s. 231 «Wingull», som innebærer at selve om kontraktens ordlyd avskjærer videre heftelse, herunder hevningsrett, faller forutsetningene for risiko og ansvarsbegrensningene bort om ikke manglene blir utbedret.»²⁷⁹

Knudtzon har også fremholdt lignende. Han skriver:

«Man kan hevde at det er en forutsetning for ansvarsbegrensning i kontrakten at utbedringen lykkes. Lykkes utbedringen ikke, faller hele ansvarsbegrensningen bort – verkstedet blir erstatningsansvarlig og bestilleren har hevningsrett etter vanlige rettsregler.»²⁸⁰

Verken Hagstrøm eller Knudtzon sier noe om hva terskelen eventuelt skal være for å kunne bygge på disse prinsippene.

Trond Solvang har skrevet en omfattende artikkel om Wingulldommen.²⁸¹ I hans øyne er det sentrale i Wingull-prinsippet at det ved vesentlig formålsforfeiling kan være grunnlag for å sensurere avtalevilkår dersom en opprettholdelse av vilkårene vil medføre at den annen part blir stående rettsløs.²⁸²

Etter mitt skjønn bygger Wingull-dommen på de rimelighets- og forutsetningsresonnementene vi var inne på innledningsvis: I visse situasjoner brister hele forutsetningen for den avtalte ansvarsfordelingen slik at en må falle tilbake på bakgrunnsretten regulering. Et system der realdebitors ansvar er begrenset mot at realkreditor er sikret å få det han har kontrahert for gjennom utbedring, er rimelig og balansert så lenge utbedringen faktisk fører til at han får det han har kontrahert for. Når

²⁷⁸ Hagstrøm (2011) s. 657–658.

²⁷⁹ Samme sted s. 658.

²⁸⁰ Knudtzon (1984) s. 68.

²⁸¹ Solvang (2009).

²⁸² Samme sted s. 33, 34 og 42.

reakkreditor ikke får det han har kontrahert for, havner en i en situasjon der forutsetningen for ansvarsbegrensningen ikke slår til og dermed i en situasjon kontrakten ikke har tatt høyde for: Kontraktstypene som vi har for øyet her, regulerer jo ikke følgene av brudd på utbedringsplikten. Som Hagstrøm og Knudtzon også har påpekt, bygger altså Wingull-dommen på forutsetningssynspunkter. Slik sett kan en for øvrig trekke paralleller til læren om bristende forutsetninger.

I dette ligger det også at ikke alle brudd på utbedringsplikten bør føre til at en faller tilbake på bakgrunnsretten. Det avgjørende må være om en kan si at realkreditor mer overordnet ikke har fått det han har kontrahert for: Dersom det er en mindre alvorlig mangel som ikke blir utbedret, ryker ikke den balansen som ligger til grunn for ansvarssystemet. Det må derfor være tale om alvorlige eller grunnleggende mangler som knytter seg til selve formålet med kontrakten, jf. for så vidt det som ble uttalt i Wingull-dommen om at ansvarsbegrensninger ikke kan tillegges betydning i «ekstreme tilfelle som det foreliggende».²⁸³ En bør derfor se på formålet med kontrakten og selve mangelens betydning og karakter. Et sentralt moment bør være utsiktene til å få mangelen utbedret: Er utsiktene spesielt dårlige, tilsier dette at en skjærer gjennom ansvarsbegrensningene. Og har tilvirkeren gitt opp utbedringen, må dette i seg selv være et meget tungtveiende moment. I dette ligger det da at grad av skyld og lignende hos realdebitor bør komme i bakgrunnen.²⁸⁴ For øvrig kan en her trekke en parallell til den engelske læren om «fundamental breach» og den mer overordnede observasjonen om at norske domstoler ikke vil «tillegge en fraskrivelse rettsvirkning etter sitt umiddelbare innhold når det er skjedd et betydningsfullt kontraktsbrudd som ikke ville få virkninger om fraskrivelsen fullt ut skal opprettholdes».²⁸⁵

I Wingull-dommen hadde utbedringsforsøkene og mangelen ført til at skipet var helt ute av drift i 15 av 25 måneder etter levering og at det ellers også var store problemer med kontraktsgjenstanden, altså frem-

²⁸³ ND 1979 s. 231 på s. 257.

²⁸⁴ Slike forhold bør heller tas under andre synsvinkler, jf. det vi var inne på i punkt 6.1.

²⁸⁵ Hagstrøm (2011) s. 654. Solvang er også inne på denne parallellen, se Solvang (2009) s. 28 flg.

driftssystemet. Til slutt ble også hele remanlegget forkastet og det ble bestilt et nytt kraftoverføringssystem. Bestilleren fikk åpenbart ikke det han hadde kontrahert for. Og i Trans Tind-dommen var også saksforholdet alvorlig. Ansvaret bygde som nevnt her på en egen garanti om at malingen skulle tåle flere forskjellige substanser. Det viste seg at dette ikke stemte og at det rett og slett ikke fantes noen maling med de garanterte egenskapene. I begge disse sakene kan en altså etter mitt syn tale om en form for grunnleggende formålsforfeiling eller forutsetningsbrist. Det er også nærliggende å bruke samme karakteristikk om tilfellet i Sildoljemaskineridommen. Her ble resultatet imidlertid at en bare falt tilbake på bakgrunnsrettens hevingsadgang, mens erstatningskravet ble avvist. Men synet på sensur og tolkning basert på rimelighet har som nevnt endret seg mye siden tidspunktet dommen ble avsagt.²⁸⁶

Konsekvensen av at en setter til side ansvarsbegrensninger på grunnlag av denne type betraktninger, må være at realkreditor kan kreve erstatning for alle tapene som mangelen har ført til, forutsatt at det foreligger ansvarsgrunnlag for de aktuelle tapene. Poenget er at ansvarsbegrensningene blir tilsidesatt slik at en må falle tilbake på mangelsansvaret etter bakgrunnsretten. Et spørsmål i denne sammenhengen er om en også skal kunne kreve erstatning for tap som ikke står i årsakssammenheng med mangelen som utbedringsmisligholdet knytter seg til. Det synes lite aktuelt. Når partene har avtalt en ansvarsfordeling som går ut på at realdebitor bare er forpliktet til å utbedre, bør denne fordelingen legges til grunn for alle andre tap enn de som står i sammenheng med mangelen som ikke blir utbedret. Dette ble også resultatet i Wingull-dommen. Her hadde kjøperen lidt tap som følge av en forsinkelse ved innmonteringen av kontraktsgjenstanden. Forsinkelsen skyldtes forhold som selgeren måtte bære risikoen for.²⁸⁷ Retten uttalte om dette:

«Man kan ikke si at denne forsinkelse har noen sammenheng med de mangler ved remanlegget som senere ble konstatert;

²⁸⁶ At en ikke bør legge avgjørende vekt på dommen, støttes som nevnt også av at begrunnelsen i dommen er i strid med den nyere Takelementdommen, jf. punkt 6.2.

²⁸⁷ ND 1979 s. 231 på s. 251.

synspunktet mislighold av [selgerens] utbedringsplikt kan derfor ikke slå igjennom her.»²⁸⁸

Poenget underbygges også av Trans Tind-dommen. Det forelå som nevnt to forskjellige mangler i denne saken, hvorav bare en ikke ble utbedret på kontraktsmessig måte. Ansvarsbegrensningen ble imidlertid ikke satt til side med virkning for tapene som den til slutt utbedrede mangelen hadde ført til. Bestilleren fikk bare erstatning for tap som knyttet seg til mangelen som ikke ble utbedret.

6.4 Reguleringene i Standardkontraktene. Wingull-prinsippets stilling

6.4.1 Innledning

Emnet her er forholdet mellom brudd på utbedringsplikten og ansvarsbegrensningene i Standardkontraktene. Kontraktene som var utgangspunktet i punkt 6.2 og 6.3, var utformet slik at bestillerens eneste beføyelse var å kreve utbedring og at det ikke uttrykkelig ble nevnt hva som skulle bli følgene av at utbedringen ikke førte frem. Skipsbyggingskontrakten, NTK og NL er alle utformet på en litt mer nyansert måte, og alle har til felles at de uttrykkelig regulerer konsekvensen av brudd på utbedringsplikten. Vi skal i det følgende se på disse kontraktene og ta for oss hvordan ansvarsreguleringene i disse skal forstås. Strukturen blir slik at vi først skal introdusere og kort redegjøre for ansvarssystemene i kontraktene, før vi løfter opp enkelte problemstillinger som reguleringene reiser. Som vi vil se, er det som er sagt i punkt 6.2 og 6.3 også av interesse her.

6.4.2 Skipsbyggingskontrakten

I Skipsbyggingskontrakten er det bestemt i art. X.1 at verkstedet ikke skal ha noe ansvar for mangler utover utbedringsansvaret, så lenge utbedringsplikten blir overholdt:

²⁸⁸ Samme sted s. 258.

«Bortsett fra som bestemt nedenfor, og under forutsetning av at alle mangler har blitt korrigert innen rimelig tid, så skal [tilvirkeren] ikke ha noe ansvar for mangler eller for konsekvensene av slike oppdaget etter Levering og Aksept av Skipet (inkludert tap av fortjeneste eller tap av tid).»

Meland har fremholdt at kontrakten med dette tar «stilling til og løser det spørsmål som ellers har vært diskutert atskillig i teorien men som måtte anses avgjort ved bl.a. Wingull saken og Trans Tind saken».²⁸⁹ En kan se det slik at prinsippet så å si er *innlemmet* i kontrakten: Forutsetningen om at ansvarsbegrensningen bare skal gjelde så lenge plikten til å utbedre blir overholdt, er løftet opp i kontraktens ordlyd. Det er også viktig å merke seg at kontrakten ikke sier noe om uttrykkelig om hvilke sanksjoner bestilleren kan gjøre gjeldende om forutsetningen om utbedring ikke slår til.

Bestemmelsen reiser noen tolkningsspørsmål. For det første: Innebærer bestemmelsen at en kan gjøre det ordinære mangelsansvaret gjeldende, eller er det selve utbedringsmisligholdet som legger grunnlaget for ansvaret? For det andre: Hva er egentlig terskelen for at bestilleren ikke bare må holde seg til utbedring? Er det nok at utbedringsplikten blir misligholdt, eller må det i tillegg kreves en form for formålsforfeiling, slik vi var inne på i punkt 6.3? Og for det tredje: Kan en eventuelt kreve erstatning for tap som følger av en mangel som har blitt utbedret, dersom en annen mangel ikke blir det? Vi skal i det følgende ta stilling til disse spørsmålene.

Til det første: Ordlyden «så skal [tilvirkeren] ikke ha noe ansvar for mangler eller konsekvenser av slike», forstås naturlig slik at dersom forutsetningen om at alle mangler har blitt korrigert innen rimelig tid, ikke slår til, så kan en falle tilbake på det ordinære mangelsansvaret. En naturlig språklig forståelse tilsier altså at det ikke *bare* er selve bruddet på utbedringsplikten som legger grunnlaget for eksempel erstatningskrav,

²⁸⁹ Meland (2006) s. 164. Se også tilsvarende om den forrige versjonen av kontrakten i Knudtzon (1984) s. 68.

slik vi var inne på i punkt 6.2.²⁹⁰ Dette er i tråd med det Wingull-prinsippet vi skisserte i punkt 6.3 og synes også å harmonere med det som er skrevet i kommentarutgaven.²⁹¹ Det at det ordinære mangelsansvaret kan gjøres gjeldende, betyr at en må falle tilbake på bakgrunnsretten.²⁹² En kan for eksempel da kreve erstatning for alle tap, også de som har oppstått før utbedringsmisligholdet fant sted, forutsatt selvfølgelig at erstatningsvilkårene er oppfylt.

Neste problemstilling blir hva som er terskelen for å gjøre dette ansvaret etter bakgrunnsretten gjeldende. Ordlyden «under forutsetning av at alle mangler har blitt korrigert innen rimelig tid», forstås naturlig slik at en ikke skal foreta noen terskelvurdering. Ordlyden oppstiller ikke noe krav til vesentlighet eller formålsforfeiling: Dersom mangelen ikke blir utbedret, kan bestilleren falle tilbake på de alminnelige mangelsanksjonene. Ordlyden legger på denne måten opp til en regel som avviker fra det Wingull-prinsippet vi skisserte i punkt 6.3: Der kom vi til at en må kunne skjære igjennom generelle ansvarsbegrensninger dersom det er tale om en helt grunnleggende mangel eller en slags vesentlig formålsforfeiling, altså slik at realkreditor ikke får det han har kontrahert for. Det er nok likevel ikke grunn til å tolke ordlyden i Skipsbyggingskontrakten innskrenkende her, slik at det bare er i spesielle situasjoner at bestilleren kan falle tilbake på bakgrunnsretten. Den klare ordlyden er et tungtveiende moment i seg selv. I tillegg kommer det at løsningen i og for seg er rimelig nok. Det er ikke lite rimelig at en faller tilbake på bakgrunnsretten selv der det er tale om en simpel mangel, når ordlyden ikke stenger for det. I tillegg unngår en vanskelige vurderinger av hva som egentlig er «grunnleggende formålsforfeiling» og lignende. Problemstillingen er ikke uttrykkelig behandlet i litteraturen.

Den siste problemstillingen er etter dette om ansvarsbegrensningen bortfaller for alle tap ved utbedringsmislighold, også de som stammer

²⁹⁰ Men en må *også* kunne kreve erstatning med grunnlag i selve utbedringsmisligholdet. Dette utgjør en del av bakgrunnsretten, se punkt 5.4.

²⁹¹ Samme sted s. 164.

²⁹² En fastleggelse av bakgrunnsretten må ta utgangspunkt i kjøpslovens bestemmelser, jf. punkt 6.1.

fra mangler som har blitt utbedret. Dette må igjen bero på en tolkning av kontrakten. Selve ordlyden i kontrakten er ikke klar om dette. Det følger bare av den at ansvaret er begrenset til det som følger av kontrakten «under forutsetning av at alle mangler har blitt korrigert innen rimelig tid».²⁹³ Rent språklig *kan* dette forstås slik at mangelsansvaret til tilvirkeren ikke er begrenset for noen som helst tap ved brudd på utbedringsplikten. Men det kan innvendes at en slik forståelse ikke gir særlig god mening: Når kontraktens utgangspunkt om at utbedring er bestillerens primære beføyelse faktisk har fungert for en mangel, bør vel ikke dette utgangspunktet fravikes selv om tilvirkeren ikke klarer å utbedre en annen mangel. Det samme ble som nevnt lagt til grunn i både Wingulldommen og Trans Tind-dommen, og harmonerer derfor med det Wingull-prinsippet som har blitt skissert.²⁹⁴ Heller ikke denne problemstillingen er behandlet i litteraturen.

6.4.3 NTK

Den viktigste mangelsanksjonen i NTK er krav på utbedring etter kontraktens art. 25.2.²⁹⁵ Dersom tilvirkeren ikke overholder utbedringsplikten sin, følger det av kontrakten at bestilleren selv kan utbedre mangelen og kreve omkostningene dekket.²⁹⁶ Uavhengig av utbedringsplikten kan bestiller kreve erstatning for «utgifter til konstatering av mangelen og beslektede utgifter som er direkte knyttet til mangelen eller mangelsutbedringen, med mindre annet følger av Kontrakten».²⁹⁷ Det er også presisert at leverandøren ikke under noen omstendigheter er ansvarlig for «indirekte tap, herunder blant annet tapt fortjeneste, tap forårsaket av forurensning og tapt produksjon».²⁹⁸ I tillegg er det åpnet opp for at leverandøren kan begrense det samlede ansvaret for kontrakts-

²⁹³ Art. X.1.

²⁹⁴ Se punkt 6.3.

²⁹⁵ Kaasen (2006) s. 633.

²⁹⁶ NTK art. 25.3 (1).

²⁹⁷ NTK art. 25.3 (3). Erstatningsbestemmelsen i NTK 07 er videre, men det har ikke så stor betydning i denne sammenhengen, se mer om bestemmelsen i punkt 3.3.3.

²⁹⁸ NTK art. 32.

brudd.²⁹⁹ Som eksempel er det satt inn en begrensning på 25 % i kontrakten, noe som tilsvarende den faste begrensningen i NTK 07. Det er også avtalt at partene skal bære sine egne tap som følge av personskade, tap av menneskelig og tap av eller skade på egen eiendom.³⁰⁰ Kontrakten åpner også opp for heving dersom det foreligger «vesentlig kontraktsbrudd».³⁰¹ Hevningen får imidlertid bare virkning fremover i tid, slik at det ikke skal skje noen restitusjon av partenes ytelser.³⁰² Kontrakten presiserer at det som er fastlagt i kontrakten «er Selskapets eneste beføyelser mot Leverandøren for mangler».³⁰³ Totalt sett må beføelsessystemet i kontrakten sies å være meget detaljert.

En kan stille spørsmål ved om det i denne kontrakten kan være grunnlag for å skjære igjennom ansvarsbegrensningene, slik at bestilleren for eksempel kan heve med virkning bakover i tid eller kreve erstatning for omsetningstap.

Ordlyden i kontrakten er absolutt: Det er ingenting i den som tilsier at ansvarsbegrensningene ikke skal gjelde i visse situasjoner. Det er heller ikke noe som tilsier at en bør tolke den meget detaljerte ansvarsfordelingen annerledes enn det som følger av ordlyden. Om bestilleren eventuelt skal kunne påberope seg beføyelser etter bakgrunnsretten, må dette i så fall være med grunnlag i revisjons- eller sensursynspunkter. En kan da spørre om det Wingull-prinsippet vi skisserte i punkt 6.3 kan føre til slik revisjon.

I utgangspunktet bør en være meget forsiktig med å revidere slike kontrakter.³⁰⁴ Mangelansvarsreglene er som nevnt meget detaljerte og kontrakten regulerer uttrykkelig hva som skal bli følgen av at utbedringsplikten blir brutt; nemlig at selskapet får rett til å kreve erstatning for sine utbedringskostnader.

En kan også si at forutsetningene som Wingull-prinsippet bygger på

²⁹⁹ Samme sted art. 32.2.

³⁰⁰ Samme sted art. 30.

³⁰¹ Samme sted art 26.1.

³⁰² Kaasen (2006) s. 666.

³⁰³ NTK art. 25.5.

³⁰⁴ Se for eksempel diskusjonen av om en kan sette til side ansvarsbegrensningene i Kaasen (2006) s. 597 flg.

har, i alle fall et stykke på vei, blitt løftet opp i selve kontrakten. Det er ikke slik at utbedring (tilsynelatende) er bestillerens eneste sanksjon. Han kan også kreve erstatning og heving. Slike krav er som nevnt sterkt begrenset i kontrakten, men det følger av en helt uttrykkelig og detaljert regulering. Kontrakten tar også uttrykkelig for seg utbedringsmislighold ved at den gir en uttrykkelig rett til å kreve erstatning for utbedringskostnader. Utbedringsmislighold gir imidlertid ikke rett på noe mer.

Men det er altså ikke til å komme unna at både erstatningsansvaret og adgangen til å kreve heving er meget begrenset i kontrakten. Dersom det er tale om en mangel som lar seg utbedre, kan en nok si at kontraktens løsning om at selskapet kan kreve utgiftene til dette dekket er adekvate. Men hva med en situasjon der det foreligger en helt grunnleggende mangel som gjør kontraktsgjenstanden nærmest ubrukelig og den ikke lar seg utbedre? Det er vanskelig å gi noe entydig svar her, men i slike ekstreme situasjoner er det mulig at Wingull-prinsippet kan gi grunnlag for å tilsidesette ansvarsbegrensningene i kontrakten. At selskapet kan kreve erstatning for utgifter til å utbedre vil åpenbart ikke være noen adekvat følge for en mangel som ikke lar seg utbedre. Og de øvrige erstatnings- og hevingsbestemmelsene vil heller ikke hjelpe: Selskapet kan etter kontrakten bare kreve erstatning for visse tapsposter, og heving vil bare ha virkning fremover i tid. Selskapet vil altså bli stående igjen med en ubrukelig kontraktsgjenstand uten noen adekvate beføyelser. En slik situasjon kan en hevde at kontrakten ikke har tatt høyde for, og da er en etter mitt syn over i det sentrale i Wingull-prinsippet: Bestilleren får ikke ytelsen han har kontrahert for og han blir så å si stående rettsløs dersom han ikke gis beføyelser som kontrakten i utgangspunktet utelukker. I en slik situasjon bør en kanskje kunne falle tilbake på bakgrunnsretten med krav på heving *ex tunc* og kanskje også krav på erstatning for omsetningstap, dersom vilkårene for dette er oppfylt.

At et slikt ansvar kan få vidtrekkende konsekvenser for tilvirkeren, bør ikke utelukke det. Men her må en for det første legge vekt på konsekvensene for tilvirkeren i spørsmålet om det foreligger «vesentlig kon-

traktsbrudd» i hevingssammenheng.³⁰⁵ I tillegg bør det kunne være grunnlag for å lempet på erstatningsansvaret etter lempingsreglene i kjøpsloven § 70.

Det kan altså ikke utelukkes at ansvarssystemet i kontrakten kan settes til side i ekstreme situasjoner. Men terskelen må altså være såpass høy at dette kanskje er mer en teoretisk, enn en praktisk mulighet.

6.4.4 NL

I NL har bestilleren i utgangspunktet bare rett på utbedring. Kontrakten regulerer imidlertid følgene av at utbedringsplikten ikke blir overholdt: I så fall har bestilleren rett til å få mangelen utbedret for tilvirkers regning, kreve prisavslag eller heve kjøpet dersom mangelen er vesentlig, jf. pkt. 32. Erstatningsansvar er bare aktuelt ved hevning og er begrenset til 20 % av kontraktssummen. Samme beløpsgrense gjelder også for prisavslagskrav. Kontrakten bestemmer ellers at den uttømmende angir tilvirkers ansvar for mangler, jf. pkt. 34.

Problemstillingen blir om bestilleren i visse tilfeller skal kunne bryte igjennom ansvarsbegrensningen i kontrakten. Kontrakten gir selv grunnlag for å kreve hevning, prisavslag og erstatning. Spørsmålet må dermed bli om Wingull-prinsippet kan gi grunnlag for å sette til side begrensningene av prisavslag- og erstatningskravene.

Det at kontrakten gir grunnlag for å heve med virkning bakover i tid, tilsier at terskelen for å sensurere kontrakten bør være høy: Bestilleren vil med dette ikke bli stående igjen med en verdiløs kontraktsgjenstand og en kan derfor vanskelig si at han blir stående rettsløs. Kontrakten regulerer også følgene av utbedringsmislighold på en meget detaljert måte. Det at omfanget av kravene på prisavslag og erstatning er begrenset til bare 20 % av kontraktssummen, er riktignok strengt og kan føre til at bestilleren må bære store tap. Men dersom bestilleren ser at dette er en alvorlig mangel som medfører store tap, har han jo i henhold til kontrakten anledning til å heve med en gang han ser at utbedringen ikke

³⁰⁵ Hagstrøm skriver at en i hevingsvurderingen må legge vekt på «hvilken virkning det vil ha for misligholderen at kontrakten bortfaller», se Hagstrøm (2011) s. 433.

fører frem. Og risikoen for tapene som følge av dette er helt klart fordelt i kontrakten. De forutsetningene som Wingull-prinsippet bygger på, er med dette løftet uttrykkelig opp i kontrakten. Det er på bakgrunn av dette neppe grunnlag for å tilsidesette begrensningene i kontrakten med grunnlag i Wingull-prinsippet.³⁰⁶

³⁰⁶ I tingrettsdommen i ND 2005 s. 194 ble «Wingull-prinsippet» påberopt uten at det førte frem. Saken handlet om en kontrakt basert på NL 92, som er en forløper til NL med nesten sammenfallende mangelsregulering. I en upublisert voldgiftsdom av 15. april 2013 der Hans Jacob Bull var enedommer, ble resultatet at bestilleren fikk kreve erstatning utover grensene i kontrakten, men dette var et resultat av at ingen av partene hadde forholdt seg til systemet i kontrakten.

7 Avsluttende betraktninger

Vi har i denne avhandlingen behandlet et meget sentralt obligasjonsrettslig emne. Til tross for at det er sentralt, har vi sett at det reiser en hel rekke interessante problemstillinger som ikke har åpenbare løsninger og som ikke har vært dyptgående behandlet i litteraturen.

Bakgrunnsretten har vært den røde tråden i avhandlingen. Vi har sett at det her ligger en del interessante og til dels uavklarte spørsmål. Et viktig eksempel er spørsmålet om hvordan utbedringsplikten stiller seg til «følgeskader». Det er uenighet i teorien om dette, og det er bare gjort få forsøk på å klarlegge problemet. Basert på rettskildematerialet ble det lansert et vurderingstema for kjøpsloven om at det er de helt nære og nærmest sikre følgeskadene som er omfattet.³⁰⁷ Et annet eksempel i denne sammenheng er spørsmålet om hvilke kostnader som ligger innbakt i utbedringsplikten.³⁰⁸ Det ble her stilt opp et generelt vurderingstema, og vi så på hvordan dette slo ut for noen viktige typekostnader. Et annet eksempel på et uavklart spørsmål, er hvilket ansvarsgrunnlag som gjelder for selve bruddet på utbedringsplikten.³⁰⁹ Vi har sett at uaktsomhetsansvaret i alle fall må gjelde, og at det kan reises spørsmål ved om kontrollansvaret også gjelder. Også tematikken i kapittel 6 reiste mange interessante spørsmål og det ble argumentert for at utbedringsmislighold kan få betydning for ansvarsbegrensninger på bakgrunn av to typer resonnementer: Utbedringsmislighold kan ses på som et eget type mislighold som ikke er omfattet av enkelte ansvarsbegrensninger, og slikt mislighold kan ses på som en forutsetningsbrist som får som konsekvens at en må falle tilbake på mangelsansvaret etter bakgrunnsretten.

Innledningsvis ble det sagt at Standardkontraktene kunne bidra til fastleggingen av bakgrunnsretten. Vi har sett at dette har vært tilfellet på noen viktige punkter. Kontraktene var for eksempel en del av materialet som la grunnlaget for lanseringen av regelen om at utbedringsplik-

³⁰⁷ Punkt 4.2.3.

³⁰⁸ Punkt 4.3.

³⁰⁹ Punkt 5.4.

ten går lenger i tilvirkningskjøp enn i «vanlige» kjøp.³¹⁰ Kontraktene har også bidratt til å kaste lys over hvem som etter bakgrunnsretten bør være ansvarlig for kostnadene som oppstår som en konsekvens av utbedringsarbeidet.³¹¹ Praksis knyttet til kontraktene er også viktige bidrag til å forstå hva som for eksempel ligger i at utbedring skal skje innen «rimelig tid».³¹²

Det ble innledningsvis også hevdet at bakgrunnsretten kan kaste lys over hvordan Standardkontraktene skal forstås. Vi har sett at bakgrunnsretten gir viktige bidrag til tolkningen. Et sentralt eksempel er at alle kontraktene antagelig må forstås slik at det gjelder en misforholdsbegrensning på utbedringsplikten, til tross for at noe slikt ikke følger uttrykkelig av ordlyden.³¹³ Bakgrunnsretten ga også bidrag til å forstå hvilke kostnader tilvirkeren er ansvarlig for under utbedringsarbeidet: Det ble for eksempel argumentert for at tilvirkeren under visse omstendigheter må bli ansvarlig for bestillerens bruk av egne fagfolk. Bakgrunnsretten kaster også lys over hvordan uttrykk som «rimelig tid» i kontraktene må forstås, og for eksempel hva som nærmere ligger i at bestiller etter kontraktene kan kreve erstatning for utbedringskostnader ved utbedringsmislighold.³¹⁴ Den bakgrunnsretten som det ble redegjort for i kapittel 6, er også av interesse for kontraktene. Det gjelder særlig for Skipsbyggingskontrakten, der kontraktens bestemmelse om at utbedring er den eneste sanksjonen så lenge utbedringen fører frem, bør leses i lys av denne bakgrunnsretten.³¹⁵

³¹⁰ Punkt 4.2.4.

³¹¹ Punkt 4.3.

³¹² Punkt 4.4.

³¹³ Punkt 3.3.

³¹⁴ Punkt 4.4.

³¹⁵ Punkt 6.4.2.

Kilderegister

Litteratur

- Almeløv (1986) Almeløv, Jørgen, «Den norske stats oljeselskap byggekontrakt: Standard kontraktvilkår», I: *Innføring i petroleumskontrakter*, Hans Jacob Bull (red.), 1986, del 3 s. 1–102.
- Alvik (2014) Alvik, Ivar, *Fartøystjenesteleie: Om bakgrunnsrett og risikofordeling ved tidsbaserte fartøystjenester*, 2014.
- Arnholm (1978) Arnholm, Carl Jacob, *Almindelig obligasjonsrett*, 2. utg., 1978.
- Aubert (1895) Aubert, Ludvig, *Den norske obligationsrets specielle del II*, 1. utg., 1895.
- Augdahl (1972) Augdahl, Per, *Den norske obligasjonsretts almindelige del*, 4. utg., 1972.
- Bergsaker (2011) Bergsaker, Olav og Mats Bergstrøm, *Kommentar til NL 09*, 2011.
- Bergsåker (2013) Bergsåker, Trygve, *Kjøp av fast eiendom*, 5. utg., 2013.
- Borchsenius (1989) Borchsenius, Fredrik Charlo, «Norsk Fabrikasjonskontrakt 1987 – en kommentar», *Marius* nr. 172 (1989), s. 1–256.
- Brunsvig (1952) Brunsvig, Per, «Kontrakter om bygging eller reparasjon av skip», *Arkiv for sjørett* bind 1 (1952), s. 241–480.
- Brunsvig (1973) Brunsvig, Per, «Konstruksjonsansvar ved bygging av skip», *Arkiv for sjørett* bind 13 (1973) s. 1–523.
- Bull (1988) Bull, Hans Jacob, *Tredjemannsdekninger i forsikringsforhold*, 1988.
- Evald (2001) Evald, Jens, *Retsmisbruk i formueretten*, 2001.
- Falkanger (1997) Falkanger, Thor, «Tolkning av sjørettslige standardkontrakter – særlig om betydningen av forarbeider», I: *Ånd og rett: festskrift til Birger Stuevold Lassen på 70-årsdagen 19. august 1997*, Magnus Aarbakke og Birger Stuevold Larssen (red.), 1997, s. 289–302.
- Hagstrøm (2011) Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, 2. utg., 2011.

- Hagstrøm (2015) Hagstrøm, Viggo og Herman Bruserud, *Kjøpsrett*, 2. utg., 2015.
- Hagstrøm/
Bruserud (2014) Hagstrøm, Viggo og Herman Bruserud, *Entrepriserett*, 2014.
- Hellner (1971) Hellner, Jan, «Skeppsbyggnadskontrakten och den allmänna köp- och avtalsrätten», *Arkiv for sjørett* bind 11, 1971, s. 246–261.
- Hellner (1982) Hellner, Jan, *Spesiell avtalsrett I: Köpsrett*, 1982.
- Hellner (1986) Hellner, Jan, «Pacta sunt servanda», I: *Samfunn, Rett, Rettferdighet: Festskrift til Torstein Eckhoff*, Anders Bratholm, Torkel Opsahl og Magnus Aarbakke (red.), 1986, s. 335–349.
- Holdø (2003) Holdø, Håvard, «Realkreditors adgang til å kreve prisavslag ved mangelfull realytelse», *Marius* nr. 301 (2003), s. 1–193.
- Hov (1997) Hov, Jo, *Avtalebrudd og partsskifte*, 1. utg., 1997.
- Hov (2002) Hov, Jo, *Avtalebrudd og partsskifte: Kontraktsrett II*, 2. utg., 2002.
- Kaasen (2006) Kaasen, Knut, *Petroleumskontrakter: Med kommentarer til NF 05 og NTK 05*, 2006.
- Knudtzon (1984) Knudtzon, Stephen, «Den nye kontrakt for bygging av skip ved norske verksteder», *Nordisk Skipsrederforening Medlemsblad* spesialnummer A (1984) s.1–76.
- Kolrud (2004) Kolrud, Helge Jakob, Olav Bergsaker, Erik Davidsen, Jarle W. Holstrøm, mfl., *NS 8405: Kommentarutgave*, 2004.
- Krüger (1989) Krüger, Kai, *Norsk kontraktsrett*, 1989.
- Krüger (1999) Krüger, Kai, *Norsk kjøpsrett*, 4. utg., 1999.
- Lilleholt (2001) Lilleholt, Kåre, *Avtale om ny bustad*, 2001.
- Lødrup (2009) Lødrup, Peter, *Lærebok i erstatningsrett*, 2009.
- Lund (1971) Lund, Ole, «Om erstatning for mangler og forsinkelse, utbedringsplikt og prisavslag ved skipsbygging», *Arkiv for sjørett* bind 11, 1971, s. 336–365.
- Meland (2006) Meland, Øystein, *Skipsbygging: Kommentar til Norsk Standard Skipsbyggingskontrakt*, 2006.

- Mestad (1991) Mestad, Ola, *Om force majeure og risikofordeling i kontrakt*, 1991.
- Monsen (2012) Monsen, Erik, «Primært rettsgrunnlag i kontraktsretten», *Jussens Venner* nr. 6 (2012), s. 319–345.
- Nazarian (2007) Nazarian, Henriette, *Lojalitetsplikt i kontraktsforhold*, 2007.
- Nygaard (2007) Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*, 2007.
- Sandvik (1966) Sandvik, Tore, *Entreprenørrisikoen*, 1966.
- Selvig (1999) Selvig, Erling, *Kjøpsrett til studiebruk*, 1. utg., 1999.
- Selvig (2012) Selvig, Erling, «Kommentarer 2004–2008 (I)», *Nordiske domme i sjøfartsanliggender* nr. 9 (2012), s. 3–63.
- Selvig (2015) Selvig, Erling og Kåre Lilleholt, *Kjøpsrett til studiebruk*, 5. utg., 2015.
- Simonsen (1999) Simonsen, Lasse, «Kreditors mangelsbeføyelser – særlig for tilvirkningskontraktene», *Jussens Venner* (1999), s. 305–398.
- Simonsen (2015) Simonsen, Lasse, *Bustadoppføringslova*, 2015, sitert fra rettsdata.no.
- Solvang (2009) Solvang, Trond, «Sensur av ansvarsfraskrivelser – Har prinsippet i Wingull-dommen (ND 1979 s. 231) satt spor etter seg?», *Lov og Rett* nr. 1 (2009), s. 27–42.
- Solvang (2015) Solvang, Trond, *Naturalkreditors avvisningsrett*, *Lov og rett* nr. 8 (2015), s. 487–503.
- Tapper (1983) Tapper, Jan Kaare, «Fabrikasjonskontrakter», I: *Kontrakter i petroleumsvirksomheten*, 1983, del 3.
- Woxholth (2009) Woxholth, Geir, *Avtalerett*, 9. utg., 2014.
- Zimmerman (1990) Zimmerman, Reinhard, *The law of obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, 1990.
- Aadnesen (2001) Aadnesen, Henrik, «En rettslig studie av endringsreglene i skipsbyggingskontrakten av 2000», *Marius* nr. 272 (2001), s. 1–107.

Lover

Avhendingslova	Lov 3. juli 1992 nr. 93 om avhending av fast eigedom (avhendingslova)
Bustadoppføringslova	Lov 13. juni 1997 nr. 43 om avtaler med forbrukar om oppføring av ny bustad m.m. (bustadoppføringslova)
Forbrukerkjøpsloven	Lov 21. juni 2002 nr. 34 om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven)
Husleieloven	Lov 26. mars 1999 nr. 17 om husleieavtaler (husleieloven)
Håndverkertjenesteloven	Lov 16. juni 1989 nr. 63 om håndverkertjenester m.m for forbrukere
Kjøpsloven	Lov 21. juni 1988 nr. 27 om kjøp
Sjøloven av 1893	Lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten

Forarbeider

NOU 1979: 42	NOU 1979: 42 Forbrukertjenester: Delinnstilling I
NOU 1976: 34	NOU 1976: 34 Lov om kjøp
NOU 1979: 32	NOU 1979: 32 Formuerettslig lempningsregel
NOU 1979: 42	NOU 1979: 42 Forbrukertjenester: Delinnstilling I
NOU 1992: 9	NOU 1992: 9 Forbrukarentrepriselov
NOU 1993: 4	NOU 1993: 4 Lov om husleieavtaler
NU 1984: 5	NU 1984: 5 Nordiska köplagar
Ot.prp. nr. 29 (1988–1989)	Ot.prp. nr. 29 (1988–89) Om lov om håndverkertjenester m.m for forbrukere
Ot.prp. nr. 44 (2001–2002)	Ot.prp. nr. 44 (2001–2002) Om lov om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven)
Ot.prp. nr. 66 (1990–1991)	Ot.prp. nr. 66 (1990–91) Om lov om avhending av fast eigedom (avhendingslova)
Ot.prp. nr. 80 (1986–1987)	Ot.prp. nr. 80 (1986–87) Om A Kjøpslov B Lov om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen om kontrakter for internasjonale løssørekjøp, vedtatt 11. april 1980

Rettspraksis

Norsk Retstidende

Rt. 1935 s. 497 (Sildoljemaskineridommen)

Rt. 1965 s. 91

Rt. 1972 s. 449

Rt. 1975 s. 478 (Takelementdommen)

Rt. 1983 s. 342

Rt. 1991 s. 719 (Hardhausdommen)

Rt. 1998 s. 1510 (Hussoppdom III)

Rt. 1998 s. 774 (Videospillerdommen)

Rt. 2004 s. 1887

Rt. 2008 s. 963 (Rotteddommen)

Rt. 2010 s. 961

Rt. 2012 s. 1729

Rt. 2014 s. 866

Rt. 2015 s. 321

Nordiske domme i sjøfartsanliggender

ND 1933 s. 116

ND 1979 s. 231 (Wingull-dommen)

ND 1984 s. 404 (Trans Tind-dommen)

ND 2005 s. 194

Annen norsk rettspraksis

RG 1968 s. 638

Upublisert norsk voldgiftsdom av 19. august 2011.
Voldgiftsdommer Hans Jacob Bull

Upublisert norsk voldgiftsdom av 15. april 2013.
Voldgiftsdommer Hans Jacob Bull

Annet

CISG	United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
DCFR	Draft Common Frame of Reference
PECL	The Principles Of European Contract Law 2002
UNIDROIT	UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts

Vedlegg

Utvalgte bestemmelser i Skipsbyggingskontrakten

ARTIKKEL X GARANTI FOR KVALITET

1. Omfang av Verkstedets forpliktelse

Bortsett fra som bestemt nedenfor, og under forutsetning av at alle mangler har blitt korrigert innen rimelig tid, så skal Verkstedet ikke ha noe ansvar for mangler eller for konsekvensene av slike oppdaget etter Levering og Aksept av Skipet (inkludert tap av fortjeneste eller tap av tid).

2. Garanti

Verkstedet påtar seg å reparere og bringe i orden for sin egen kostnad og utgift og uten noe krav mot Kjøperen, enhver mangel - inkludert latente feil og mangler - vedrørende Skipet eller noen del av dette som er forårsaket av feil i design, mangelfulle materialer og/eller dårlig utført arbeid fra Verkstedets side, dets medhjelpere, ansatte eller Underleverandører, men ikke for feil som oppstår etter levering forårsaket av normal slitasje eller uriktig behandling av Skipet, eller forårsaket eller forøket ved unnlattelse eller uriktig bruk eller vedlikehold av Skipet av Kjøperen, hans medhjelpere eller agenter, og ikke for Kjøpers Utstyr.

Verkstedets ansvar som beskrevet her, skal opphøre hvis mangler som beskrevet ikke er oppdaget innen Garantiperioden (på 12 måneder eller slik annen periode som Verkstedet og Kjøperen blir enige om) med mindre annet er beskrevet i Kontrakten.

Enhver slik mangel skal notiseres til Verkstedet så snart som mulig etter denne ble oppdaget, og senest innen 8 dager etter utløpet av Garantiperioden. Slik notis skal inkludere beskrivelse av mangelen i så stor detaljgrad som med rimelighet kan forventes.

Hvis mangelen bare kunne oppdages ved tørrsetting/dokking av Skipet, så trenger slik notis om mangel ikke bli gitt før skipet er i dokk/torrsatt, men denne må bli gitt før skipet forlater dokken/sjøsettes.

Garantiperioden skal utvides i følgende tilfeller:

- (a) Etter reparasjon og korrigering etter denne Artikkel X har blitt utført, skal det løpe en ytterligere periode på måneder for den/de reparerte og korrigerede deler. Denne ytterligere garantiperiode skal imidlertid ikke være kortere enn den originale garantiperiode for slike deler. Slik ytterligere garantiperiode skal gis på alle reparasjonsarbeider som Kjøperen gir notis om til Verkstedet innen Garantiperioden eller eventuell forlengelse av denne. Kjøperen skal imidlertid ikke være berettiget til slik ytterligere garanti for mangler forårsaket av dårlig arbeid hvis garantiarbeidet ikke er blitt utført av Verkstedet eller dets Underleverandører.
- (b) Hvis Skipet som en konsekvens av garantiarbeider har blitt liggende i ro i Garantiperioden i en akkumulert periode på 30 dager eller mer, så skal Garantiperioden utvides med det antall dager Skipet har vært i ro, uansett om annet arbeid er utført i løpet av slik periode.

3. Rettelse av mangler

Hvis Verkstedet er ansvarlig for mangler som beskrevet, skal dets forpliktelse være følgende:

- (a) Verkstedet skal rette mangelen eller besørge mangelen rettet for sin egen regning. Under forutsetning av at mangelen er brakt i orden innen rimelig tid, skal Verkstedet ikke ha noe annet ansvar for skade eller ta forårsaket som en konsekvens av mangelen, bortsett fra reparasjon eller fornyelse av de av skipets del/deler som er blitt beskadiget som en direkte og umiddelbar følge av mangelen uten noen mellomliggende årsak og forutsatt at slik del eller deler ansees å utgjøre en del av samme utstyr eller samme system. Verkstedet skal under enhver omstendighet ikke ha ansvar for slik mulig konsekvensskade som beskrevet i denne bestemmelse utover (sett inn et beløp eller en % av Opprinnelig Kontrakspris).
- (b) Reparasjon, utskifting og/eller korrigeringer skal gjøres ved Verkstedets anlegg. Imidlertid kan Kjøperen, etter å ha gitt notis til Verkstedet skriftlig, besørge utført de nødvendige reparasjoner, utskiftninger og/eller korrigeringer annet sted. I slike tilfeller skal Verkstedet for sin egen kostnad være berettiget til å fremsende nødvendige deler eller materiell for utskifting. Verkstedets ansvar skal i slike tilfeller være begrenset til å betale kostnaden til reparasjon, inkludert reise og fremsendelseskostnader (med mindre disse er betalt av Underleverandører), men begrenset til prisen for arbeidet som Verkstedet normalt ville kreve ved sitt verksted. I alle tilfeller skal Verkstedet samarbeide med Kjøperen for å finne hensiktsmessige løsninger for å rette mangelen.
- (c) Skipet skal i ethvert tilfelle tas for Kjøperens regning og risiko til det sted som er valgt for reparasjon og korrigering, klar for slike arbeider og korreksjoner. Dokkingutgifter og tilkomstarbeider som er nødvendig for utførelse av garantiarbeidene, skal være for Verkstedets regning.
- (d) Verkstedet skal ha eiendomsrett til utskiftede deler. Kjøperen skal returnere slike deler til Verkstedet på Verkstedets anmodning og for Verkstedets utgift. Hvis Verkstedet unnlater å fremme slik anmodning innen rimelig tid, har Kjøperen intet ansvar for slike utskiftede deler.

4. Underleverandørers garanti

Verkstedet skal på Kjøperens anmodning - transportere til Kjøperen alle rettigheter Verkstedet har mot sine Underleverandører, inkludert rett til å forfølge ethvert krav under den aktuelle underleveranse. Denne bestemmelse skal på ingen måte endre eller forminske Verkstedets forpliktelser etter Kontrakten. Verkstedet skal bestrebe seg på å ha bestemmelser i Underkontraktene som gir Kjøperen rett til å fremme krav direkte mot Underleverandøren.

5. Transport

Hvis Kjøperen selger Skipet i løpet av Garantiperioden og ønsker å transportere sine rettigheter som beskrevet, så er slik transport avhengig av Verkstedets samtykke som ikke skal urimelig holdes tilbake eller forsinkes.

6. Garantimaskinist

Verkstedet har rett til, og Kjøperen kan anmode Verkstedet om, å oppnevne en Garantimaskinist som skal være ombord i Skipet for slik del av Garantiperioden som Verkstedet eller Kjøper bestemmer. Kjøper og hans ansatte skal samarbeide med Garantimaskinisten om utførelsen av hans oppgaver. Kjøperen skal gi Garantimaskinisten behandling og losji sammenlignbart med Skipets Maskinsjef, uten kostnad for Verkstedet. Kjøperen skal betale til Verkstedet den samme hyre som for Europeisk Maskinsjefsom kompensasjon for deler av de kostnader og utgifter som Verkstedet skal betale i forbindelse med Garantimaskinisten, og også for direkte utgifter med tilbakereise for Garantimaskinisten til hans hjemsted med fly.

Garantimaskinisten skal, til enhver tid og i alle henseende, være å anse som ansatt av Verkstedet. Kjøperen skal ikke ha noe som helst ansvar overfor Verkstedet eller Garantimaskinisten for personskade, inkludert dødsfall, som måtte inntre i den tid han er ombord i Skipet, med mindre slik personskade, inkludert dødsfall er forårsaket av grov uaktsomhet av Kjøperen eller noen av hans ansatte eller agenter. Kjøperen skal heller ikke ha noe ansvar overfor Garantimaskinisten for skade på eller tap ødeleggelse av eiendom tilhørende Garantimaskinisten, med mindre slik skade, tap eller ødeleggelse er forårsaket av grov uaktsomhet hos Kjøperen eller noen av hans ansatte eller agenter. Garantimaskinisten skal undertegne brev om skadesløsholdelse hvis Kjøperen anmoder om dette.

Utvalgte bestemmelser i NTK 15

Art. 23 LEVERANDØRGARANTI. GODKJENNELSESATTEST

23.1 Leverandøren garanterer:

- a) at Leveransen gjennom Garantiperioden svarer til Selskapets Dokumenter og Leverandørens Spesifikasjon,
- b) at Kontraktsgjenstanden gjennom Garantiperioden svarer til det endelige resultat av Leverandørens prosjektering,
- c) at Leverandørens Spesifikasjon og hans prosjektering er egnet for det formål og den bruk dette etter Kontrakten er ment å tjene,
- d) at Materialer som Leverandøren leverer for inkorporering i Kontraktsgjenstanden er nye, og
- e) for utførelsen av Arbeidet.

Denne garanti omfatter ikke Selskapets Dokumenter og Selskapsmaterialer, med mindre annet følger av art. 6.3.

Leverandørens ansvar for brudd på de ovennevnte garantier reguleres av reglene om ansvar for mangler etter art. 25.

23.2 Garantiperioden begynner når Leveringsprotokoll opprettes, og utløper to år deretter.

23.3 Har Leverandøren utført garantiarbeider i Garantiperioden, har han garantiansvar etter art. 23.1 for de deler av Arbeidet som utbedringen omfatter. Dette ansvar gjelder i ett år fra datoen for fullføringen av garantiarbeidet med mindre den gjenstående del av Garantiperioden er lengre. Garantitiden for slike deler av Arbeidet skal likevel ikke i noe tilfelle være mer enn to år fra den dato da den første utbedringen var fullført.

23.4 Selskapet skal ha rett til å gjøre gjeldende de garantier Underleverandører har gitt til Leverandøren.

23.5 Selskapet skal utstede Godkjennelsesattest når Arbeidet inklusive garantiarbeider er fullført. Godkjennelsesattesten skal anses utstedt 30 Dager etter utløp av Garantiperioden eller av den periode som er nevnt i art. 23.3 dersom den utløper senere.

...

Art. 25 LEVERANDØRENS MANGELS- OG GARANTIANSVAR

25.1 Har Kontraktsgjenstanden en mangel når den leveres til Selskapet, eller oppstår det mangel som Leverandøren har garantiansvar for etter art. 23, er Leverandøren ansvarlig for mangelen etter reglene i denne artikkel.

Leverandøren har likevel bare ansvar for mangel som Selskapet har gitt Leverandøren melding om uten ugrunnet opphold etter at det oppdaget eller burde ha oppdaget den. Slik melding må senest være gitt innen utløpet av Garantiperioden.

Gjelder meldingen mangel ved garantiarbeider, må den senest være gitt innen utløpet av den særlige garantitid etter art. 23.3. Gjelder meldingen mangel ved Materialer bestilt ved bruk av Rammeavtaler som Leverandøren er pålagt å benytte, må den, om ikke annet er klart fastsatt i vedlegg H, senest være gitt Leverandøren innen utløpet av den garantitiden som fremgår av Rammeavtalen.

Meldingen til Leverandøren skal inneholde en spesifisert angivelse av mangelen eller hvordan den arter seg.

- 25.2 Har Leverandøren ansvar for en mangel, skal han snarest mulig utbedre mangelen for egen regning.

Leverandøren skal gi Selskapet melding om de tiltak han tar sikte på å utføre, samt tidspunktet for utbedringen. Selskapet skal uten ugrunnet opphold gi Leverandøren meddelelse om sitt syn på Leverandørens planer for utbedring. Selskapet skal ikke på urimelig måte hindre Leverandøren i å gjennomføre utbedringen som planlagt.

- 25.3 Kan ikke Leverandøren utbedre en mangel innen rimelig tid etter at han fikk melding om den, har Selskapet rett til selv å utbedre mangelen eller å la en Tredjemann gjøre dette. I så fall skal Leverandøren betale nødvendige omkostninger ved utbedringen, forutsatt at Selskapet går frem på rimelig måte.

Dersom Selskapet ikke vil at Leverandøren skal utføre utbedringsarbeidet, skal Leverandøren betale et beløp til Selskapet for utbedringsarbeidet, beregnet etter reglene i art. 13.2.

Forøvrig kan Selskapet kreve erstatning for tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og beslektede utgifter som er direkte knyttet til mangelen eller mangelsutbedringen, med mindre annet følger av Kontrakten, jfr. art. 25.4, 26.3 og 32.

Dersom utbedringsarbeidet utføres av andre enn Leverandøren eller unnlates utført i henhold til art. 25.3 første og andre avsnitt, er ikke Leverandøren ansvarlig for utbedringsarbeidet eller manglende utbedring og følgene av dette.

- 25.4 Leverandørens ansvar for utbedringsarbeider etter at Leveringsprotokoll er opprettet og for erstatning etter art. 25.3, skal ikke i noe tilfelle omfatte kostnader forbundet med:

- a) demontering av andre gjenstander enn Kontraktsgjenstanden for å få adgang til Kontraktsgjenstanden, eller
- b) kost og losji til havs, eller
- c) transport til, fra og på feltet, eller
- d) tungløftoperasjoner til havs, eller
- e) ekstra kostnader forbundet med arbeider utført under havoverflaten.

- 25.5 Selskapet kan heve Kontrakten etter reglene i art. 26 som følge av mangler. Det som er fastlagt i art. 25 og 26, er Selskapets eneste beføyelser mot Leverandøren for mangler.

Art. 26 HEVING PÅ GRUNN AV LEVERANDØRENS KONTRAKTSBRUDD

- 26.1 Selskapet har rett til å heve Kontrakten med øyeblikkelig virkning ved varsel til Leverandøren dersom:

- a) Selskapet har rett til maksimal dagmulkt i henhold til art. 24.2 dog tidligst etter 67 Dagers forsinkelse, eller
- b) levering av Kontraktsgjenstanden er eller det er klart at levering av Kontraktsgjenstanden vil bli forsinket med mer enn 15% av tidsperioden fra Arbeidets start til Leveringsdato, eller 120 Dager – avhengig av hva som er den korteste tidsperiode, eller
- c) det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra Leverandørens side, eller
- d) Leverandøren blir insolvent eller innstiller sine betalinger, eller
- e) det foreligger vesentlige avvik fra HMS kravene Kontrakten foreskriver. Det samme gjelder ved gjentatte avvik fra HMS kravene som Kontrakten foreskriver, dersom Leverandøren har unnlatt å iverksette nødvendige korrigerende tiltak umiddelbart etter å ha mottatt varsel fra Selskapet.

26.2 Når Kontrakten heves, har Selskapet rett til å overta fra Leverandøren Kontraktsgjenstanden, Materialer, Selskapsmaterialer, Underleveranser, dokumenter og andre rettigheter som er nødvendige for å sette Selskapet i stand til å fullføre Leveransen selv eller ved hjelp av andre. Leveringsprotokoll skal opprettes og Ferdigattest utstedes etter reglene i art. 24.3.

Selskapet har rett til selv eller med assistanse av Tredjemann mot vederlag å gjøre bruk av Leverandørens Byggeplass(er) og utstyr, verktøy, tegninger osv. som er nødvendig for å fullføre Leveransen. Dette gjelder bare når slik bruk blir av begrenset varighet og at forretningshemmeligheter, know-how og andre opplysninger som Selskapet eller Tredjemann derved får kjennskap til, bare skal nyttes til å fullføre Leveransen.

Leverandøren har rett til betaling for den del av Arbeidet som er utført og for det materiell og utstyr som overtas etter art. 26.2 første avsnitt, med fradrag av de beløp Selskapet måtte ha tilgode hos Leverandøren.

26.3 Når Kontrakten heves kan Selskapet dessuten fremsette følgende krav:

- a) erstatning for forsinkelse i form av dagmulkt, beregnet på grunnlag av det antall Dager som Leveringsdato må antas å ville være oversittet dersom Leverandøren skulle ha fullført Kontraktsgjenstanden og en sats pr. Dag på 0,10% av kontraktsverdien av det Arbeid som skulle vært ferdig ved denne dato. Begrensningen i art. 24.2 andre avsnitt skal gjelde tilsvarende.
- b) erstatning for mangler og annet kontraktsbrudd med de begrensninger som følger av reglene i art. 25.

...

Art. 30 ANSVARSFRIHET. SKADESLØSHOLDELSE

30.1 Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

- a) personskade eller tap av menneskeliv blant ansatte hos Leverandørgruppen, og
- b) tap av eller skade på eiendom som tilhører Leverandørgruppen,

og som måtte oppstå i forbindelse med Arbeidet eller som er voldt av Leveransen i dens levetid. Dette skal gjelde uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Leverandøren skal så langt praktisk mulig sørge for at andre selskaper i Leverandørgruppen fraskriver seg retten til å gjøre gjeldende krav som omfattes av Leverandørens plikt etter bestemmelsene i denne art. 30.1.

30.2 Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

- a) personskade eller tap av menneskeliv blant ansatte hos Selskapsgruppen, og
- b) tap av eller skade på eiendom som tilhører Selskapsgruppen, med det unntak som er fastsatt i art. 29,

og som måtte oppstå i forbindelse med Arbeidet eller som er voldt av Leveransen i dens levetid. Dette skal gjelde uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

Selskapet skal så langt praktisk mulig sørge for at andre selskaper i Selskapsgruppen fraskriver seg retten til å gjøre gjeldende krav som omfattes av Selskapets plikt etter bestemmelsene i denne art. 30.2.

30.3 Frem til utstedelse av Godkjennelsesattest skal Leverandøren holde Selskapsgruppen skadesløs for:

- a) utgifter i anledning krav fra offentlig myndighet i forbindelse med fjerning av vrak av eller forurensning fra fartøyer eller andre flytende innretninger som Leverandørgruppen stiller til rådighet for bruk i forbindelse med Arbeidet, og
- b) krav som er knyttet til tap eller skade påført alle andre enn Leverandørgruppen og Selskapsgruppen i forbindelse med Arbeidet eller av Leveransen,

selv om tapet eller skaden skyldes ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Leverandørens ansvar for tap eller skader ved hver ulykkeshendelse skal være begrenset til NOK millioner. Dette gjelder ikke Leverandørens ansvar for tap eller skade ved hver ulykkeshendelse som omfattes av forsikringer tegnet i henhold til art. 31.2.a) og b), der Leverandørens ansvar skal omfatte forsikringsbeløpet som utbetales for tapet eller skaden.

Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for krav som nevnt i art. 30.3 første avsnitt i den utstrekning de måtte overskride ovennevnte ansvarsbegrensninger, uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

Etter utstedelsen av Godkjennelsesattesten skal Selskapet holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav nevnt i art. 30.3 første avsnitt, uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

30.4 Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for krav som følger av inngrep i patentrettigheter eller andre immaterielle rettigheter i forbindelse med Arbeidet eller Selskapets bruk av Leveransen. Dette gjelder likevel ikke dersom slikt inngrep er en følge av bruk av Selskapets Dokumenter, Selskapsmaterialer, Rammeavtaler som Leverandøren er pålagt å benytte, Tredjemanns prosesslisens nominert av Selskapet eller en følge av etterlevelse av en instruks fra Selskapet. I slike tilfelle skal Selskapet på tilsvarende måte holde Leverandørgruppen skadesløs

Dersom det avdekket inngrep i patentrettigheter eller andre immaterielle rettigheter som Leverandøren skal holde Selskapet skadesløs for, skal Leverandøren for egen regning og uten ugrunnet opphold anskaffe

nødvendige lisensrettigheter for å sette Selskapet i stand til å kunne utnytte Leveransen til dens forutsatte formål. Hvis Leverandøren ikke anskaffer slike lisensrettigheter senest én måned etter at han er underrettet om slike inngrep, skal han uten ugrunnet opphold for egen regning foreta nødvendige modifikasjoner i Leveransen for å sikre at Selskapets videre bruk av denne ikke er i strid med Tredjemanns rettigheter.

Leverandørens ansvar skal være begrenset til inngrep i det land hvor Leveransen i henhold til Kontrakten skal benyttes og til de land hvor Byggeplassen(e) er.

- 30.5 En part skal straks varsle den andre part når han mottar krav som denne skal holde ham skadesløs for. Den annen part skal om mulig overta behandlingen av kravet, dog slik at Selskapet alltid skal behandle krav som kan medføre ansvar etter art. 30.3 tredje og fjerde avsnitt.

Partene skal gi hverandre nødvendige opplysninger og annen hjelp til behandlingen av kravet. En part skal ikke uten den andres samtykke godta krav som denne skal dekke helt eller delvis.

...

Art. 32 ANSVARSBEGRENSNING OG ANSVARFRASKRIVELSE

- 32.1 Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for Selskapsgruppens egne indirekte tap, og Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for Leverandørgruppens egne indirekte tap. Dette gjelder uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra noen av gruppene, og - bortsett fra art. 17.3 og 24.2 - uten hensyn til hva som måtte følge av andre bestemmelser i Kontrakten.

Indirekte tap etter denne bestemmelse omfatter, men er ikke begrenset til tappt inntekt, tappt fortjeneste, tap forårsaket av forurensning og tappt produksjon.

- 32.2 Leverandørens samlede ansvar for kontraktsbrudd, inklusiv ansvar etter art. 24, 25 og 26, og uansett om Kontrakten heves eller ikke, skal være begrenset til [25] *[Som eksempel har man satt inn den satsen som sto i NTK 2007. Satsen fastlegges i hvert enkelt tilfelle hvor kontrakten brukes]* % av Kontraktsprisen. Dette globalansvar skal imidlertid under ingen omstendigheter overstige NOK millioner.

Utvalgte bestemmelser i NTK 07

Art. 23 LEVERANDØRGARANTI. GODKJENNELSESATTEST

23.1 Leverandøren garanterer:

- a) at Leveransen gjennom Garantiperioden svarer til Selskapets Dokumenter og Leverandørens Spesifikasjon,
- b) at Kontraktsgjenstanden gjennom Garantiperioden svarer til det endelige resultat av Leverandørens prosjektering,
- c) at Leverandørens Spesifikasjon og hans prosjektering er egnet for det formål og den bruk dette etter Kontrakten er ment å tjene,
- d) at Materialer som Leverandøren leverer for inkorporering i Kontraktsgjenstanden er nye, og
- e) for utførelsen av Arbeidet.

Denne garanti omfatter ikke Selskapets Dokumenter og Selskapsmaterialer, med mindre annet følger av art. 6.3.

Leverandørens ansvar for brudd på de ovennevnte garantier reguleres av reglene om ansvar for mangler etter art. 25.

23.2 Garantiperioden begynner når Leveringsprotokoll opprettes, og utløper to år deretter.

23.3 Har Leverandøren utført garantiarbeid i Garantiperioden, har han garantiansvar etter art. 23.1 for de deler av Arbeidet som utbedringen omfatter. Dette ansvar gjelder i ett år fra datoen for fullføringen av garantiarbeidet med mindre den gjenstående del av Garantiperioden er lengre. Garantitiden for slike deler av Arbeidet skal likevel ikke i noe tilfelle være mer enn to år fra den dato da den første utbedringen var fullført.

23.4 Selskapet skal ha rett til å gjøre gjeldende de garantier Underleverandører har gitt til Leverandøren.

23.5 Selskapet skal utstede Godkjennelsesattest når Arbeidet inklusive garantiarbeid er fullført. Godkjennelsesattesten skal anses utstedt 30 Dager etter utløp av Garantiperioden eller av den periode som er nevnt i art. 23.3 dersom den utløper senere.

...

Art. 25 LEVERANDØRENS MANGELS- OG GARANTIANSVAR

25.1 Har Kontraktsgjenstanden en mangel når den leveres til Selskapet, eller oppstår det mangel som Leverandøren har garantiansvar for etter art. 23, er Leverandøren ansvarlig for mangelen etter reglene i denne artikkel.

Leverandøren har likevel bare ansvar for mangel som Selskapet har gitt Leverandøren melding om uten grunnnet opphold etter at det oppdaget eller burde ha oppdaget den. Slik melding må senest være gitt

innen utløpet av Garantiperioden. Gjelder meldingen mangel ved garantiarbeider, må den senest være gitt innen utløpet av den særlige garantitid etter art. 23.3.

Meldingen til Leverandøren skal inneholde en spesifisert angivelse av mangelen.

- 25.2 Har Leverandøren ansvar for en mangel, skal han snarest mulig utbedre mangelen for egen regning.

Leverandøren skal gi Selskapet melding om de tiltak han tar sikte på å utføre, samt tidspunktet for utbedringen. Selskapet skal uten ugrunnet opphold gi Leverandøren meddelelse om sitt syn på Leverandørens planer for utbedring. Selskapet skal ikke på urimelig måte hindre Leverandøren i å gjennomføre utbedringen som planlagt.

- 25.3 Kan ikke Leverandøren utbedre en mangel innen rimelig tid etter at han fikk melding om den, har Selskapet rett til selv å utbedre mangelen eller å la en Tredjemann gjøre dette. I så fall skal Leverandøren betale nødvendige omkostninger ved utbedringen, forutsatt at Selskapet går frem på rimelig måte.

Dersom Selskapet ikke vil at Leverandøren skal utføre utbedringsarbeidet, skal Leverandøren betale et beløp til Selskapet for utbedringsarbeidet, beregnet etter reglene i art. 13.2.

Forøvrig kan Selskapet kreve erstatning for mangler etter ellers gjeldende regler, med mindre annet følger av Kontrakten, jfr. art. 25.4, 26.3 og 32.

Dersom utbedringsarbeidet utføres av andre enn Leverandøren eller unnlates utført i henhold til art. 25.3 første og andre avsnitt, er ikke Leverandøren ansvarlig for utbedringsarbeidet eller manglende utbedring og følgene av dette.

- 25.4 Leverandørens ansvar for utbedringsarbeider etter at Leveringsprotokoll er utstedt og for erstatning etter art. 25.3 er begrenset til 15% av Kontraktsprisen opp til en kontraktspris på NOK 1 milliard, og 5% av den del av Kontraktsprisen som overstiger NOK 1 milliard. Leverandørens totale mangelsansvar skal likevel aldri overstige NOK 200 millioner.

Leverandøren er ikke i noe tilfelle ansvarlig for kostnader forbundet med:

- a) demontering av andre gjenstander enn Kontraktsgjenstanden for å få adgang til Kontraktsgjenstanden, eller
- b) kost og losji til havs, eller
- c) transport til, fra og på feltet, eller
- d) tungløftoperasjoner til havs, eller
- e) ekstra kostnader forbundet med arbeider utført under havoverflaten.

- 25.5 Selskapet kan heve Kontrakten etter reglene i art. 26 som følge av mangler. Det som er fastlagt i art. 25 og 26, er Selskapets eneste befoylser mot Leverandøren for mangler.

Art. 26 HEVING PÅ GRUNN AV LEVERANDØRENS KONTRAKTSBRUDD

- 26.1 Selskapet har rett til å heve Kontrakten med øyeblikkelig virkning ved varsel til Leverandøren dersom:

- a) Selskapet har rett til maksimal dagmulkt i henhold til art. 24.2 dog tidligst etter 67 Dagers forsinkelse, eller
 - b) det er klart at levering av Kontraktsgjenstanden vil bli forsinket med mer enn 15% av tidsperioden fra Arbeidets start til Leveringsdato, eller 120 Dager – avhengig av hva som er den korteste tidsperiode, eller
 - c) det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra Leverandørens side, eller
 - d) Leverandøren blir insolvent eller innstiller sine betalinger, eller
 - e) det foreligger vesentlige avvik fra HMS kravene Kontrakten foreskriver. Det samme gjelder ved gjentatte avvik fra HMS kravene som Kontrakten foreskriver, dersom Leverandøren har unnlatt å iverksette nødvendige korrigerende tiltak umiddelbart etter å ha mottatt varsel fra Selskapet.
- 26.2 Når Kontrakten heves, har Selskapet rett til å overta fra Leverandøren Kontraktsgjenstanden, Materialer, Selskapsmaterialer, Underleveranser, dokumenter og andre rettigheter som er nødvendige for å sette Selskapet i stand til å fullføre Leveransen selv eller ved hjelp av andre. Leveringsprotokoll skal opprettes og Ferdiggattest utstedes etter reglene i art. 24.3.

Selskapet har rett til selv eller med assistanse av Tredjemann mot vederlag å gjøre bruk av Leverandørens Byggeplass(er) og utstyr, verktøy, tegninger osv. som er nødvendig for å fullføre Leveransen. Dette gjelder bare når slik bruk blir av begrenset varighet og at forretningshemmeligheter, know-how og andre opplysninger som Selskapet eller Tredjemann derved får kjennskap til, bare skal nyttes til å fullføre Leveransen.

Leverandøren har rett til betaling for den del av Arbeidet som er utført og for det materiell og utstyr som overtas etter art. 26.2 første avsnitt, med fradrag av de beløp Selskapet måtte ha tilgode hos Leverandøren.

- 26.3 Når Kontrakten heves kan Selskapet dessuten fremsette følgende krav:
- a) erstatning for forsinkelse i form av dagmulkt etter reglene i art. 24.2, beregnet på grunnlag av det antall Dager som dato for Mekanisk Ferdigstillelse må antas å ville være oversittet dersom Leverandøren skulle ha fullført Kontraktsgjenstanden.
 - b) erstatning for mangler og annet kontraktsbrudd med de begrensninger som følger av reglene i art. 25.4.

...

Art. 30 ANSVARSFRIHET, SKADESLØSHOLDELSE

30.1 Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

- a) personskade eller tap av menneskeliv blant ansatte hos Leverandørgruppen, og
- b) tap av eller skade på eiendom som tilhører Leverandørgruppen,

og som måtte oppstå i forbindelse med Arbeidet eller som er voldt av Leveransen i dens levetid. Dette skal gjelde uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Leverandøren skal så langt praktisk mulig sørge for at andre selskaper i Leverandørgruppen fraskriver seg retten til å gjøre gjeldende krav som omfattes av Leverandørens plikt etter bestemmelsene i denne art. 30.1.

30.2 Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav som knytter seg til:

- a) personskade eller tap av menneskeliv blant ansatte hos Selskapsgruppen, og
- b) tap av eller skade på eiendom som tilhører Selskapsgruppen, med det unntak som er fastsatt i art. 29,

og som måtte oppstå i forbindelse med Arbeidet eller som er voldt av Leveransen i dens levetid. Dette skal gjelde uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

Selskapet skal så langt praktisk mulig sørge for at andre selskaper i Selskapsgruppen fraskriver seg retten til å gjøre gjeldende krav som omfattes av Selskapets plikt etter bestemmelsene i denne art. 30.2.

30.3 Frem til utstedelse av Godkjennelsesattest skal Leverandøren holde Selskapsgruppen skadesløs for:

- a) utgifter i anledning krav fra offentlig myndighet i forbindelse med fjerning av vrak av eller forurensning fra fartøyer eller andre flytende innretninger som Leverandørgruppen stiller til rådighet for bruk i forbindelse med Arbeidet, og
- b) krav som er knyttet til tap eller skade påført alle andre enn Leverandørgruppen og Selskapsgruppen i forbindelse med Arbeidet eller av Leveransen,

selv om tapet eller skaden skyldes ansvarsbetingende forhold i noen form fra Selskapsgruppens side.

Leverandørens ansvar for tap eller skader ved hver ulykkeshendelse skal være begrenset til NOK 5 millioner. Dette gjelder ikke Leverandørens ansvar for tap eller skade ved hver ulykkeshendelse som omfattes av forsikringer tegnet i henhold til art. 31.2.a) og b), der Leverandørens ansvar skal omfatte forsikringsbeløpet som utbetales for tapet eller skaden.

Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for krav som nevnt i art. 30.3 første avsnitt i den utstrekning de måtte overskride ovennevnte ansvarsbegrensninger, uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

Etter utstedelsen av Godkjennelsesattesten skal Selskapet holde Leverandørgruppen skadesløs for ethvert krav nevnt i art. 30.3 første avsnitt, uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra Leverandørgruppens side.

30.4 Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for krav som følger av inngrep i patentrettigheter eller andre immaterielle rettigheter i forbindelse med Arbeidet eller Selskapets bruk av Leveransen. Dette gjelder likevel ikke dersom slikt inngrep er en følge av bruk av Selskapets Dokumenter, Selskapsmaterialer, Rammeavtaler som Leverandøren er pålagt å benytte, Tredjemanns prosesslisens nominert av Selskapet eller en følge av etterlevelse av en instruks fra Selskapet. I slike tilfelle skal Selskapet på tilsvarende måte holde Leverandørgruppen skadesløs

Dersom det avdekkes inngrep i patentrettigheter eller andre immaterielle rettigheter som Leverandøren skal holde Selskapet skadesløs for, skal Leverandøren for egen regning og uten ugrunnet opphold anskaffe

nødvendige lisensrettigheter for å sette Selskapet i stand til å kunne utnytte Leveransen til dens forutsatte formål. Hvis Leverandøren ikke anskaffer slike lisensrettigheter senest én måned etter at han er underrettet om slike inngrep, skal han uten ugrunnet opphold for egen regning foreta nødvendige modifikasjoner i Leveransen for å sikre at Selskapets videre bruk av denne ikke er i strid med Tredjemanns rettigheter.

Leverandørens ansvar skal være begrenset til inngrep i det land hvor Leveransen i henhold til Kontrakten skal benyttes og til de land hvor Byggeklassen(e) er.

- 30.5 En part skal straks varsle den andre part når han mottar krav som denne skal holde ham skadesløs for. Den annen part skal om mulig overta behandlingen av kravet, dog slik at Selskapet alltid skal behandle krav som kan medføre ansvar etter art. 30.3 tredje og fjerde avsnitt.

Partene skal gi hverandre nødvendige opplysninger og annen hjelp til behandlingen av kravet. En part skal ikke uten den andres samtykke godta krav som denne skal dekke helt eller delvis.

...

Art. 32 ANSVARSBEGRENSNING OG ANSVARFRASKRIVELSE

- 32.1 Selskapet skal holde Leverandørgruppen skadesløs for Selskapsgruppens egne indirekte tap, og Leverandøren skal holde Selskapsgruppen skadesløs for Leverandørgruppens egne indirekte tap. Dette gjelder uten hensyn til ansvarsbetingende forhold i noen form fra noen av gruppene, og - bortsett fra art. 17.3 og 24.2 - uten hensyn til hva som måtte følge av andre bestemmelser i Kontrakten.

Indirekte tap etter denne bestemmelse omfatter, men er ikke begrenset til tappt inntekt, tappt fortjeneste, tap forårsaket av forurensning og tappt produksjon.

- 32.2 Leverandørens samlede ansvar for kontraktsbrudd, inklusiv ansvar etter art. 24, 25 og 26, og uansett om Kontrakten heves eller ikke, skal være begrenset til 25% av Kontraktsprisen. Dette globalansvar skal imidlertid under ingen omstendigheter overstige NOK 300 millioner.

Utvalgte bestemmelser i NL 09

Ansvar for mangler

21. Selgeren er forpliktet til å avhjelpe alle mangler som skyldes feil i konstruksjonen, materiale eller tilvirkning ved utbedring eller utskifting av Produktet i overensstemmelse med punktene 23-33 nedenfor.

Har selgeren ansvar for en mangel, hefter han også for skade på Produktet forårsaket av mangelen.

Selgerens ansvar omfatter ikke mangler som forårsakes av materiale som er skaffet av kjøperen eller av konstruksjoner som er foreskrevet eller spesifisert av ham.

22. Selgerens ansvar omfatter ikke mangler som skriver seg fra årsaker oppstått etter at risikoen er gått over på kjøperen. Ansvaret omfatter for eksempel ikke mangler som oppstår som følge av at driftsforholdene avviker fra hva som er forutsatt i avtalen eller av uriktig anvendelse av Produktet. Det omfatter heller ikke mangler som skyldes mangelfullt vedlikehold eller uriktig montering fra kjøperens side, forandringer foretatt uten selgerens skriftlige samtykke eller reparasjoner som kjøperen har utført på feilaktig måte. Endelig omfatter ikke ansvaret normal slitasje og forringelse.

23. Selgerens ansvar omfatter bare mangler som viser seg i løpet av ett år fra den dag Produktet ble levert. Anvendes Produktet mer intensivt enn avtalt, forkortes denne periode i tilsvarende grad.

24. For deler som er byttet ut eller reparert overensstemmende med punkt 21, påtar selgeren seg de samme forpliktelser som gjelder for det opprinnelige Produktet i en tid av ett år. For Produktets øvrige deler forlenges bare perioden nevnt i punkt 23 med det tidsrom Produktet ikke har kunnet bli anvendt som følge av mangler som selgeren har ansvar for.

25. Kjøperen skal gi skriftlig melding til selgeren om en mangel uten ugrunnet opphold etter at mangelen har vist seg og i intet tilfelle senere enn 2 uker etter at fristen i punkt 23 og 24, er utløpt. Meldingen skal inneholde en beskrivelse av hvorledes mangelen ytrer seg. Dersom kjøperen ikke skriftlig underretter selgeren om en mangel innen de frister som er angitt ovenfor, mister kjøperen retten til å fremsette krav på grunn av mangelen.

Dersom det er grunn til å tro at mangelen kan medføre risiko for skade, skal melding gis straks. Gis ikke melding straks, taper kjøperen retten til å fremsette krav på grunnlag av skade som inntreffer på Produktet og som ville ha vært unngått hvis slik melding var blitt gitt.

26. Etter å ha mottatt skriftlig meddelelse fra kjøperen i henhold til punkt 25, skal selgeren uten ugrunnet opphold avhjelpe mangelen. Avhjelp innenfor denne frist skal finne sted på et tidspunkt som ikke i unodvendig grad forstyrrer kjøperens virksomhet. Selgeren må selv bære kostnadene ved dette i henhold til reglene i punktene 21-33.

Reparasjonen utføres der Produktet befinner seg, medmindre selgeren finner at det er mer hensiktsmessig for begge parter at Produktet sendes til ham eller til et sted han anviser.

Hvis reparasjon kan skje ved at en mangelfull del byttes ut eller repareres, og kan demontering og innmontering av delen utføres uten spesiell kyndighet, kan selgeren kreve at den mangelfulle delen sendes til ham eller til et sted han anviser for reparasjon eller utskifting. Selgerens forpliktelse vedkommende den mangelfulle del er da oppfylt når han leverer til kjøperen en tilbørlig reparert eller en utskiftet del.

27. Dersom avhjelp av mangelen medfører inngrep i annet enn Produktet, er kjøperen ansvarlig for arbeidet og kostnadene med dette.

28. Enhver transport og forsendelse i forbindelse med utbedring av mangler skal skje for selgerens regning og risiko.

Kjøperen skal følge selgerens instruksjoner om forsendelsesmåte.

29. Kjøperen skal bære de merkostnader for selgeren ved avhjelp av mangelen som forårsakes av at Produktet befinner seg på et annet sted enn det i avtalen angitte bestemmelsessted for levering fra selger til kjøper eller - dersom det ikke er angitt - leveringsstedet.

30. Mangelfulle deler som byttes ut i henhold til punkt 21, skal stilles til selgerens disposisjon og blir hans eiendom.

31. Dersom kjøperen har gitt slik melding som nevnt i punkt 25, og det viser seg ikke å foreligge noen mangel som selgeren svarer for, har selgeren rett til kompensasjon for det arbeid og de kostnader reklamasjonen har påført ham.

32. Oppfyller ikke selgeren innen rimelig tid sine forpliktelser etter punkt 26, kan kjøperen skriftlig gi selgeren en siste rimelig frist for oppfyllelse. Er ikke forpliktelsene oppfylt innen den slik satte frist, har kjøperen, etter eget valg, rett til:

- a) for selgerens regning og risiko utføre eller få utført de foranstaltninger som er nødvendige for å avhjelpe mangelen, forutsatt at han her går frem på en fornuftig og rimelig måte eller
- b) å kreve prisavslag oppad begrenset til 20 % av den avtalte kjøpesum.

Dersom mangelen er vesentlig kan kjøperen i stedet heve avtalen ved skriftlig meddelelse til selgeren. Kjøperen har også rett til slik å heve avtalen dersom mangelen etter tiltak som nevnt under a) fortsatt er vesentlig. Kjøperen kan ved hevning kreve erstatning for det tap han lider, oppad begrenset til 20 % av den avtalte kjøpesum.

33. Uansett det som bestemmes under punkt 21-32, gjelder selgerens mangelsansvar ikke for noen del av Produktet lenger enn 1 år fra den i punkt 23 nevnte periodes avslutning.

34. Selgeren har intet ansvar for mangler utover det som er foreskrevet i punktene 21-33. Dette gjelder ethvert tap mangelen måtte forårsake, som for eksempel driftstap, tapt fortjeneste og andre økonomiske konsekvenstap. Denne begrensning av selgers ansvar gjelder ikke dersom han har utvist grov uaktsomhet.

Sjørettsfondets utgivelser

Sjørettsfondet fremmer forskning innen sjørett, transportrett, forsikring, petroleumsrett, energirett og beslektede juridiske emner. I tidsskriftet MarLus, inkludert Scandinavian Institute Maritime and Petroleum Law Yearbook (SIMPLY), publiserer studenter og forskere sine arbeider. Fondet utgir også pensumlitteratur for studenter.

Tidsskriftet MarLus - siste utgaver

- | | | |
|-----|--|--|
| 458 | DAAE, Alexander | Avvisning i internasjonal råvarehandel på CIF-vilkår. 2015. 74 s |
| 459 | European Intermodal Sustainable Transport - Quo Vadis? | Editors: Ellen Eftestøl-Wilhelmsson, Anu Bask, Trine-Lise Wilhelmsen and Erik Røsæg. 2015. 330 p. |
| 460 | RESTAN, Bjørn Tarek | Læren om compensatio lucri cum damno ved heving av tapsbringende avtaler. 2016. 70 s. |
| 461 | RUMMELHOFF, Hanna | Støtteordninger til fornybar energi og forholdet til europaretten. Nasjonale myndigheters miljøhandlingsrom. 2016. 158 s. |
| 462 | KNAPSKOG, Knut | Fellesarv på djupt vatn. Om utvinning av mineral på havbotnen i internasjonalt farvatn og instrument for miljøregulering. 2016. 99 s. |
| 463 | SANDVIK, Björn | Skeppsbygnadsavtal frå finsk synpunkt. 2016. 44 s. |
| 464 | STØEN, Ignazio Azzari | Kontraktshjelperidentifikasjon ved sjørettslig transportansvar. Den engelske dommen «The Muncaster Castle» vurdert i en nordisk-rettslig ramme. 2016. 140 s. |
| 465 | HELLEVIK, Julie A | Risikostyring i Shipping. Med fokus på hvordan rederier kan redusere eksponeringen for endringer i bunkerskostnader. 2016. 80 s. |

Bøker utgitt av Sjørettsfondet

- Askheim, Bale, Gombrii, Herrem, Kolstad, Lund, Sanfelt, Scheel og Thoresen: Skipsfart og samarbeid. Maritime joint ventures i rettslig belysning. 1119 s. 1991. ISBN 82-90260-34-2
- Brækhus, Sjur og Alex Rein: Håndbok i kaskoforsikring På grunnlag av Norsk Sjøforsikringsplan av 1964. 663 s. 1993. ISBN 82-90260-37-7
- Brautaset, Are, Eirik Høyby, Rune O. Pedersen og Christian Fredrik Michelet: Norsk Gassavsetning - Rettslige hovedelementer 611 s. 1998. ISBN 82-90260-43-1
- Bull, Hans Jacob: Tredjemannsdekning i forsikringsforhold. 598 s. 1988. ISBN 82-90260-24-t
- Falkanger, Thor og Hans Jacob Bull: Sjørett. 8. utg. 670 s. 2016. ISBN 978-82-90260-56-4
- Karset, Martin, Torkjel Kleppo Grøndalen, Amund Lunne: Den nye reguleringen av oppstrøms gassrørledningsnett. 344 s. 2005. ISBN 89-90260-47-4
- Kaasen, Knut: Sikkerhetsregulering i petroleumsvirksomheten. 648 s. 1984. ISBN 82-90260-18-0
- Michelet, Hans Peter: Håndbok i tidsbefraktning. 600 s. 1997. ISBN 82-90260-31-8
- Nygaard, Dagfinn: Andres bruk av utvinningsinnretninger. 365 s. 1997. ISBN 82-90260-40-7
- .

Bøkene kan bestilles via bokhandel eller Den norske bokbyen.

Distribusjon

Bøker, pensum og tidsskriftet Marlus distribueres via Den norske bokbyen og andre bokhandler. Sjørettsfondet og Nordisk institutt for sjørett håndterer ikke bestillinger.

Informasjon om priser på enkeltnummer av Marlus er oppdatert på <http://bokbyen.no/butikk>. Du kan bestille på nett via butikkløsningen, e-post til post@bokbyen.no eller telefon 57 69 22 10.

Fullstendig oversikt over Sjørettsfondets utgivelser finnes på nettsidene til Nordisk institutt for sjørett: jus.uio.no/nifs. Se banneret Marlus nede til høyre på siden.

Tidsskriftet Marlus – abonnement

Sjørettsfondet tilbyr abonnement med flere valgmuligheter. Du kan abonnere på disse kategoriene:

- A: Alle utgaver
- B: Innbundet årgang
- C: Sjørett (på norsk og engelsk)
- D: Petroleums- og energirett (på norsk og engelsk)
- E: Utgaver på engelsk, inkludert SIMPLY
(både sjørett, petroleums- og energirett)
- F: SIMPLY

For å tegne abonnement, send e-post til post@bokbyen.no. Faktura basert på kostnader sendes i etterkant et par ganger i året. Prisen vil variere med sidetall per publikasjon og antall utgivelser i året.

Årgang 2014, tjue utgaver på totalt 3 215 sider, kostet tilsammen ca 8 500 kr i utsalg og 6 430 kr i abonnement. Årgang 2015, tolv utgaver på totalt 1 945 sider, kostet tilsammen nesten 8 000 kr i utsalg og 6 200 kr i abonnement.

THE SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW is a part of the University of Oslo and hosts the faculty's Centre for European Law. It is also a part of the cooperation between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden through the Nordic Council of Ministers. The Institute offers one master programme and several graduate courses.

The core research areas of the Institute are maritime and other transport law as well as petroleum and energy law, but the members of the Institute also engage in teaching and research in general commercial law.

In MARIUS, issued at irregular intervals, articles are published in the Nordic languages or English.

ISSN: 0332-7868

